

המאה העשרים

1900-1909

עתה החלה להתפתח גישה יחסית. ברגסון דיבר בשפה ראציונלית ולוגית על "הדחף החיוני" והתפיסה הסינמטוגרפית. פרויד השתמש בשפה רפואית לתאור התת-מודע והדחפים הכמוסים של האדם, בעוד יונג - תלמידו העיקרי (לימים גם מתנגד חריף) - החל לחקור את הפן הלא ראציונלי וטיב הדימויים הבראשיתיים של הדת והמיתוס. תוך כדי התפוררות תחושת הבטחון הישנה, התמלא החלל ע"י רעיונות של דו-משמעויות, תופעות יוצאות דופן וכל ההיבטים האינטלקטואליים של היצירה האמנותית.

הציירים בפאריז גילו את האמנות הפרימיטיבית בהשפעת גוגן, שהביא בהמשך לשחרור הביטוי הצבעוני (פוביזם) ובסופו של דבר לביטול כל המוסכמות האמנותיות ויצירתה של אמנות חזותית המושתתת על יסודות חדשים (קוביזם). לכל אלה נמצאו חסידים צעירים באיטליה, גרמניה ורוסיה. בו זמנית הלכו והצטרפו למעגל יוצרים מתחומים אחרים כגון מחול (דאנקן, "הבלט הרוסי" של דיאגילב), מוסיקה (סטרואינסקי, שנברג, סאטי) אדריכלות (טוני גארנייה, אוגוסט פרה, גאודי, פ"ל רייט).

במקביל התנפצו חוקי המוסר הישנים. הנשים החלו להאבק למען שוויון זכויות. בשטח הפוליטי נתדלדל כוחה של האריסטוקרטיה בעוד שהמעמד הבינוני (הבורגנות) הלך והתעצם. הסופרים רומן רולאן בצרפת, תומס מאן, בגרמניה וג'ון גאלסוורת' באנגליה, תארו את התמוטטות המשפחות הותיקות ועמן הסדר המשפחתי הישן. כך החלה אחיפת האמונה השחצנית בעליונותה של התרבות האירופית הקלאסית, תוך תחושה של מציאות סוביקטיבית ויחסית חדשה.

התערוכה הבינלאומית, שהתקיימה ב-1900 בפאריז, יכולה להחשב כגולת הכותרת של המאה ה-19 מבחינת התפתחותו של המעמד הבינוני והיציבות בעולם - ביטוי מרשים של הסדר הישן. העולם של אתמול מתגלה גם בפאר של בתי האופרה במערב, החל מהמבנים המעוטרים, עבור לתלבושות השחקנים והקהל ועד לאורות שלא הועמו בעת ההופעה, כדי שלא להעיב על ההדר. בתקופה זו נמשך תעושה המערב וכן שעבוד מדינות נוספות באפריקה ואסיה, שנפתחו כשווקים לתעשייה. השלום הופר רק ע"י מרד "הבוקסרים" כנגד הזרים בסין, אשר דוכא במהירות ע"י הכוחות האירופאים וכן המלחמה היפנית-רוסית, שנגמרה, בנצחון הראשון בהיסטוריה, של מעצמה אסיתית על מעצמה אירופאית. אבל, מצב זה של איזון היה בסכנה כתוצאה מהתחזקות הרגשות הלאומיים ודרישתם של עמים שונים באירופה לעצמאות, כגון הונגריה, פולניה, צ'כיה, סלובקיה, סרביה מקדוניה ואלבניה. אלו ערערו את הסטטוס-קוו של האימפריות הותיקות: בריטניה, אוסטרו-הונגריה, רוסיה וטורקיה.

ארה"ב עדיין נראתה כארץ האפשרויות הבלתי מוגבלות. ואכן בעשור הראשון היגרו לשם 8 מיליון נפש, שהצליחו לשפר את מצבם, למרות תנאי עבודה קשים במיוחד. כאן, כמו ברוב ארצות המערב התחזקה האמונה בהמשך התפתחות היצור, המסחר, המדע והרפואה ויישום הצדק החברתי. היה זה עשור של מהפך בראיית העולם. ב-1900 ניסח מאקס פלאנק את תאוריית הקוואנטום. ב-1905 ניסח איינשטיין את תורת היחסיות המיוחדת של מאסה, זמן וחלל. הגישה הקלאסית לחומר ואנרגיה וכן האופטימיות המכאניסטית, נופצו לרסיס ים ע"י אנשי המדע.

* * * * *

1900 בריטניה -

נפטרה המלכה ויקטוריה - סוף "התקופה הויקטוריאנית".

יסוד מפלגת הליבור.

אוסטרליה במעמד של קהילה.

סיפוח נאטאל ו-טראנסוואל למושבת הכף בדרום אפריקה.

סין - כשלון מרד "הבוקסרים" (תנועה עממית לסילוק הזרים): סין מחולקת לאזורי השפעה עם זכויות יתר למעצמות: בריטניה, צרפת, גרמניה, רוסיה ויפן.

אוכלוסיה (מליונים):

דנמרק 2.5; שבדיה 5.1; נורבגיה 2.2; פינלנד (רוסיה) 2.6; ספרד 18.6; פורטוגל 5.4; שויץ 3.3; הולנד 5.2; בלגיה 6.7.

תחבורה:

גרמניה - טיסת נסיון של ספינת האויר של צפלין. צרפת - פתיחת רכבת תחתית בפאריז.

חידושים: העברת הקול ע"י גלי הרדיו.

מדע: גרמניה - מאקס פלאנק תאוריית הקוואנטום (Planck).

ארכיאולוגיה: כרתים - ארתור אוואנס מתחיל לחפור את אתר קנוסוס, עד 1908. גילוי התרבות ה"מינואית".

ציור:

בלגיה - אנסור: זוכה לראשונה בהכרה כנציג חשוב של הציור האקספרסיוניסטי.

פאריז - פיקאסו: תערוכה ראשונה.

פיסול: פאריז -

רוזן: תערוכה מקפת ביריד הבי"ל.

אדריכלות: ארה"ב -

גיבוש סגנון "הערבה" ע"י פ"ל רייט וידידו בשיקאגו.

עיצוב: פאריז -

הצלחה לעיצובים של גאלה, לאליק, מאז'ורל, מוה ואחרים, בסגנון "אר-נובו", ביריד הבי"ל.

ספרות:

בריטניה -

ג'וזף קונראד: "לורד ג'יי" (סיפורת).

נפטר אוסקר ווילד (44). מספריו תורגמו לעברית: "דוריאן גריי", "ספר האגדות", "מבחר סיפורים", "הבלדה של כלא רידינג". והמחזות: "חשיבותה של רצינות", "המניפה של ליידי וינדרמיר", "שולמית", "ממעמקים" (Wilde).
רוסיה -
טולסטוי: "המת החיי" (סיפורת).
צ'כוב: "הדוד ואניה" (מחזה) - בבימויו של סטאניסלבסקי. ראליוס.

הגות:

צרפת - הנרי ברגסון: "הצחוק". תאוריה על מהות הצחוק, ההומור והקומדיה.
גרמניה - נפטר פרדריך ניטשה (66) מגדולי ההוגים בכל הדורות (חלה, אושפז וחדל לפעול בשנת 1889). לתפיסתו את העולם היתה השפעה עמוקה על כל הדורות הבאים, ("מות האלוהים", "האדם העליון" והניגוד הניצחי בין אפולו ודיוניסוס באמנות). רבים מכתביו, ביניהם "כה אמר זאראטוסטרא", תורגמו לעברית. (Nietche).

עם ישראל: כ-10.5 מיליון נפש – כ-8.5 מיליון באירופה, מיליון בארה"ב, כ-300 אלף באסיה, מהם 50 אלף בארץ ישראל.

ארץ ישראל

ראשית ההתיישבות בגליל התחתון.

1901

ארה"ב - רצח הנשיא וויליאם מקינל ע"י אנארכיסט.
רוסיה - יסוד המפלגה הסוציאל-רבולוציונרית (ס"ר).

חידושים: עידן החשמל הולך ומחליף את עידן הקיטור.
ארה"ב - האחים רייט: טיסה ראשונה עם מכונית הכבדה מן האויר (דאון).
מדע: דה וריס: חוק המוטאציה.

אמנות: צרפת -

מאיוול מקבוצת ה"נביא" עובר לפיסול.
גוגן: "נואה נואה" (NOA NOA, אוטוביוגרפיה).

ציור:

נורבגיה - **מונק:** "הנערות על הגשר".
פאריז - **פיקאסו:** "התקופה הכחולה" (עד 1905).

ספרות:

בלגיה - מטרלינק: "חיי הדבורה" (מחזה).
בריטניה -
ג'ורג' ברנארד שאו: "אדם ואדם עליון" (מחזה).
תורגם לעברית.
קיפלינג: "קיס" (סיפורת).
רוסיה - צ'כוב: "שלוש אחריות" (מחזה) בבימויו של סטאניסלבסקי.

שבדיה - סטרינדברג: "מחול המוות" (מחזה).

מוסיקה:

גרמניה - ברוקנר (מהעזובן): סימפוניה מס' 6.
רוסיה - רחמנינוב: קונצרטו 2 לפסנתר.
איטליה - נפטר ג'וזפה ורדי (88). מגדולי מלחיני האופרות (Verdi).

הגות: שויץ - רודולף שטיינר: "אנטרופוסופיה".

עם ישראל: יסוד הקרן הקיימת לישראל.

1902

דרום אפריקה - סוף מלחמת הבורים: מדינת אוראנז' הופכת למושבת הכתר הבריטי (5774 הרוגים בריטים, 4000 בורים).

נפטר ססיל רודז (49). ראש ממשלת דרום אפריקה לשעבר, הוגה רעיון איחוד אפריקה המזרחית ע"י קו רכבת מקפטאון לאלכסנדריה (בוצע חלקית). מעזבונו ממומנת מילגת לימוד יוקרתית הנושאת את שמו (בין הזוכים: קלינטון, נשיא ארה"ב).

רוסיה - ליאון טרוצקי נמלט מגלותו בסיביר ללונדון.

כלכלה: ממלכת פורטוגל פושטת רגל.

חידושים: העברת צילומים בטלגרף.

ציור: פאריז -

גוגן: "רוכבים על שפת היס". (צויר באיי מארקסה באוקיינוס השקט).
מונה: "גשר ווטרלו בלונדון".

תכנון ערים: בריטניה -

הווארד: ערי הגנים (מהדורה שניה ר' גם 1898).

אדריכלות: גרמניה -

ואן דר וולדה (מבלגיה) מוזמן לויימאר לארגן בית ספר לאמנות ומלאכה - תכנון הבנין עד 1906. לימים (1919) ה"באוהאוס".

ספרות:

איטליה - דאנונציו: "פרנציסקה די רימיני" (מחזה) - נכתב במיוחד עבור ידיתו השחקנית אלאונורה דוזה.

ארה"ב - באטריס פוטר: "פיטר ראביט" (סיפורת ילדים-תורגם לעברית).
בריטניה -

קונן דויל: "כלבי באסקרוויל" (מתח. תורגם לעברית).

נפטר סמואל **באטלר** (68). מחבר הרומן "דרך כל בשר". תורגם 1958 (Butler).

צרפת - אנדרה ז'יד: "אימוראליסט" (סיפורת).
נפטר אמיל **זולא** (62). מפעילי התנועה לגילוי האמת בפרשת דרייפוס. ידיד נעורים של הצייר

סזאן. אבי הסגנון הספרותי הקרוי -
"נאטורליזם". מספריו תורגמו לעברית:
"החורב", "האדמה", "נאנה", "בית המוות" ועוד
(Zola).
רוסיה -

מקסים גורקי: "בשפלי" (מחזה) - בבימויו של
סטאניסלבסקי. ראלזים (הוצג בארץ).
מרז'קובסקי: ליאונרדו דה וינצ'י (ביוגרפיה -
תורגם לעברית).

מוסיקה:

איטליה - תקליטים ראשונים של זמר הטנור
הנודע אנריקו קארוזו.
בריטניה - אלגאר: "הוד והדר" (סידרה של
מנגינות לכת. עד 1930).
פינלנד - סיבליוס: סימפוניה מס' 2.

פסיכולוגיה:

וינה -
פרויד מיסד את "החוג לפסיכולוגיה".
אלפרד אדלר: "רגש הנחיתות".

1903

רוסיה - פילוג הסוציאל-דמוקרטים בין
המנשביקים (מיעוט) בראשות פלכאנוב
והבולשביקים (הרוב) בראשות לנין וטרוצקי -
בקונגרס שנערך בלונדון. המושגים רוב ומיעוט
נבעו מיחס מקרי שנוצר בין הגולים שהגיעו
לדיונים.

מפעלים: ארה"ב - הנרי פורד: יצור מכוניות
בשיטת הסרט הנע.

חידושים: ארה"ב - האחים רייט: טיסת האוירון
הראשון.

מדע:

בריטניה - ראתפורד: הרדיואקטיביות.
גרמניה - בוברי: הכרומוזומים.

תכנון ערים:

פארקר (1867-1941) ו-אנווין (1863-1940): תכנון עיר
הגנים הראשונה לצ'וורת' LETCHWORTH - מיוזמותיו
של אבנעזר הווארד.

אמנות: פאריז -

יסוד "סלון הסתיו" (שילוב ציור, פיסול אדריכלות ועצוב),
ע"י קבוצת אמנים. ההשתתפות בתשלום.

ציור: פאריז -

גוגן: תערוכה רטרוספקטיבית ב"סלון הסתיו".

אדריכלות:

ארה"ב - סאליבן: כל-בו ומשרדים "קארסון פירי סקוט",
שיקאגו.

גרמניה - בהרנס מוזמן לברלין ע"י ואלטר ראטנאו על מנת
לשמש כמעצב ואדריכל ראשי של חברת AEG.

פאריז - פרה: בנין מגורים מבטון חשוף, ברח' פרנקלין.

עיצוב: וינה -

הופמן: יסוד "הסדנאות הוינאיות" לאמנות שימושית
(פעלו עד 1933).

עם ישראל:

פוגרומים ברוסיה.
הקונגרס הציוני השישי דוחה את ההצעה
להתיישבות באוגנדה, כתחליף לארץ ישראל.
ספרות (מקור): ח"נ ביאליק: "על השחיטה",
"בעיר ההריגה" (שירה).

ארץ ישראל -

מפעלים: יסוד קואפרטיב "הפרדס" ליצוא פרי
הדר מפרדסים יהודיים (22,595 תיבות) דרך נמל
יפו.
נפתח סניף ראשון של בנק אפ"ק (לימים בנק
לאומי), ביפו.

1904

תחילת המלחמה היפנית-רוסית (פברואר):
נצחונות יפנים ביבשה ובים, עד 1905.

דת: צרפת - הפרדת הכנסייה והמדינה.

חברה: צרפת - חוק 10 שעות עבודה ליום.

מפעלים:

ארה"ב - פתיחת רכבת תחתית בניו-יורק.
בריטניה - יסוד חברת "רולס רויס" (מכוניות
ומנועים).
פנמה - חיסול הקדחת הצהובה ותחילת כריית
התעלה, בחסות ארה"ב.

חידושים:

פיתוח נורה אולטרה סגולית.
העברת הצילום הראשון ע"י גלי רדיו.

ציור: פאריז -

סזאן: תערוכה מקפת ב"סלון הסתיו".

פיקאסו: "התקופה הוורודה" - עד 1907.

תכנון ערים: צרפת -

טוני גארניה: "עיר תעשייה" עבודת גמר שהוצגה בבו-זאר
וגרמה למפנה בתפיסה האורבנית (פורסם 1917).

אדריכלות:

ארה"ב -

מק'ים: תחנת הרכבת "פנסילבניה" בניו-יורק (נהרסה).

רייט: משרדי חברת "לארקין" ב-באפאלו (נהרסה).

פינלנד - סארינן: תחנת הרכבת בהלסינקי (עד 1914).

צילום:

בריטניה - נפטר אדוארד מויבריג' (74). זכור בזכות
צילומי סדרה של האדם ובעלי חיים בתנועה (Muybridge).

צרפת - נפטר אטיין-ז'ול מארי (74). זכור בזכות צילומי
צפורים במעופן (תנועה רצופה על אותו צילום) שהשפיעו
על הפוטוריסטים (Marey).

ספרות:

ארה"ב - ג'אק לונדון: "זאב הים" (סיפורת. תורגם לעברית).
אוהנרי: "סיפורים קצרים".
בריטניה - קונראד: "נוסטורמו" (סיפורת).
גיימס בארי: "פיטר פן" (סיפורת ילדים. תורגם לעברית).
צרפת - רומן רולאן: "ז'אן קריסטוף" (סיפורת עד 1912. תורגם לעברית).
רוסיה - צ'יכוב: "גן הדובדבנים" (מחזה) בבימויו של סטאניסלבסקי.
רוסיה - נפטר אנטון צ'יכוב (44). ממחזותיו הועלו בארץ: "גן הדובדבנים", "המעיל", "הדוד ואניה" ועוד. כמו כן תורגמו רבים מסיפוריו.

מוסיקה: איטליה - פוצ'יני: "מאדאם באטרפלאיי" (אופרה).

הגות: גרמניה - מאקס וובר: "האתיקה הפרוטסטנטית ולידת הקאפיטליזם" (מחקר ותאוריה חברתית).

פסיכולוגיה: אוסטריה - פרויד: "מחלות פסיכולוגיות של היומיום".

עם ישראל: נפטר **תיאודור הרצל** (3 ליולי).

ארץ ישראל -

תחילת העליה השניה - עד 1914.

חינוך: יסוד בית המדרש למורים עבריים בירושלים.

תיאטרון: יפו - מורים, סופרים ומשכילים מיסדים ביפו את חברת "חובבי האמנות הדרמטית".

המלחמה היפנית-רוסית: הסכם שלום, בתיווך ארה"ב.
רוסיה - "מהפכת 1905": הנסיון להביא לרפורמה ליבראלית נכשל לחלוטין - בחלקו ע"י הסתת הזעם העממי כנגד היהודים. המשטרה מפזרת באלימות מפגינים מרחובות ס' פטרסבורג. נורבגיה עצמאית - בנפרד משבדיה.

חידושים: שלטי ניאון (קאתודה קרה).

מדע: גרמניה - אינשטיין: שלב ראשון בפיתוח התאוריה הכללית של יחסי מהירות אנרגיה ומאסה (E=MC). עד 1915.

ציור:

פאריז - תערוכת ה"פוב" (הפראים): מאטיס, ולאמין, מארקה, רואו ועוד.
רוסיה - ליאונרד פאסטרנאק מתמנה לראש האקדמיה לציור ב-ס' פטרסבורג.

פיסול: פאריז -

מאיול: "הפעולה באזיקים" (ערום) אנדרטה לסוציאליסט בלאנקי.

אדריכלות:

ארה"ב - אלברט קאהן: מפעלי מכוניות "פאקארד", דטרואיט (מבטון מזוין).
בלגיה - הופמן: וילה סטוקלה, בבריסל (עד 1911 בשיתוף עם הצייר קלימט).
ספרד - גאודי: התחלת בתי הדירות, קאזה מילה וקאזה באטלו, ברצלונה.
פאריז - פראנס ז'ורדן (1847-1935): כל בו "סאמאריטן" (בסגנון ה"אר נובו").

ספרות:

גרמניה - היינריך מאן: "המלאך הכחול" (סיפורת).
צרפת - נפטר **ז'ול וורן** (77). אבי המדע הבדיוני. מספריו תורגמו לעברית: "אל הירח", "בבטן האדמה", "בן קרחי הצפוף", "במצולות ים", "20 אלף מיל מתחת למים", "מסביב לעולם ב-80 יום", "ילדי רב החובל גרנט", "קפיטן הטרס", "עולם הפוך", "קרית שטן" ועוד.

מוסיקה:

גרמניה - ריכרד שטראוס: "שלומית" (אופרה ע"פ אוסקר ווילד).
וינה - פראנץ להר: "האלמנה העליזה" (אופרה).
פאריז - דבوسی: "הים" (פואמה סימפונית).
אימפרסיוניזם.

עם ישראל:

ספרות עברית (מקור) -

ח"נ ביאליק "מגילת האש" (שירה).
יעקב שטיינברג: "שירים" (קובץ ראשון).
שלום אש: "ימות המשיח" (סיפור).

ארץ ישראל -

חינוך: יפו - פתיחת הגימנסיה העברית "הרצליה".

אמנות:

הקונגרס הציוני השביעי בבאזל מקבל החלטה על **הקמת "בצלאל"**, בית מדרש למלאכת אומנות בירושלים, בראשות פרופ' בוריס ש"ץ, תחת פיקוח ובסיוע הועד הברלינאי.

1906 דרום אפריקה - שלטון עצמי למדינות טראנסוואל ואוראנג.

הודו - יסוד הליגה המוסלמית - בראשות אגא חאן.

טורקיה - מסירת חצי האי סיני למצרים - תחת איום בריטי.

"הטורקים הצעירים" מעבירים את מרכזם מז'נבה לסאלוניקי (היום ביוון).

רוסיה - כינוס הפרלמנט הראשון (DUMA).

אוכלוסיה (מיליונים):

ערים - לונדון 4.5; ניו-יורק 4; פאריז 2.7; טוקיו 1.9; וינה 1.3;
צבאות - רוסיה 13; גרמניה 7.9; אוסטריה 7.4;
צרפת 4.8; איטליה 3.

מפעלים: הולנד - תחילת יבוש ימת זוידר.

תחבורה: סיום מנהרת "סימפלון" באורך 21 ק"מ (איטליה שויץ).

ארועים: ארה"ב - רעידת אדמה בסן פרנציסקו: 700 הרוגים.

מסעות: רואלד אמונדסן (מנורבגיה) - מגלה את מיקומו של "הצפון המגנטי".

מדע: צרפת - נפטר **פייר קירי** (67), זכור, ביחד עם אשתו מארי קירי, כמגלה הראדיום והקרינה הרדיואקטיבית.

ציור: גרמניה -

תערוכה ראשונה של קבוצת ה"גשר" בדרזדן: **קירשנר, נולדה, פכשטיין, שמידט-רוטלוף** ועוד. אקספרסיוניזם.

אדריכלות:

אוסטריה - **לוס**: פותח בייס חופשי לאדריכלות בוינה.
ארה"ב - **רייט**: הכנסיה היוניטרית באוק-פארק, שיקאגו.
ארוין ג'ון **גיל** (1870-1936): מחלוצי האדריכלות הלבנה ("סגנון המסיון") מתחיל לבנות בדרום קליפורניה.

ספרות:

ארה"ב - אפטון סינקלר: "הגיונגל" (סיפורת. תורגם לעברית) על התנאים בבתי המטבחים בשיקאגו. כתוצאה מכך הועבר חוק מזון ורפואות בארה"ב.
נורבגיה - נפטר הנריך **איבסן** (78). נחשב "לאבי הדרמה החדשה". למרות שכתב מחזות מגיל צעיר והיה פעיל כעוזר במאי לתיאטרון לא זכה להצלחה עד היותו בן ארבעים, עם ההצגה "פר גינט" (מוסיקת הרקע חוברה ע"י גריג). לאחר מכן עזב את ארצו והתגורר בגרמניה ואיטליה. ממחזותיו: "בית הבובות", "רוחות", "אויב העם", "ברווז הבר", "הדה גבלר", "נורה", ועוד (מקצתם הוצגו בארץ).

עם ישראל:

צרפת - דרייפוס מזוכה מכל אשמה וחוזר לשרת כקצין בצבא (אמנם הפרשה תמה אבל לא נשלמה): חלק מהציבור הצרפתי ממשיך להאמין שדרייפוס היה אשם).

ארץ ישראל -

עיר: אוגוסט (יב' תמוז תרס"ו) קבוצה מתישבי יפו והשכונות היהודיות נוה צדק ונוה שלום

מחליטה על יסוד חברת "אחוזת בית" במטרה להקים עיר יהודית (לימים ת"א).

אמנות:

בוריס **שץ** (40) מגיע לירושלים.
פתיחת "בצלאל" ברחוב החבשים.

1907 ארה"ב - הגבלות על הגירה כולל איסור כניסת יפנים.

רוסיה - הפרלמנט השני (מרץ-אוגוסט) הפרלמנט השלישי (מנובמבר עד 1912).
תחילת השפעתו של המיסטיקן ראספוטין בחצר הצאר.
לנין גולה מרוסיה. מיסד את העתון "הפרולטריון".

קולוניאליזם:

תאילנד (סיאם) - הסכם בין צרפת לבריטניה לשמירת עצמאותה של סיאם כמדינה נטראלית.
ניו-זילאנד - במעמד דומיניון בריטי.
קוריאה - מדינת חסות של יפן.
הולנד - כיבוש האיים סומאטרה ובאלי (באינדונזיה).

תחבורה: אונית הנוסעים "לוזיטאניה" חוצה את האוקיינוס האטלנטי, מאירלנד לניו-יורק, בחמישה ימים.
פתיחת רכבת תחתית בפילדלפיה.

חידושים: באדן-פאול (מדרום אפריקה) מיסד את תנועת "הצופים".

ציור: פאריז -

ולאמן: "הקרקס". בסגנון ה"פוביזם".
בראק: "תעלת ס' מארטיין". בסגנון ה"פוביזם".
דרן: "גשר התמוזה". בסגנון ה"פוביזם".
פיקאסו: "העלמות מאבניון". צעד ראשון לקראת הקוביזם.

אדריכלות:

בריטניה - **מאקינטוש**: ספרית ביה"ס לאמנות בגלאזגו (עד 1909). סגנון אר נובו.
גרמניה - **אולבריך**: "מגדל החתונה" במושבת האמנים ב-דארמשטאט. סגנון אר-נובו.

עיצוב: גרמניה -

יסוד ה"**זורקבונד הגרמני**" במינכן, בראשות מותזיוס (24 חברים). נועד לקדם את שיתוף הפעולה בין התעשייה והמעצבים, בכל התחומים כולל האדריכלות. פעל עד 1933 ושוב מאז סוף מלחמ"ע2.

ספרות:

ארה"ב - סינג': "נער השעשועים של המערב" (מחזה).
גרמניה - רילקה: שירים חדשים.

צרפת - רומן רולאן: "חיי בטהובן" (ביוגרפיה. תורגם לעברית).

רוסיה - מקסים גורקי: "אמא" (סיפורת. תורגם לעברית).

שבדיה - סטרינברג: "רוחות" (מחזה).

מוסיקה:

אוסטריה - מאהלר: סימפוניה מס' 8.

נורבגיה - נפטר אדוארד גריג (64). זכור בזכות הקונצרטו לפסנתר, סוויטת "פרגינט" ועוד.

פסיכולוגיה: רוסיה - איבאן פאבלוב: "הרפלקס המותנה".

עם ישראל:

ספרות עברית (תרגום): "שתי ערים" מאת דיקנס (תרגום שני 1922).

1908

טורקיה -

בולגריה עצמאית.

בוסניה הרצגובינה, בשליטת אוסטריה.

כרתים מתאחדת עם יוון.

"הטורקים הצעירים" תופסים את השלטון (יולי), בתקוה להציל את הממלכה המתפוררת. (ר' 1878 חלוקת הבלקאן).

קולוניאליזם: קונגו, המושבה הפרטית, של מלך בלגיה, מועברת לידי הממשלה הבלגית, לאחר שנתגלו נוהלי עבודות כפיה.

מדע: רוסיה - נפטר דימיטרי מנדלייב (74). פיתח את טבלת החומרים הקרויה על שמו.

ציור:

פאריז - **בראק:** "הבית ב-אסטאק". תחילת הקוביזם.

ארה"ב - יסוד אסכולת CAN-ASH. ריאליזם.

נורבגיה - **מונק** מתמוטט נפשית, לאחר 10 שנות פעילות קדחתנית.

פיסול:

פאריז - **קונסטאנטין בראנקוסי:** "הנשיקה".

אדריכלות:

ארה"ב - **רייט:** בית "רובי" שיקאגו. סגנון "הערבה" בשיאו.

וינה - אדולף **לוס:** "הקישוט הוא פשע" (מאמר) - לימים אידיאולוגיה בסיסית של המודרניזם בעיצוב ואדריכלות.

ספרות:

צרפת - אנאטול פראנס: "אי הפנגוינגים" (סיפורת).

גרמניה - נפטר המשורר והצייר וילהלם **בוש** (79). מחבר ספר הילדים הנודע "מקס ומוריץ" (תורגם לעברית מספר פעמים).

איטליה - נפטר אדמונדו **דה אמיצס** (62). מחבר "הלב" סיפורת (תורגם לעברית).

מוסיקה:

וינה - אוסקר שטראוס: "חיל השוקולד" (אופרטה).

רוסיה - נפטר ניקולאי **רימסקי-קורסקוב** (64). מראשוני הרומנטיקה הלאומית. מיצירותיו: "קאפריצ'ו ספרדי", "שחרזאדה", "פסטיבל רוסי", "מעוף הדבורה", "שיר הודי", "תרנגול הזהב" (Rimsky-Korsakov).

מחול: ארה"ב - איזאדורה דאנקן זוכה להצלחה. תחילת הבלט המודרני.

הגות:

צרפת - ג'ורג' סורל: "על האלימות". נחשב למבשר הלאומנות הימנית.

גרמניה - קארל ליבנקנט: "מיליטאריזם ואנטי מיליטאריזם".

פסיכולוגיה:

וינה - פרויד: החוג לפסיכולוגיה הופך ל"חברה לפסיכואנליזה".

ארץ ישראל -

הקמת ארגון "השומר".

חינוך:

בית הספר לבנות של "חובבי ציון" עובר מיפו לבנייני החדש בנווה צדק (לימים בית הספר "יחיאל"). היום תיאטרון.

ירושלים - יסוד הגימנסיה העברית, רחביה.

עתונות: יסוד הוצאת "לעם" של מפלגת הפועל הצעיר.

עיור:

אסיפת "אחוזת בית" מחליטה לקרוא לשכונתם בשם **ת"א**. מאחר ולא היה בארץ מומחה לתקנון עירוני חוברת חוקה ע"פ ספר לועזי שהיה ברשותו של ד"ר ארתור רופין, מנהל המשרד הארצישראלי של התנועה הציונית. בו זמנית פנו לוילהלם **סטיאסני** (Stiassny 1842-1910) אדריכל יהודי מוינה וביקשו ממנו הצעה לתכנון השכונה ועיצוב הבתים, שלא בוצעה. כמו כן ביקשו תוכניות ממתכננים מקומיים: המהנדס-אדריכל יוסף **ברסקי** מ-ת"א, המודדים טרידל וגולדמן מחיפה ופרופ' בוריס **שץ** מירושלים.

אמנות:

ירושלים - "בצלאל" עובר לבנייני החדשים. התכנון ע"י בוריס **שץ** בסגנון "לאומי מזרחי".

קולוניאליזם: 1909

אפריקה הדרומית במעמד דומיניון.

טורקיה - "הטורקים הצעירים" מדיחים את השולטן עבדול חמיד II וממנים במקומו את השולטן מוחמד V (עד 1918).

מפעלים: יצור מסחרי של באקליט (BAKELITE) - תחילת עידן החומרים הסינטטיים (פלסטיק).
חידושים: גרמניה - זכות לימוד לנשים באוניברסיטאות.
אופנה: תסרוקות תלתלים לנשים (פרמננט).
רפואה: גרמניה - פאול **אהרליך:** ה"סאלווארזאן" (ארסן מזולל), התרופה הראשונה למחלת הסיפליס.

אמנות: פאריז -

תחילת הידידות בין **בראנקוסי ומודליאני**.

ציור:

וינה - **קלימט:** "הנשיקה".
מינכן - **קאנדינסקי:** "תמונות מופשטות ראשונות".
פאריז - **לגיה** מגבש את סגנונו האופייני: "טוביזם".
פיקאסו: "הארלקין". בסגנון הקוביזם.

פיסול: פאריז -

פיקאסו: "ראש" (בהשפעת הפיסול האפריקאי).

אדריכלות: גרמניה -

בהרנס: מפעל הטורבינות של חברת AEG ברלין.

עיצוב: גרמניה -

תערוכת ה-וורקבונד הראשונה: "עיצוב ותעשייה" ב- שטוטגארט.

ספרות: פאריז - **מארינטי** (מאיטליה): "המאניפסט הפוטוריסטי" של השירה והספרות בעידן התעשייה.

מוסיקה: וינה -

גוסטאב מאהלר: סימפוניה מס' 9.
ארנולד שנברג: שלושה קטעים לפסנתר.

מחול: פאריז - דיאגילב מציג את להקת "הבלט הרוסי".

עם ישראל: יהודים בעולם המערבי (מיליונים):
רוסיה 5.2; אוסטריה-הונגריה 2; ארה"ב 1.7;
גרמניה 0.6; טורקיה 0.4; בריטניה 0.2; צרפת 0.1.

ספרות עברית (מקור) - יעקב שטיינברג: "ספר הסאטירות" (שירה).

ארץ ישראל -

עיון: **ייסוד ת"א (11.4)**. הנחת אבן הפינה לבית הראשון של אגודת "אחוזה בית" רח' יהודה הלוי 25.

אדריכלות:

יוסף **ברסקי** (33): בניין הגימנסיה העברית, הרצליה. בשיתוף עם בוריס ש"ץ כיועץ אמנותי, עד 1910 (נהרס).

* * * * *

ארץ ישראל העשורים הראשונים 1900-1919

שץ, בוריס

Shtatz, Boris

1866-1932

ופיסול. כמו כן הקים, בבן שמון, כפר אומנים תימנים בן 12 משפחות, שהחזיק מעמד עד לאחר מלחמת 1915. ב-1911 הציג שץ את עבודות התלמידים באודסה ובורשה. ושנה לאחר מכן (1912) בלונדון ובניו-יורק. עם פרוץ מלחמת 1914 הואטה באופן ניכר פעילותו של "בצלאל". מקצת התלמידים בעלי נתינות רוסית הוגלו ע"י הטורקים למצרים. בהמשך הוגלה גם שץ לדמשק (1917) והמוסד נסגר עד לאחר הכיבוש הבריטי וחזרתו של שץ (1918).

השפעתו של "בצלאל" היתה בשיאה בשנים הראשונות שלאחר המלחמה. בשנת 1920 הוקמה בירושלים "אגודת אמנים עברית" בראשות מורי "בצלאל", שאירגנה סידרה של תערוכות אומנות ואמנות בחסות הממשלה המנדטורית הבריטית. עד 1924 שלט, בתערוכות אלו, סגנון "בצלאל", שהיה כבול לסינטזה של המסורת האקדמית-רומנטית של שץ מחד והאר-נובו הגרמני של ליליאן מאידך. אבל, כבר בתערוכה האחרונה (1925) נראו סימניה של התנועה האמנותית החדשה שהלכה והתהוותה לעת זו בתל-אביב. "בצלאל" המשיך להתקיים כמוסד מוכר של ההנהלה הציונית עד 1926. שלוש שנים לאחר מכן (1929) נפסק גם הסיבוסד הממלכתי. כל מאמציו של שץ לגייס תקציבים ותרומות עלו בתוהו והמוסד נסגר מסיבות תקציביות. שץ

פסל אומן תבליטי נחושת ומחנך. נולד בליטא ולמד אמנות בוילנה ובורשה. בהיותו בן 23 (1889), עבר לפאריז ללמוד פיסול אצל אנטונקולסקי וציור אצל קורמון. כעבור 3 שנים (1896) הציג ביריד הבינ"ל בפאריז את הפסל "מתתיהו", שעוצב בסגנון אקדמי רומנטי. בזכות יצירה זו הוזמן ע"י הדוכס הבולגרי לעמוד בראש האקדמיה לאמנות בסופיה. בשנת 1903 העלה שץ בפני הרצל את רעיון הקמת מפעל ליצור כלים אמנותיים בארץ ישראל, שישמש מקור פרנסה לקומץ היהודים שחיו בארץ. כעבור שנתיים הוחלט רשמית ע"י ההנהלה הציונית על הקמת "בצלאל", כולל תקציב לרכישת כלי עבודה וגוף מפקח שמרכזו בברלין (עד 1915). באותה שנה, בהיותו בן 40 (1905), עלה לארץ והשתקע בירושלים. כאן החל מיד בהקמת ב"ס למלאכת יד (עיצוב) עד 1912 ישלים את כל המוצרים והבניינים של החברה. ומוזיאון לאמנות יהודית וכללית (היום חלק מאוסף מוזיאון ישראל). לשנת הלימודים הראשונה התקבלו 10 תלמידים (5 מרוסיה, 3 מאוסטר-הונגריה ו-2 מתלמידי שץ בסופיה). "בצלאל" זכה להתפתחות מהירה יחסית: בשנת 1909 כבר למדו בבצלאל 150 תלמידים; בשנת 1901-280, בשנת 1910-450 תלמידים - רובם בתחום העיצוב ומיעוטם בציור

1879-1941

פסל וצייר. יליד דווינסק, לאטביה (רוסיה). למד בבי"ס לאמנות ובאקדמיה בפטרוגראד. סיים בהצטיינות (1905) וזכה במילגת השתלמות בפאריז. חזר לפטרוגראד ועסק בעבודות נחושת, ציור תפאורות, ועיצוב תכשיטים עבור בית "פאברז'ה" (FABERGÉ). הוזמן ללמד ב'בצלאל' בהיותו בן 35 (1914). לאחר כיבוש הארץ ע"י הבריטים (1917) התגייס ליגוד העברי. חזר ללמד ב'בצלאל' (1921). שנתיים לאחר מכן (1923) הוזמן לשמש כמורה לציור בביה"ס הריאלי בחיפה. שטריך נפטר בהיותו בן 62.

Pan, Abel

פן, אבל

1883-1963

צייר. נודע בעיקר בזכות דיוקני פסטל רומנטיים של דמויות תנ"כיות. (שמו המקורי פפרמן) יליד קרסלבקה לאטביה (רוסיה). בגיל 12 (1898) הגיע לווילנה ועבד שלוש שנים במכון להכנת ליטוגראפיות. לאחר מכן, בגיל 15, נסע לוינה, אבל הוחזר לרוסיה כאשר נמצא משוטט ברחובות חסר פרוטה. בהמשך למד ציור, בעזרת מילגה, בביה"ס לאמנות באודסה. בגיל 18 (1901) השתקע בפאריז, למד זמן קצר באקדמיה ז'ולין והתקיים מצויר קריקטורות עבור כתבי עת הומוריסטיים.

בהיותו בן 29 (1912), לאחר שגש בפאריז את בוריס שץ, ערך סיור במזרח התיכון והגיע לירושלים (1913). הוזמן ללמד ציור ב'בצלאל'. כעבור שנה (1914) חזר לפאריז ונשאר בה במשך מרבית שנות מלחמ"ע. מכאן יצא לארה"ב (1917) על מנת להציג סידרת תמונות על הפרעות כנגד יהודי רוסיה. עם שובו לירושלים (1920) חזר ללמד ב'בצלאל'. מכאן ואילך צייר בעיקר, דמויות תנכיות בצבעי פסטל. נפטר בהיותו בן 80.

Ben David, Shmuel

בן דוד (דוידוב), שמואל

1884-1928

צייר. פעל בסגנון, המזוהה עם 'בצלאל'. יליד סופיה. למד, ביחד עם לוי אופל (ראה להלן), באקדמיה לאמנות אצל בוריס ש"ץ (5-1903). עלה בהיותו בן 21 (1905) ביחד עם בוריס ש"ץ. עבד ב'בצלאל' כמורה לשזירת שטיחים, פרספקטיבה ועיטור (11-1906). השתלם באקדמיה ז'ולין בפאריז (13-1912). לאחר מכן חזר לירושלים. נמנה על מיסדי "אגודת אמנים עברית" (29.10.1920) והשתתף בתערוכותיה, עד מותו בהיותו בן 43.

Levi Ophel, Shmuel

לוי אופל, שמואל

1884-1966

צייר. עיקר עבודותיו בסגנון רומנטי מזרחי. יליד סופיה בולגריה. למד באקדמיה לאמנות אצל בוריס ש"ץ (6-1903). עלה לארץ בהיותו בן 22 (1906) במטרה להצטרף לבן-דוד ובוריס ש"ץ ב'בצלאל'. בהמשך (1910) התקבל כמורה לציור בסמינר "עזרה". נסע לפאריז להמשך לימודים (1913) אבל חזר ערב פרוץ מלחמ"ע. נמנה עם מיסדי "אגודת אמנים עברית" בירושלים (1920) והשתתף בכל תערוכותיה. בהיותו בן 47 (1931) שוב ביקר בפאריז. ביקור זה השפיע במידת מה על צבעוניות עבודותיו בשנים הבאות. שמואל לוי-אופל נפטר בהיותו בן 80.

Sirkin, Isaac

סירקין, יצחק

1885-1938

פסל-אדריכל. יליד מוהילב, רוסיה. אחיו של העסקן הציוני

נפטר בעת מסע התרמות בארה"ב, בהיותו בן 66.

ב-1935 נפתח ביה"ס מחדש, שוב כמוסד של ההנהלה הציונית, תחת השם "בצלאל חדש" בראשותו של יוסף בודקו (ע"ע).

מורי 'בצלאל':

Hirshenberg, Shmuel

הירשנברג, שמואל

1865-1908

צייר. נמנה עם חשובי האמנים בסוף המאה ה-19, שהקדישו את כל מרצם לנושאים יהודיים. הירשנברג נולד בלודז', פולין, למשפחה ענייה. בצעירותו קיבל מילגת לימודים באקדמיה לאמנות בקראקוב. המשיך לימודיו במינכן. בהיותו בן 24 השתתף בתערוכה הבינלאומית בפאריז (1889). כאן זכה באות הצטיינות עבור התמונה 'הישיבה' שהוצגה וזכתה בפרסי כבוד גם בברלין ובקראקוב. הוזמן ע"י בוריס שץ על-מנת ללמד ציור ב'בצלאל' (1907), אך נפטר כעבור 10 חדשים בהיותו בן 43.

Schur, Ahron S.

שור, אהרון-שאל

1873-1945

צייר. יליד אורשה, רוסיה. למד אמנות בוילנה (91-1888) באקדמיה בווינה (4-1891) ובברלין (1894-1913). התיידד עם חוגי הציונים. עסק בין השאר בעיצוב כלי חרסיה ואמייל ואלבומים של גלויות נוף אמנותיות. שימש כסגן מנהל המוזיאון הממלכתי בברלין (12-1900). הוזמן ע"י הועד הברלינאי (1913) ללמד ב'בצלאל', ציור ומלאכת אמנות. בתקופת מלחמ"ע כשהוגלה ש"ץ לדמשק (1917), ניהל את המוסד. לאחר המלחמה השתתף בקביעות בתערוכות "אגודת האמנים העבריים", בהם הציג נופים. משנסגר 'בצלאל' עבד כמורה לציור בבתי ספר שונים בירושלים. נפטר בהיותו בן 72.

שור השאיר אחריו אוסף גדול של תמונות, ביניהן דיוקנות ונופים של גנים, פרדסים וסימטאות הערים העתיקות.

Lilien, E.M.

ליליאן, אפרים משה

1874-1925

צייר, גרפיקאי ומאייר. נציג מובהק של סגנון האר-נובו הגרמני (יוגנסטיל). יליד דרוהוביץ גאליציה, פולין. בנו של אומן עץ. למד באקדמיה לאמנות בקראקוב. בגיל 21 (1895) עבר למינכן, גרמניה. כאן התפרסם בזכות עיטורים לכתבי עת שונים ביניהם Die Jugend בטאון האר-נובו הגרמני.

ליליאן היה מקורב לחוגי הציונות והצטרף לבוריס שץ בירושלים בהיותו בן 32 (1906) ונשאר בה עד פרוץ מלחמ"ע (1914). למרות ששימש כמורה ב'בצלאל' רק כשנה, קבע את הדפוסים הבסיסים של סגנון המוסד ברוח "אר נובו" כפי שניתן לראות מעבודותיהם של שאר המורים במוסד מכאן ואילך. שרת קקצין בצבא האוסטרו-הונגרי במלחמ"ע. לאחר המלחמה השתקע בגרמניה שם נפטר בהיותו בן 51.

מעבודותיו: איורים לספר השירים "יהודה" מאת בריס פון מינכהאזן (1900), לשירי גבריאל ד'אנונציו (1904) "לשיר השירים" (1905) ועיטורים לתנ"ך (3 כרכים 12-1908). כמו כן הכין כמאתיים תחריטי נופים של ארץ ישראל. בשעתו נודע גם בזכות תמונות בודדות כגון "ישעיהו", "פסח", "סדום", "המשיח בכבלים", "משפט שלמה", "נרות חנוכה", "נע ונד" ועוד.

בהיותו בן 30 (1906). יש הסוברים שהכין את תוכנית האב לשכונת "אחוזה בית", לימים תל-אביב, בשיתוף עם בוריס שץ. נודע בעיקר בזכות תכנון הגמנסיה העברית "הרצליה" בתל-אביב (1909-11). בתקופה זו תכנן, עבור בוריס שץ, את בתי המלאכה בחצר האחורית של 'בצלאל' ירושלים (1910). בהמשך השתקע בחיפה והיה אחראי למשרדו של ברוואלד (1911-23). המשיך לעבוד בחיפה כולל תקופה בשנות ה-30, עם האדריכל אהרון ינוביץ (1902-1972). נפטר בחיפה בהיותו בן 67.

Baerwald, Alexander

ברוואלד, אלכסנדר

1877-1930

אדריכל. נולד ולמד אדריכלות בברלין. לאחר סיום לימודיו עבד במשרד הממשלתי לעבודות ציבוריות בפרוסיה. בהיותו בן 32 (1909), הוזמן לתכנן את בנין הטכניון וביה"ס הריאלי בחיפה. לצורך זה ביקר בארץ פעמיים ב-1909 ושוב ב-1910. לעת זו התיידד עם ברסקי (ע"ע) ובוריס שץ (ע"ע). שרת כקצין בחיל הים הגרמני במלחמ"ע (18-1914). שש שנים לאחר שחרורו (1924) חזר לארץ והשתקע בחיפה מקום בו מונה לראש המגמה לאדריכלות בטכניון עד מותו בגיל 53.

עבודות:

- 1909-19 ביה"ס הריאלי חיפה.
- 1909-24 הטכניון חיפה.
- בי"ס "תחכמוני", ת"א.
- 1912 בתים חד-משפחתיים לעולי תימן (לא בוצע).
- 1912-13 סמינר למורים בירושלים (לא בוצע).
- 1914 בי"כ בתל-אביב (לא בוצע).
- בי"ס ביפו (לא בוצע).
- 1919 בית ליכטהיים, חיפה (לא בוצע).
- בית רופין, חיפה (לא בוצע).
- 1922 תחרות בנין ה'טריבון', שיקאגו, ארה"ב (זכה ר' הוד).
- תחנת כח, ת"א-יפו (לא בוצע).
- 1923 בנין קהילתי, קרלסרואה, גרמניה (לא בוצע).
- בי"כ בסארייבו, יוגוסלביה (לא בוצע).
- מרכז מסחרי בחיפה (לא בוצע).
- 1924 בנק אנגלו פלשתינה, חיפה (היום בל"ל).
- בנין עירית תל-אביב (לא בוצע).
- בית פרופ' פיק, ירושלים (לא בוצע).
- 1926 בנין מרכזי, קיבוץ מרחביה (שונה).
- בית הברון מנשה, חיפה.
- 1924-26 מלון פלטיין לשעבר, רח' נחלת בנימין 52, ת"א.
- בית בנדורלי, חיפה.
- 1927 תחרות לבנין הסוכנות היהודית בירושלים (זכה י' רטנר).
- בית ויצמן, הר הצופים (לא בוצע).
- 1928 בי"ח, בעמק יזרעאל.
- בית הצייר הרמן שטרוק.
- בית דר' איצקוביץ, הדר הכרמל.
- 1929 תיאטרון "הבימה" בת"א (לא בוצע).
- מוזיאון לאמנות יונית ורומית במצרים (לא בוצע).
- 1930 בי"כ בפרדס חנה (לא בוצע).

נחום סירקין. למד פיסול ועבודות נחושת בביה"ס לאמנות בקאזאן ואדריכלות באקדמיה בפטרבורג ובמוסקבה (סיים 1912).

שנה לאחר תום לימודיו, בהיותו בן 28 (1913), הוזמן לירושלים, ע"י הועד הברלינאי, לעמוד בראש המחלקה לעבודות נחושת ב'בצלאל'. יצא לגרמניה (1914) לרכישת ציוד במטרה להקים בי"ס תיכון למלאכה בחיפה. עם פרוץ מלחמ"ע נשאר בגרמניה ועסק בחיבור ספרים על ארץ ישראל. חזר לארץ (1920) והתישב בחיפה. כאן סייע בפיתוח ביה"ס הריאלי. במקביל ביצע עבודות שונות בתחום האדריכלות, ביניהן ביתן העשוי זכוכית ופלדה שהוקם ב"יריד המזרח", ת"א (1932) עבור חברה לעבודות ברזל. בהמשך תכנן עוד מספר בניינים כולם בסגנון מודרני. סירקין נפטר בהיותו בן 53.

עבודות (כולם בחיפה): בנין מגורים, רח' אחד העם; בית יחיאל ויצמן, רח' טרומפלדור; בית תח"מ; בית ס', הדר הכרמל.

Raban, Zeev

רבן, זאב

1890-1970

צייר. פעל בסגנון ה"אר-נובו" המאוחר, המזוהה עם 'בצלאל'. יליד לודג'. התחיל לצייר בגיל 15 (1905). למד במינכן, פאריז ובריסל. בהיותו בן 22 (1912) הוזמן ע"י בוריס ש"ץ להורות ב'בצלאל'. לאחר מכן החליף את י' סירקין (ראה לעיל) כמורה לעבודות נחושת. נמנה על מיסדי 'אגודת אמנים עברית' (1920) והשתתף בכל תערוכותיה (עד 1929). הירבה לעסוק באיור ספרים כגון: "אגדת בת שלמה" של ביאליק ו"עלילות גילגמש" בתרגום טשרניחובסקי. כמו כן עסק בעבודות גרפיות שונות בנוסח 'בצלאל', עבור מוסדות הישוב.

רבן נפטר בהיותו בן 80.

Gur Arie, Meir

גור אריה, מאיר

1891-1959

צייר. מזוהה עם סגנון עבודות 'בצלאל'. יליד בוברויסק, רוסיה הלבנה. בנו של אומן מתכת (שמו המקורי גורודצקי). עבר עם משפחתו ללודז' ולמד בבי"ס לאמנות. עלה לארץ בהיותו בן 18 (1909) והשתקע בירושלים על-מנת להמשיך לימודיו ב'בצלאל'. כעבור שנתיים (1911) מונה כמורה לחיטוב שנהב. גויס לצבא הטורקי במלחמ"ע (1915) ועבד כשרטט בירושלים, אבל ערק בסמוך לפלישת האנגלים לארץ. לאחר המלחמה חזר ללמד ב'בצלאל'. היה ממיסדי "אגודת אמנים עברית" בירושלים (1920). קיים ביחד עם זאב רבן (ראה להלן) בית מלאכה לעבודות אמנותיות (1923-48) שהתמחה באיור, עבודות נחושת ושנהב. כמו כן התקין סדרה של אותיות עבריות בסגנונות שונים. גור אריה נפטר בהיותו בן 68.

* * * * *

הירשנברג, שמואל

1865-1908. צייר. ר' לעיל מורי "בצלאל".

Barski, Joseph

ברסקי, יוסף

1876-1943

אדריכל מהנדס. יליד ברדיצ'ב, אוקראינה (רוסיה). למד אדריכלות באקדמיה לאמנות ב-פטרסבורג. עלה לארץ

סירקין, יצחק

1883-1938. פסל ואדרי. ר' לעיל מורי בצלאל.

המשיך לצייר ולרשום את נופי הארץ ופרסם (1929) גלויות בשם "ארץ הצבי" בטכניקה של חיתוך עץ. תערוכת יחיד של עבודות התקימה בגימנסיה "הרצליה", ת"א (1932). מכאן ואילך המשיך לרשום בסגנון מודרני יותר בהשפעת "הסגנון החדש" של אמני הארץ. הלוי נפטר בהיותו בן 70.

אלדמע, אברהם

1884-1963

Aldema, Abraham

צייר ומחנך. נולד ברוסיה. בוגר האקדמיה לציור באודסה. עלה בהיותו בן 22 (1906), והשתקע בנה צדק (לימים ת"א). במשך 44 שנים עד צאתו לגימלאות (1951), לימד ציור ושרטוט בגימנסיה "הרצליה", בביה"ס לבנות בנה-צדק ובביה"ס ביאליק בתל-אביב. בשנים שלפני מלחמ"ע (14-1906) יזם וארגן אירועים ציבוריים שונים: "חג הפרחים" (שבועות), תהלוכות פורים (לימים "העדלאידע"), מסיבות רעים (לימים "החברה טראסק") והצגות תיאטרון שהתקיימו ללא תשלום, בחצר ביתו. כמו כן נמנה על מייסדי תזמורת ראשון לציון ואגודת הספורט "מכבי" בארץ ישראל. בשנות מלחמ"ע (18-1914) השתתף בשמירה על רכוש תושבי תל-אביב המגורשים. בהמשך ארגן את המשטרה באזור שנכבש ע"י האנגלים, שמינהו כקצין ראשון. היה חבר ה"ההגנה" ויו"ר "מגן דוד אדום" בגוש דן. אלדמע נפטר בהיותו בן 74.

בן דוד, שמואל

1884-1928. צייר. ר' לעיל מורי בצלאל.

לוי-אופל, שמואל

1884-1966. צייר. ר' לעיל מורי בצלאל.

Orloff, Chana**אורלוף, חנה**

1888-1968

פסלת ישראלית מאסכולת פאריז. ילידת קמינקא, אוקראינה. עלתה לארץ עם הוריה בהיותה בת 16 (1904). כעבור 6 שנים (1910) נסעה ללמוד באקדמיה בפאריז ונשארה שם כל חייה. הציגה לראשונה ב"סלון הסתיו" (1913). בין ידידיה נמנו מודליאני, סוטיץ, פאסקין, דייגו ריברה, פיקאסו, פוגייטה, קוקטו, אפולינר, מקס ז'אקוב ועוד. כמו כן הרבתה לבקר בארץ ושמרה על קשר הדוק עם אמני ארצישראל כאן ובפאריז. אורלוף נפטרה בהיותה בת 80.

עיקר עבודותיה: דמויות נשים, נושא האמהות וכן דיוקנות ביניהם כמה פסלי ראש וחזה של אישים ישראלים: ראובן רובין, חנה רובינא ודוד בן גוריון. שתי יצירותיה המונומנטליות המצויות בארץ הן הקבוצה המגולפת באבן בעין-גב והאנדרטה לזכר דב גורנר ברמת-גן.

Yelin, Eliezer**ילין, אליעזר**

1888-1945 אדריכל מהנדס. ר' 1929 ישראל.

Salant, Yehoshua**סלנט, יהושע**

1890-1890 אדריכל. ר' 1929 ישראל.

Raban, Zeev**רבן, זאב**

1890-1970. צייר. ר' לעיל מורי "בצלאל".

Gur-Arie, Meir**גור אריה, מאיר**

1891-1959. צייר. ר' לעיל מורי "בצלאל".

Paldi, Israel**פלדי (פלדמן), ישראל**

1892-1979

צייר. נולד באוקראינה. חי בילדותו בשוץ (אביו למד כאן שענות). עלה לארץ בגיל 17 (1909). עבד מספר חודשים כחקלאי במושבות עד שנתקבל כתלמיד ב'בצלאל' (12-1909). המשיך לעסוק בעבודות מזדמנות בראשל"צ ות"א. בסיוע כספים שקיבל מאחיו, הצליח להגיע למינכן גרמניה ולמד אמנות שנה אחת (14-1913). עם פרוץ מלחמ"ע, סולק ע"י המשטרה הגרמנית לאיסטנבול, מאחר ורשם עצמו כנתין טורקי ועבד כמורה בביה"ס היהודי.

בשנת 1920, בהיותו בן 28, שב לארץ, השתקע בת"א והחל ללמד ציור בגימנסיה 'הרצליה' ובבתי ספר אחרים; תחום שעסק בו לפרנסתו עד צאתו לגימלאות, כעבור 40 שנה.

פלדי הציג בתערוכות אספן האמנות יעקב פרמן בת"א (21-1920) ותערוכות האמנות 'מגדל דוד' בירושלים (28-1921) ותערוכות 'המודרניס' בצרף 'ה'אהל' בת"א (28-1926). עיצב תפאורה לתיאטרון 'ה'אהל' (דייגים) (1927). ביקר בפאריז (29-1928). כאן נחל לדבריו אכזבה קשה כששמע מפי בעל גלריה שתמונותיו 'הארצישראליות' "נחמדות ואקזוטיות אבל...לא ציור". כתוצאה מכך השאיר במלונו 30 מתמונותיו (כולן, למעט אחת, אבדו). עם שובו הציג עם קבוצת הותיקים, "אגד", שכללה פסלים

נראני, שלמה

1885-1960

Neroni, Shlomo

צייר וצלם. נולד ברוסיה (שמו המקורי נארינסקי). למד זמן קצר באקדמיה לאמנות במוסקבה. עלה לארץ בגיל 24 (1909) והשתקע בירושלים. עבד כאן כצלם. במקביל היה מעורה בפעולות "הבמה העברית". בשנות מלחמ"ע גורש ע"י הטורקים למצרים. לאחר כיבוש הבריטי חזר לארץ, אבל כעבור זמן קצר נסע לפאריז שם פנה גם לציור. בשנות מלחמ"ע נתפס ע"י הנאצים ונשלח למחנה ריכוז. לאחר שניצל בנס, חזר והשתקע בארץ; תחילה בעין חרוד ובהמשך בחיפה מקום בו שימש כמורה לצילום בבית "ויצ"ו".

ציוריו מתארים נופים פאנטאסטיים בסגנון תמים (נאיבי). בשנותיו בפאריז היו גווניו ערפיליים ואילו בארץ פנה לצבעוניות עזה. נאריני נפטר בהיותו בן 75.

הלוי, אהרון

1887-1957

Halevi, Aharon

צייר. זכור בזכות רישומי דיו בדימוי תחריטי נחושת. יליד צרניגוב, אוקראינה. עלה לארץ בגיל 19 (1906) במטרה ללמוד ב'בצלאל', אבל עזב כעבור חצי שנה. הצטרף לתנועת "השומר" במנחמיה וביניאל (11-1906). חזר לעבוד וללמוד ב'בצלאל' (14-1912). לאחר פרוץ מלחמ"ע חזר למנחמיה ועבד כדייג. בהמשך (1916) הוזמן לטבריה, מקום בו נטע את הגן העירוני. לאחר מכן גויס לצבא הטורקי והועסק כשרטט בדמשק (17-1916). במקביל הכין סידרת ציורים של צמחי הארץ, השמורים באוני העברית ב-ים ובקבוץ דגניה ב'. היה מייסדי רמת גן (1922). זכה בפרס ראשון בתחרות לתכנית לגן מאיר בתל אביב (1932).

חנה אורלוב (מפאריז) ומלניקוב וצירורים של אלוויל, גוטמן, גליקסברג, זריצקי, פיין וראובן רובין שנחשב ליראש הקבוצה. אבל, בדומה לזריצקי, בחר להציג גם בתערוכות קבוצת "מסד" (1929-31), שאורגנו ע"י הצעירים, רובם תלמידיו לשעבר של פרנקל-פרל (ע"ע), וכן בתערוכות קבוצתיות שונות במוזיאון ת"א (נוסד 1932). ממייסדי אגודת הציירים והפסלים (1934) והשתתף בתערוכות השנתיות. לעת ז' זנח את סגנון הציור הארצי-ישראלי של שנות ה-1930 ופנה לסגנון הכהה המזוהה עם אסכולת פאריז.

בשנות ה-1950 עבד בסגנון מופשט של שכבות צבע עבות עם תוספות חול חבלים וחומרים אחרים. הוצג בתערוכות יחיד ראשונה, במוזיאון ת"א (1955), **בנינאלה בסאו פאולו**, בראזיל (1957). השתתף בתערוכת 'אופקים חדשים' (1957). הוצג **בנינאלה בונציה** (1958). זכה שוב ב**פרס דיזינגוף** (1959) והוצג בשניה במוזיאון תל-אביב (1961). עם צאתו לגימלאות ביקר שוב בפאריז (1959-60). בהמשך פנה לציור פיגוראטיבי, של דמויות בעלי חיים פנטאסטיים ברוח הסוראליזם. הוצג במוזיאון ישראל (1967) ובמוזיאון, בשלישית, ת"א (מקפת 1972). פלדי נפטר בהיותו בן 86.

ובניו-יורק (1930-31). עם שובו שימש כמלווה של הצייר מארק שאגאל (ע"ע), שהגיע לביקור (1931) לקראת הקמתו של מוזיאון ת"א. כמו כן היה האמן הראשון שזכה לתערוכת יחיד במוזיאון (1933). בהמשך החל לעסוק גם בעיצוב תפאורות תיאטרון (עד 1948). היה ממייסדי אגודת הציירים והפסלים (1934) וכיהן 25 שנים כיו"ר הארגון. בשנת 1939 יצא לביקור בארה"ב ונשאר בה עד תום מלחמ"ע. לעת ז', נותר ביחד עם נחום גוטמן, מהבודדים שהתמידו לצייר בסגנון הארצישראלי התמים.

בשנת לאחר קום המדינה מונה לשגרירה הראשון של ישראל ברומניה (50-1948). מכאן ואילך הרבה בציורי גמלים וסוסים צוהלים. לאות כבוד הוענק לו פרס דיזינגוף (1964). חתן פרס ישראל לאמנות (1973). ראובן נפטר בהיותו בן 81.

בהתאם לבקשתו הפך ביתו, ברח' ביאליק בת"א, למוזיאון "בית ראובן" (נפתח 1983), כולל אוסף של כ-50 מתמונותיו.

שלוש, זכי
Chelouche, Zaki
1893-1973 אדריכל. ר' 1929 ישראל.

טיכו, אנה
Ticho, Anna
1894-1980.

ציירת. זכורה בזכות רישומי נוף ירושלים וסביבתה. ילידת ברנו, צ'כיה (אוסטרו הונגריה). עברה עם משפחתה לוינה. כאן למדה ציור. בגיל 18 הגיעה לירושלים (1912) כדי להינשא לרופא העיניים ד"ר אברהם טיכו. תערוכתה הראשונה נערכה ב-1934. הוצגה בבנינאלה בונציה (1954). בעשרים שנות חייה האחרונות, ציירה בסטודיו ע"פ הזכרון ובנוסף לעפרון ולפחם נוספו לרישומיה גירי פסטל צבעוניים. אנה טיכו נפטרה בהיותה בת 86.

ליטבינובסקי, פנחס
Litvinovski, Pinchas
1894-1986.

צייר ומאייר. נודע בעיקר כצייר דיוקנות. נולד ליד קייב, אוקראינה (רוסיה). למד בבית הספר לאמנות באודסה. עלה בגיל 18 (1912) כדי ללמוד ב'בצלאל'. לאחר שנה וחצי, חזר לרוסיה, ולמד זמן קצר (1916) באקדמיה לאמנות בפטרסבורג.

עם פרוץ המהפכה (1917) עבר לקרים ומשם לארץ, דרך איסטנבול (1919), בשנות ה-1920 השתתף בתערוכות 'מגדל דוד' ב-ים וצריף ה'אהל' בת"א. זכה ב**פרס דיזינגוף** (1939). ליטבינובסקי נפטר בהיותו בן 92.

חד גדיא, מרים
Had-Gadia, Miryam
1895-1981.

ציירת ומעצבת. נודעה כאחת הדמויות היותר ססגוניות של ת"א הקטנה. נולדה ברוסיה. (השם המלא: מרים מרוסיה נבנסהולף). בהיותה בת 16 (1911) ביקרה בתערוכת אמנות בצלאל באודסה, שנפתחה בנוכחות בוריס שץ, הסופר מנדלי מוסי ושרא נכבדי הקהילה היהודית. כעבור שנה הגיעה לירושלים בחברת אביה, שחזר לרוסיה כעבור זמן קצר. למדה ב'בצלאל' (16-1912) עד לאחר פרוץ מלחמ"ע, כאשר גורשה ע"י הטורקים למצרים, ביחד עם אזרחים רוסים אחרים. כאן נישאה לרפאל אבולעפיה מפעילי

רובין, ראובן
Rubin, Reuven
1893-1974.

דמות מרכזית של הציור הארצישראלי התמים והאופטימי של שנות ה-1920. מהבודדים שהצליחו להתקיים מאמנותם בשנים שלפני קום המדינה. יליד גאלאץ, רומניה (שמו המקורי זייליקוביץ). למד בחדר ובבית. הגיע לארץ בגיל 19 (1912) כדי ללמוד ב'בצלאל'. לאחר כשנה חזר לרומניה ומשם המשיך לפאריז (1913-14). עם פרוץ מלחמ"ע שוב חזר לרומניה (1914-20) והתקיים ממסחר בעורות. לאחר מכן פתח עם משפחתו מפעל לציור ריבה, שפשט רגל כעבור זמן קצר. לעת ז' השתקע ב-צירנוביץ מקום בו התיידד עם קבוצת יוצרים יהודיים ביניהם הסופרים אליעזר שטיינברג ואיציק מאנגר, הציירים ארתור קולניק ויעקב אייזנשר (ע"ע) והפסל ברנארד רדר (ע"ע).

בשנת 1921, יצא ביחד עם קולניק, לניו-יורק. השניים התיידדו עם הצלם ובעל הגלריה הנודע אלפרד שטיגליץ (ע"ע) שעזר להם ככל יכולתו ע"י ארגון תערוכות ומכירת תמונות.

ראובן עלה לארץ, דרך רומניה, כעבור שנה, בהיותו כבן 29 (1922). התגורר כשנה ב-ים, הצטרף ל'אגודת אמנים עברית' והשתתף בתערוכות האמנות ב'מגדל דוד' (התקיימו 1921-28). לאחר מכן השתקע בת"א (1924) כאן ריכז סביבו חוג של תלמידי 'בצלאל', שפנו, כמוהו, לציור 'ארץ-ישראלי' בסגנון אופטימי תמים (ע"ע גוטמן, לובין, ליטבינובסקי, פלדי, תגיר ועוד). בשנים אלו הוזמן להציג בתערוכות 'אמנים מודרניים' בצריף ה'אהל' (1926-28). בהמשך יצא לשנה לפאריז כאן התיידד, עם הפסלת הארצישראלית חנה אורלוב (ע"ע) שסייעה לו ליצור קשר עם אמני 'אסכולת פאריז', כגון מואיז קיסלינג, וכמה גלריות ואספנים שרכשו מתמונותיו. לאחר ביקור קצר בארץ (1929-30) שבו פגש ונישא לאסתר (נודעה בשעתו כאחת הנשים היפות בארץ) יצא למסע תערוכות בלונדון

ה'פוריזם' (ע"ע אֶזְאֶנְפֶן, ג'יה ולה קורבוזייה. בתחילת שנות ה-1930, לאחר מות אביו, הצטרפה אליו אמו והיא שמימנה את הקמת בית המגורים הכפול (1936) שתוכנן ע"י סם ברקאי (ע"ע). בהמשך מכרו את הבית ובנו לעצמם בית חדש בקרית מטלון, ליד פתח תקוה (50-1946) ולאחר מכן שבו לגור בת"א. מכאן ואילך נהג לצייר בצפת בחודשי הקיץ. בשנת 1947 זכה לראשונה לתערוכת יחיד במוזיאון ת"א.

לאחר קום המדינה הוצג **בבינאלה בסאו פאולו** (1953) ובונציה (1954). **פרס דיזינגוף** (1957). לובין נפטר בהיותו בן 83.

שמי (שמיט), מנחם Shemi, (Schmidt) Menachem
1897-1951

צייר. יליד בוררוויסק, רוסיה. למד בביה"ס לציור באודסה. עלה לארץ בגיל 17 (1913) כדי להמשיך ב'בצלאל' והיה למנהיג המורדים במגמותיו השמרניות של בוריס שץ. התנדב לגדודים העבריים בשלהי מלחמ"ע. לאחר שחרורו התגורר בטבריה ובהמשך השתקע בחיפה (1922). השתתף בתערוכות 'מגדל דוד' בירושלים (28-1921). זכה **בפרס דיזינגוף** (1938). למרות גילו התנדב לצבא הבריטי במלחמ"ע ושרת במדבר המערבי ובאיטליה. בהמשך, משנת 1947, נהג לצייר בקיץ בצפת.

לאחר קום המדינה הקים את אנדרטת הלי"ה לזכר בנו, מפקד הלי"ה וחבריו, שנהרגו במלחמת הקוממיות בדרכם לגוש עציון. זכה שוב **בפרס דיזינגוף** (1951). לעת זו פנה לסגנון פיגוראטיבי צבעוני. שמיט-שמי נפטר בהיותו בן 54.

גוטמן, נחום Gutman, Nahum
1898-1980

צייר, סופר ומאייר ספרי ילדים. התמיד כל חייו בסגנון הציור הארצישראלי 'התמים'. יליד טלנשט בסרביה. בנו של הסופר והמחנך שמחה בן-ציון (גוטמן). בהיותו תינוק עברה המשפחה לאודסה מקום בו לימד אביו ביחד עם מנדלי מוכר ספרים, ביאליק ורביניצקי ואחרים ב'חדר המתקדם'. בגיל 7 (1950) עלה ארצה עם הוריו, שהשתקעו בשכונת 'נוה צדק' (בהמשך בת"א). סיים ביי"ס יסודי (לבנות) בנוה צדק - מקום בו שימש אביו כמורה. החל ללמוד בגימנסיה 'הרצליה', אבל כעבור שנה, בגיל 14, עבר לירושלים על-מנת ללמוד ציור ב'בצלאל' (15-1912). עבד כשומר בפרדסי המושבות (1916). לאחר הכיבוש הבריטי (1917) חזר לת"א, מכאן המשיך לברלין (24-1922) ולמד הדפס אצל הרמן שטרוק (ע"ע). כמו כן אייר שירים של ביאליק וסיפורים של אביו ש' בן ציון. לאחר מכן ביקר בפאריז (1925) ולימד כאן ציור ביחד עם חבריו לכיתה חיים נבון ומרתה הלפרין. בהמשך התנדב לגדוד העברי והוצב כשומר על מחנות שבויים (1918). נסע ללמוד מלאכת מחשבת בווינה (21-1920). עם שובו לת"א עבד כצייר במערכת 'דבר לילדים'. כמו כן התקין את תפאורות תהלוכות ה'עידלאידע' של פורים בת"א (3-1932). ביקר בדרום אפריקה (1933). כתוצאה ממסע זה כתב ואייר את "מסעות לובנגולו מלך זולו", שהיה הראשון מסידרת סיפורי ילדים, כולל איורים, שהתפרסמו בהמשכים ב'דבר לילדים', ביניהם: "ביאטריציה או מעשה שתחילתו חמור וסופו ארי טורף", תעלומת הארגזים או החופש הגדול",

מחלת ניל"י. חזרה לארץ בתום המלחמה (1918), הצטרפה לקאופרטיב 'התומר' (1920) מיסודם של יצחק פרנקל-פרנל (ע"ע), אידה ויוסף קונסטנטינובסקי-קונסטן (ע"ע), שעסקו ביצירת כלים אמנותיים ובעבודות מזדמנות של צביעה, שילוט וכו'. בהמשך (1922) בנתה ביחד עם בעלה את 'בית אבולעפיה' בחולות מצפון לת"א הקטנה: בית דו קומתי עם כיפה בסגנון מזרחי (נהרס), שתוכנן ע"י האדריכל זאב רכטר (ע"ע).

כעבור שלוש שנים נסעה לוינה להמשך לימודי אמנות (6-1925) בעיקר באטיק, ואילו בעלה ובנותיה נשארו בארץ. לימים התגרשה ונישאה שוב לריצ'רד (דיק) דיוויס, מנכ"ל חברת 'של' במצרים; יהודי אמריקאי אמיד, שהיה צעיר ממנה ב-18 שנה.

בשנות מלחמ"ע נפרדה מדיוויס ונסעה (עם בתה הקטנה) לארה"ב דרך המזרח הרחוק. לקיומה עבדה כמלצרית במסעדה בניו-יורק. כאן נישאה בשלישית לצייר ממוצא אירי (גם הוא צעיר ממנה ב-19 שנה). בהיותה בת 59 (1954), חזרה בגפה לארץ. התגוררה כשנה בירושלים ואח"כ השתקעה בצפת (1960), מקום בו המשיכה לצייר עד מותה בגיל 86.

אגדתי, ברוך Agadati, Baruch
1895-1976

צייר, רקדן ואיש קולנוע, יליד בנדרי בסרביה. (שמו המקורי: קאושינסקי). עלה ארצה בגיל 15 (1910) למד זמן קצר ב'בצלאל' ולאחר מכן עבד כפועל חקלאי. נסע לאודסה ערב פרוץ מלחמ"ע ע"מ ללמוד ריקוד. חזר עם עולי אנית 'רוסלאן' (1919). ערך מספר הופעות ריקוד בארץ (עד 1921) ובחוי"ל (1922-26). קיים נשפי פורים יהודיים בביה"ס לבנות בנוה צדק ובגני התערוכה. יזם את תהלוכות הפורים (לימים ה'עידלאידע'). ערך מספר הופעות ריקוד באירופה (גרמניה וצרפת). חדל לרקוד בהיותו בן 41 (1936) ויצר מספר סרטים ביניהם: 'זאת הארץ', 'נוה מדבר', 'האתמול של מחר'.

עם פרוץ מלחמ"ע החל לצייר - בעיקר בצבעי מים על בדי משי. תערוכת יחיד במוזיאון ת"א (1951) ובביתן הלנה רובינשטיין (1961). אגדתי נפטר בהיותו בן 81.

לובין, אריה Lubin, Arye
1897-1980

צייר. התמיד רוב חייו בסגנון הציור הארצישראלי התמים. נולד בניו-יורק, ארה"ב למשפחה ציונית. חי בילדותו בשיקאגו ועלה לארץ בגיל 16 (1913) על-מנת ללמוד בגימנסיה 'הרצליה'. כאן גר בפנסיון של דוד סמילנסקי. כעבור שנה הצטרפה אליו אמו עם אחיו התינוק. השלושה חזרו לשיקאגו כשנה לאחר פרוץ מלחמ"ע (1915), מקום בו החל ללמוד ציור במכון לאמנות. התנדב לגדודים העבריים בשלהי המלחמה (1917) ושרת בקנדה, אנגליה, מצרים וארץ ישראל. עם שחרורו (1919) חזר ללמוד אמנות בשיקאגו. זכה במילגת לימודים באירופה (1922).

לובין שב ארצה בהיותו בן 30 (1923) והשתקע בת"א. כאן חי מכספים שקיבל ממשפחתו. בשנים הבאות השתתף בתערוכות 'מגדל דוד' (התקיימו 28-1921) וכן בתערוכות 'המודרניים' בצרף 'האהלי בת"א (28-1926) כאן גם הציג סידרה יוצאת דופן של תמונות פוסט קוביסטיות בסגנון

Kashdan, Haim	כשדן, חיים
	1904-1958 אדריכל. ר' 1929 ישראל.
Kashdan, Joseph	כשדן, יוסף
	אדריכל. ר' 1929 ישראל.
Shulman, Ben-Ami	שולמן, בן עמי
	1907-1984 אדר. ר' 1929 ישראל.
Cohen, Arieh	כהן, אריה
	1907-1984 אדריכל-מהנדס. ר' 1929 ישראל.
Averbouch, Eugenie	אורבוך, ג'נייה
	1909-1977 אדריכלית. ר' 1929 ישראל.
Neuman, Tzila	נוימן, צילה
	1911-1984 ציירת. ר' 1959 ישראל.
Tamari, Amiram	תמרי (תמרין), עמירם
	1913-1981 צייר. ר' 1959 ישראל.
Perlstein, Isaac	פרלשטיין, יצחק
	1914-1981 מתכנן ערים ואדר. ר' 1959 ישראל.
Okashi, Avshalom	עוקשי, אבשלום
	1916-1980 צייר. ר' 1959 ישראל.

"שביל קליפות התפוזים" וכן ספורים למבוגרים "עיר קטנה ואנשים בה מעט", ו"בין חולות וכחול שמים" (עם אהוד בן עזר). במקביל עיצב תפאורות תיאטרון וזכה במדליית זהב, בתחום זה, ביריד הבי"ל בפאריז (1937). **פרס דזינגוף** (1938 ושוב ב-1956). משנות ה-1940 החל מצויר בעיקר בצבעי מים. בשנות החמישים והשישים פנה לסגנון שהוא על סף המופשט. חתן **פרס ישראל** לספרות ילדים (1978). הוצג **בניאלה בונציה** (1958). גוטמן, שסבל משבץ מוחי בשנותיו האחרונות, נפטר בהיותו בן 82.

ילדי עליה שניה המופיעים בהמשך:

Ben-Sira, Yaacov	בן-סירה (שיפמן), יעקב
	1899-1994 מהנדס. ר' 1929 ישראל.
Lishansky, Batya	לישנסקי, בתיה
	1900-1992 פסלת. ר' 1929 ישראל.
Rappaport, Isaac	רפפורט, יצחק
	1901-1990 אדריכל. ר' 1929 ישראל.

* * * * *

1910-1919

איש לא ידע את מימדיה הצפויים של המלחמה, עד אשר פלשה גרמניה לבלגיה, על מנת לכתר את פאריז (יש לזכור כי גרמניה היתה ערבה לנטראליות של בלגיה). אנגליה, שחששה מהשתלטות גרמניה על אירופה, הצטרפה לעזרת צרפת ב-4 באוגוסט 1914. הגרמנים התקדמו במהירות לכיוון פאריז ואף הצליחו, בו זמנית, להרוס חלק ניכר מכוחה הצבאי של רוסיה במזרח. אבל בסתיו 1914 הגיעה המלחמה לקפאון על גדות נהר ה-מארן שבצרפת. במשך שנת 1915 הוסיפו המעצמות לשלוח צבאות אל החפירות. מליונים מתו בקרבות ההתשה. באביב 1917 הצטרפה ארה"ב למערכה כנגד גרמניה - במדה מסוימת בגלל הצוללות הגרמניות שפגעו באניות האמריקאיות - והעמידה את כל משאביה ואנשיה לצד מעצמות ההסכמה. באותה שנה החליט הרייכסטאג הגרמני על הפסקת פעולות האיבה. אך, להחלטה זו היתה השפעה מועטה על הקיסר והגנרלים. במאוס 1917 הופל משטרו של הצאר ניקולאי השני ברוסיה ובמקומו קמה ממשלה זמנית בראשותו של קארנסקי. בנובמבר 1917 (אוקטובר לפי הלוח הישן) הפילה המפלגה הקומוניסטית בראשותו של לנין את הממשלה הזמנית וייסדה במקומה את ממשלת הסובייטים (המועצות). שלטון "הדיקטטורה של פרולטריון", אותו ניבא קארל מארקס לגבי ארצות תעשיות מפותחות, היה למציאות באחת המדינות היותר נחשלות של אירופה. אבל, הממשלה הרוסית החדשה הייתה חלשה מכדי להמשיך במלחמה ונאלצה לחתום על הסכם שביתת נשק עם גרמניה. במקביל הלכו וקרוסו האימפריה הטורקית והאוסטרו-הונגרית. לבסוף, בקיץ 1918, החליטה גם הממשלה הגרמנית להכיר בתבוסה, וחזרה הפסקת הנשק נחתם בנובמבר. בשלב זה כבר נהרגו, בהערכה זהירה, 10 מליון חיילים ונפצעו עוד 20 מיליון, וכאילו לא די בכך, פרצה לאחר מכן מגפת שפעת קטלנית, שהפילה אף היא כ-22 מליון חללים. וודרו וילסון, נשיא ארה"ב, המנצחת האמתית במלחמה,

ברור היה שהמלחמה תפרוץ, השאלה שנתרה היא מתי. מכל צד היה לחץ על המערכת העדינה של חוזים, בריתות-שרשרת, תחרות לכיבוש מושבות חדשות, חיילות וצי ותכניות לגיוס המוני, שניתן היה להפעילן כל רגע. בדיעבד ברור, כי המלחמה הגדולה החלה למעשה בכמה מלחמות קטנות - איטליה כנגד טורקיה (1911) ושתי מלחמות בלקניות (13-1911).

האימפריה הטורקית היתה בשלבי התמוטטות, והאימפריה האוסטרו-הונגרית בסכנה מתמדת מהכוחות הלאומניים של עמיה השונים. ב-28 ביוני 1914 נרצח הארכידוכס פראנץ פרדיננד, יורש הכתר האוסטרי, ע"י לאומני סרבי ב-סאראייבו, בוסניה. אוסטריה הציגה אולטימטום ל-סרביה, לשיתוף פעולה בלכידת האשם וכן דרשה להפסיק את הפעילות האנטי-אוסטרית בגבולותיה. בלגראד, אשר קבלה הבטחות ובטחונות מרוסיה, דחתה את האולטימטום האוסטרי. הקיסר פראנץ יוזף הצהיר מלחמה על סרביה ב-28 ביולי. תוך שבוע היו רוסיה, גרמניה, צרפת, בלגיה ואנגליה מעורבות במלחמה. רוב המלכים, ראשי הממשלות, הדיפלומטים והגנרלים, חשבו כי המאבק יגמר עוד לפני הסתיו - למעט מספר זעום של מנהיגים ואינטלקטואלים שהיו בחרדה ביניהם איינשטיין, שאו, ראסל, שויצר, גורקי, הסה ורומן רולן, שלא פסקו מלפרסם הצהרות פאציפיסטיות במשך כל שנות המלחמה. ההמונים, בדרך כלל, היו נלהבים לצאת לקרב למען "כבוד המולדת" וכנגד "התוקפן הזר". הפגנות למען המלחמה התקיימו ברחובות ברלין ולונדון. אפילו הסוציאליסטים האירופיים, בעלי חזון "אחוות פועלי העולם", נכנעו ללחץ הפסיכולוגי לעמוד לימין שליטי ארצותיהם, ובעיקר לאחר שהצרפתי ז'אן ז'ורס, המנהיג ההומניטרי והנאור של האינטרנציונל הסוציאליסטי השני, נרצח ע"י לאומני צרפתי יום לפני הגיוס הכללי בגרמניה וצרפת. בסופו של דבר יכול היה הקיסר וילהלם להצהיר בגאווה: "מעלתה אינני מכיר במפלגות, אני מכיר רק בגרמנים".

קסמו של האר נובו נמוג ונעלם במהירות ובמקומו החלו להופיע צורות גיאומטריות, עם דגש על צבע לבן, שבישרו את העתיד לבוא באדריכלות ועיצוב. במקביל זועזע עולם הצירור כתוצאה מהשימוש הפראי בצבע, שנעשה ע"י קבוצת ה"פוב". אבל בעוד שאר האמנים מנסים להתמודד עם התופעה, כבר פיתחו פיקאסו ובראק את הקוביזם, שביטל במחי-יד את שאריות המוסכמות של האמנות החזותית. מעתה הפך הצירור לקומפוזיציה של צבעים וצורות, שהקשר בינם לבין "המצאיאות" הולך ומתרחק, עד שנעלם עם האורפיזם, דהיינו ההפשטה הגמורה של ציירים כגון דלוניי, לגיה פיקביה קופקה. תפיסה זו כבשה את ליבם של המיסטיקנים התיאוסופים כגון מארק וקאנדינסקי מקבוצת "הפרש הכחול" במינכן ומונדריאן, אבי ה"ניאו פלסטיקה" בהולנד (לימים ה"דה סטיל"). אל קלחת זו נוסף גם מאניפסט הפוטוריזם של מארינטי והצהרותיו המעורפלות בזכות הדינמיזם, הטכנולוגיה, האלימות, המלחמה והרס העבר. הצהרות אלו, הקרובות ברוחן למסורת האנארכיזם הרוסי של באקונין וקרופוטקין, נקלטו מיד ע"י כמה משוררים צעירים בפטרסבורג ובמוסקבה ובהמשך גם אצל ידידיהם הציירים. עד מהרה החלו להתפתח כאן שתי אסכולות של אמנות דינמית מופשטת, האחת הקונסטרוקטיביזם של טאטלין, המבוסס על טכנולוגיה ופלדה, והשניה הסופרמאטיזם של מאלביץ, המושתת על גיאומטריה וצבעוניות.

עם תחילת הגיוס הכללי ופרוץ הקרבות כמעט ונפסקה כל הפעילות האמנותית בפאריז, בגרמניה ובאיטליה. אבל בו זמנית נמשכה הפעילות הקדחתנית של אמני האוואנגארד המנותקים ברוסיה ובהולנד. באותה עת קמה בציריך קבוצה חדשה של פוטוריסטים צעירים, ששמה לה למטרה להוקיע את המלחמה ע"י שימוש באותם גורמים שהביאו להופעתה: האבסורד, האלימות, הטרור וההרס העצמי.

כל אלה התחברו, בסופו של דבר, באמונה האידיאליסטית שציירים, אדריכלים, סופרים ומוסיקאים - בעזרת המדע והטכנולוגיה, יוכלו להביא עתיד טוב יותר של אחוה אנושית ברוח הסוציאליזם. רבים מהאמנים הרוסים רצו להאמין, שהמשטר החדש, עבודתם ורעיונותיהם עתידים לעלות בקנה אחד עם הסיסמאות האוטופיות של המהפכה. אי לכך נרתמו בלהט, שאין דוגמתו, לארגון חיי התרבות וליצירת פרויקטים לאמנות בבתי החרושת וברחובות.

הציע הסכם בן 14 נקודות, שכלל את הקמת "חבר הלאומים", בתקוה האוטופית שסוף המלחמה יביא, אחת ולתמיד, להפסקת האיבה הבין לאומית ויבטיח שיטה עולמית לשלום, לחופש ולהגדרה עצמית לעמים. לנין וטרוצקי, לעומת זאת, ראו במלחמה זו את השלב האחרון של קאפיטליזם ובמהפכה הרוסית את השלב הראשון בנצחון הקומוניזם בעולם - חזון אוטופי, לפיו יחיו בני האדם בתנאי שוויון, ללא מעמדות מנצלים ומנוצלים, שותפות מלאה ברכוש, משאבים ואמצעי היצור - חברה שבה מקבל כל אחד לפי צרכיו ונותן כפי יכולתו.

מיד לאחר חתימת חוזה וורסאי (1919) הוקמה רפובליקת ויימאר בגרמניה. הסוציאלי-דמוקרטים, שהיו בשלטון, הגיבו על מרד הקומוניסטים (ספארטאקיסטים) ברצח מנהיגיהם רוזה לוקסמבורג וקארל ליבנקנט, בתואנה שנישן להמלט ממעצר. במקביל הוקמו רפובליקות קומוניסטיות ב-בוואריה ובהונגריה, אך גם אלו דוכאו במהירות ע"י הכוחות הימנים הלאומניים. עם זאת, בסוף העשור, החלה להסתמן חברה חדשה בבריה"מ ומדינות שהופרדו מהאיפריה האוסטרו-הונגרית והרוסית זכו לחופש מדיני והסדר הוחזר על כנו ברוב ארצות אירופה, לפחות למראית עין.

לסימנים שהובילו למלחמה"ע1 ופרוק הסדר הישן, ניתן למצוא מקבילים בתחום הצירור. התסיסה החלה בפאריז, כאשר סרה, סניאק ופיסארו הפכו את האימפרסיוניזם למדע, ע"י שימוש בטכניקת הפוינטיליזם. אלא שתפיסה זו נגדה לחלוטין את הצורך ההולך וגובר של אמנים רבים למצוא לעצמם דרך ביטוי אישית ואנושית יותר, כגון הפוסט אימפרסיוניזם של גוגן, ואן גוך וטולוז-לוטרק. בו זמנית החלה להתפתח שפה חדשה גם בתחום העיצוב והאדריכלות, ה"אר-נובו", המושתת על דימויים מעולם הצמחיה, בשילוב צבעים אקזוטיים חמים שלא נעדרה מהם גם מידה גדושה של מיסטיקה. האקזוטיקה של האר-נובו עלתה בקנה אחד עם התעניינות באמנויות בעלות גוון "פרימיטיבי" בלתי אמצעי, דוגמת אלו של פולינזיה, אפריקה והאמנות העממית של אירופה, כולל יצירות "התמימים", ביניהם הנרי "לה דואנייה" רוסו, שזכה לעת זו להכרה אצל אמני האוואנגארד בפאריז. ההתעניינות באמנויות אלו מופיעה גם ברוסיה וגם בגרמניה אצל קבוצת "הגשר" מדרזדן.

* * * * *

אמנות:
 לונדון - תערוכת "פוסט אימפרסיוניזם" (סזאן, ואן גוך, מאטיס). האוצר: רוג'ר פריי.
 ניו-יורק - הצלם אלפרד שטיגליץ פותח את גלריה "291".
 מציגים: **מקס וובר, גאסטון לאשז, ג'ון מארין** ועוד.
 פאריז -
מארינטי: המאניפסט הפוטוריסטי של הצירור והפיסול.
 רוסיה -
 תערוכה שלישית ואחרונה של אירגון "ג'יזת הזהב" בהשתתפות אמנים צרפתיים ורוסיים.
 יסוד ארגון "נסיד המעוינים" ביוזמת האחים **בורליוק**, למפגשים ותערוכות אמנות מתקדמת. בתערוכה ראשונה, בש"ז, השתתפו בין השאר **לאריונוב, גונשארובה, מאלביץ**,

1910 בריטניה - הפדרציה של דרום אפריקה במעמד קהילה.
 יפן - כיבוש קוריאה.
 מונטנגרו (היום סרביה) - מדינה עצמאית בנפרד מטורקיה.
 פורטוגל - רפובליקה.
 סין - ביטול העבדות.
אופנה: ריקוד הטנגו מתפשט מארגנטינה לאירופה וארה"ב.
ארכיאולוגיה: ארתור **אואנס**: סיום החפירה בקנוסוס (התרבות "המינואית" של כרתים העתיקה).

טאטלין, קאנדינסקי, יאבלנסקי, ארכיפנקו, שאגאל, אקסטור ועוד.

ציור:

גרמניה (מינכן) -

קאנדינסקי: "קומפוזיציות". פוביזם.

פראנץ מארק: "סוסים כחולים גדולים".

פאריז -

רוברט דלוני: "מגדל אייפל". קוביזם צבעוני.

לג'ה: "ערומים ביער". פוביזם.

מודליאני: "הצ'לן". פוסט אימפרסיוניזם.

פיקאסו: "דיוקן סוחר האמנות אמברואז וולאר". בסגנון "קוביזם הרמטי".

פיסול: פאריז -

בורדל: "הרקולס הקשת".

בראנקוסי: "המוזה הנמה".

אדריכלות:

אוסטריה - לוס: בית שטיינר, וינה.

ארה"ב - מאייבק זונח את הסגנון היפני ופונה לניאוקלאסיקה.

גרמניה - אלבום עבודות של פ"ל רייט (אלבום צילומים 1911).

פינלנד - אלייל סארינן: תחנת הרכבת בהלסינקי (עד 1914).

עיצוב:

אוסטריה - יסוד ארגון ה"וורקבונד האוסטרי".

צרפת - לאליק: כלי זכוכית בסגנון ה"אר-נובו".

ספרות: נפטרו -

לב טולסטוי (82). רוסי. מגדולי הסופרים בכל הדורות. מספריו תורגמו לעברית: "מותו של איבן איליץ", "מלחמה ושלוש", "אנה קארנינה" "סונטת קרויצר" ועוד (Tolstoi).

בירנסטרנה בירנסון (78). נורבגי. ידידו-יריבו של המחזאי איבסן. מספריו תורגמו לעברית: "עלם עליז", "ארנה", "סינבה סולבקן" ועוד (Bjornson).

מארק טוויין (75). אמריקאי. מספריו תורגמו לעברית: "תום סווייר", "הקלברי פיין" ו"בן המלך והעני" (Twain).

או הנרי (48). אמריקאי. מספריו: "ארבעת המילין" ו"קול הכרד". זכור היום בזכות סיפורים קצרים. מקצתם תורגמו לעברית (O'Henry).

מוסיקה: אוסטריה - אלבאן ברג: רביעיה מס' 3 לכלי מיתר.

מחול: פאריז - "הבלט הרוסי": "שחרזאדה", מוסיקה: רימסקי קורסאקוב. "ציפור האש", מוסיקה: סטראווינסקי. תפאורות: ליאון באקסט.

עם ישראל:

ספרות עברית (מקור) - יעקב שטיינברג "ספר הבדידות" (שירה).

"י"ח ברנר: "בין מים למים" (סיפורת).

ארץ ישראל

התנועה הקיבוצית - יסוד דגניה (25.10) "אם הקבוצות".

עיוד: תל-אביב -

סיום בניית 50 בתים משני עברי רחוב הרצל. בשכונה 500 תושבים וקיוסק.

חב' שכונת רחוב "נחלת בנימין" מצטרפת לת"א.

יסוד חב' "שכונה חדשה" (רח' אלנבי).

1911 קולוניאליזם:

איטליה - משתלטת על לוב (עד כה בשלטון טורקיה).

אפריקה - חלוקת מרוקו בין צרפת וספרד.

חברה:

מקסיקו - מהפכת האיכרים. בין המנהיגים: פאנשו וילה (1878-1923) ואמיליו זאפאטה (1879-1919) - לימים הגיבורים הלאומיים של מקסיקו.

סין - מהפכה עממית בראשות סון יאט סן וסגנו צ'אן קאיי צ'ק.

חידושים: בריטניה - בורסטין: פיתוח הטנק הראשון.

מדע: בריטניה - ראתופורד: תאורית מיבנה האטום.

מסעות: רואלד אמונדסן מנורבגיה מגיע לקוטב הצפוני.

אמנות:

אוסטריה - אגון שילה נעצר באשמת ציור תמונות "לא מוסריות".

גרמניה (מינכן) - יסוד קבוצת "הפרש הכחול" במינכן ע"י קאנדינסקי, פראנץ מארק ועוד. (תערוכה ראשונה - 1911 ינואר 1912).

פאריז - יסוד קבוצת "חתך הזהב" ע"י ז'אק ויון, ריימון דושאם-ויון, מרסל דושאם, רובר דלוני, פיקאביה, לה פריני, מטצינגר, גלייז, קופקה, לג'ה, ועוד. רוסיה - תחילת הפוטוריזם באמנות (ר' ספרות).

ציור:

מינכן -

מארק: "סוסים גדולים כחולים". פוביזם.

קאנדינסקי: "קומפוזיציה 2". אורפיזם/פוביזם.

פאריז - שאגאל: "אני והכפר".

פיסול: פאריז -

מודליאני: "ראש" (אבן).

אדריכלות: גרמניה -

גרופיוס ומאיר: ביחיד לשרוכי נעלים "פאגוס". ראשית הפונקציונליזם המודרני (זכויות, פלדה בטון).

ספרות:

אוסטריה - הופמאנסטאל: "ידרמאן" ("כל אדם". מחזה).
ארה"ב - עזרא פאונד: "קאנצוני" (שירה).
בריטניה - סאקי: סיפורים קצרים.
רוסיה - "מאניפסט הפוטוריזם הרוסי",
חתומים: דויד בורליוק, חלבניקוב,
מאייאקובסקי, פסטרנק, קרושניך ועוד.

מוסיקה:

אוסטריה -
ארנולד שנברג: "מדריך להארמוניה". תאוריה מוסיקלית חדשה.
נפטר המלחין היהודי (התנצר) גוסטאב מאהלר (51). חיבר לפני מותו את הסימפוניה "שירת האדמה" (Mahler).
גרמניה - ריכרד שטראוס: "רוזנקאוואליר", אופרה.
צרפת - ראול: "השעה הספרדית", אופרה.
רוסיה - סטראווינסקי: "פטרשקה" (מוסיקה לבלט). הביצוע ע"י "הבלט הרוסי" של דיאגלוב.
עם ישראל: ספרות עברית (מקור) -
מנדלי מוכר ספרים: "ספר הקבצנים" (אידיש ועברית).

ארץ ישראל

אדריכלות: חיפה -
אלכסנדר ברוואלד: ביי"ס הריאלי.

ספרות עברית (מקור): י"ח ברנר: "מכאן ומכאן".

1912

מלחמת הבאלקנים I, עד 1913 - מונטנגרו מכריזה על מלחמה עם טורקיה. גיוס כללי בבולגריה וסרביה. התערבות המעצמות הגדולות מביאה לחוזה שלום זמני.
סין - ביטול בית מאנצ'ו מלכי סין משנת 1644.
סין רפובליקה. סון-יאט-סן (1866-1925) נבחר לנשיא ראשון, אבל למרות כל המאמצים נמשכת האנדרלמוסיה של כוחות זרים ושליטים מקומיים ברחבי המדינה.
ארה"ב - אריזונה וניו-מקסיקו במעמד מדינות.

ארועים: טביעת ה"טיטאניק". ניספו 1513 נפש.

חידושים:

פיתוח המצנח.
תחילת יצור הצלופן.

מסעות: בריטניה - נפטר רוברט פאלקון סקוט (44). הגיע לקוטב הדרומי, אבל בדרכו חזרה קפא למוות עם כל צוותו.

אמנות: (פרסומים) גרמניה -

קאנדינסקי: "על הרוחניות באמנות" הרחבת הרצאה שניתנה בפטרסבורג בשנת 1911.

ציור:

איטליה - **באלה:** "כלב עם רצועה". פוטוריזם.
גרמניה - קבוצת "הגשר" מדוידן מצטרפת לתערוכת ה"פרש הכחול" במינכן.
פאריז -

"**הקוביזם**": מאמר של הציירים גלייז ומטצינגר.
תערוכת קבוצת "חתך הזהב": **אפולינר** מכנה את העבודות המופשטות של **קופקה**, **לג'ה ודלוני בשם "אורפיזם"**.
פיקאסו ובראק: "קוביזם סינטטי" (קולאג'ים וחיפוי חומרים אמיתיים).

מרסל **דושאם:** "הערום יורד במדרגות". קוביזם דינמי.
רוסיה - תערוכת "זנב החמור" במוסקבה (פלג של "ניסך המעוינים"). בין המשתתפים: **גונשארובה**, **טאטלין**, **לאריונוב**, **מאלביץ** ו**שאגאל**.

פיסול:

ארה"ב - גאסטון **לאשז:** "אישה עומדת" (ערום).
פאריז - **בורדל:** תבליטים לתיאטרון שאנו-אליזה (תכנון הבנין אוגוסט פרה והנרי ואן דר וולדה).
בראנקוסי: "הציפור".

תכנון ערים:

אוסטרליה -
גריפין: תחילת בניית קאנברה, הבירה החדשה של אוסטרליה. (פרס 1 בתחרות בינ"ל).

אדריכלות:

גרמניה - מאקס **ברג:** "אולם המאה", בברסלאו, מהדוגמאות הראשונות של שימוש בטון ליציקות גדולות מימדים.

הודו - **לויטנס:** בנייני המשנה למלך ותכנית אב לניו-דלהי.
צרפת - הנרי **סובאז:** בית דירות ברח' וואוין בפאריז.
מהדוגמאות הראשונות של האדריכלות המודרנית הלבנה באירופה.

ספרות:

בריטניה - ג"ב שאו: "פיגמליון" (מחזה. לימים "גבירתי הנאוה").

הודו - ראבינדראנאט טאגור: שירים.
נפטר -

קארל **מאי** (70). גרמני. נודע בזכות סיפורים על חיי האינדיאנים בארה"ב, למרות שלא ביקר שם עד לזקנתו. עשרים מספריו תורגמו לעברית ביניהם: "וינטו", "יד הנפץ", "המטמון באגם הכסף", "שודדי הערבה", "המערב הפרוע" ועוד (May).

אוגוסט **סטרינדברג** (63). שבדי. מספריו תורגמו לעברית: "בדד", "אנשי המזח", ו"האב" שהוצג בארץ (Strindberg).

תיאטרון: פתיחת "הסדנא השניה" של סטאניסלבסקי במוסקבה.

מוסיקה:

אוסטריה - שנברג: "פיירו הסהרורי".

צרפת -

ראוול: "דפניס ו-כלואה", מוסיקה לבלט.

נפטר ז'יל מאסנה (70). מחבר אופרות. זכור בזכות קטעים לכינור: אלגיה, הרהורים ועוד (Massenet).

פסיכולוגיה:

אלפרד אדלר: "הטיפוס העצבני".

קרל יונג: "הפסיכואנליזה".

1913

מלחמת הבלקאנים II -

הבולגרים פולשים לטורקיה ומשתלטים על אדרינה, מתקיפים את סרביה ויוון. רוסיה מכריזה מלחמה על בולגריה. הטורקים מסלקים את הבולגרים מאדירנה - הפסקת אש וחזרה שלום.

הסרבים פולשים לאלבניה (טורקיה) - הפסקת אש.

הודו - גנדי נעצר ע"י הבריטים.

חברה: בריטניה -

הפגנות התנועה לשוויון זכויות לנשים בלונדון.

כלכלה: ארה"ב - חוק מס הכנסה.

תחבורה: ארגנטינה - פתיחת קו רכבת תחתית ב- בבואנוס איירס.

חידושים:

פיתוח תהליך הפקת נפט מפחם.

תחילת השימוש ברוכסן (הומצא 1891).

אופנה: ריקוד "הפוקסטרוט".

רפואה: פיתוח חיסון כנגד מחלת הדיפטריה.

אלברט שויצר פותח בב"ח בקונגו, אפריקה.

מדע: דנמרק - נילס בוהר: מבנה האטום.

אמנות:

ארה"ב - אלפרד סטיגליץ מארגן את תערוכת האמנות המודרנית בניו-יורק ("ארמורי שאו") 1600 יצירות של אמנים אירופאים מודרניים. 250,000 מבקרים.

פאריז - אפולינר: "הציירים הקוביסטים" (מאמר).

רוסיה - תערוכת "מטרה" במוסקבה (פלג של "נסיך המעוינים"), תמונות פיגוראטיביות של מאלביץ בסגנון ה"קובו-פוטוריזם".

לאריונוב ו-גונשארובה קוראים לסיגנון "ריוניזם", שילוב קוביזם צבעוני, אורפיזם ופוטוריזם.

ציור:

פאריז - פיקאביה: "אונדין". אורפיזם.

רוסיה - מאלביץ: תפאורה למחזה מוסיקלי "הנצחון על השמש" מאת מאטיושין ע"פ תמליל של המשורר קרושניך. בסגנון פוטוריסטי מופשט.

פיסול: פאריז -

בראנקוסי: "מדמואזל פיגאני".

דושאם: "גלגל אופניים". פוטוריזם.

בוצ'יוני: "צורה יחודית והמשכית בחלל". פוטוריזם.

תכנון ערים: הולנד -

ברלאג': אמסטרדאם דרום. דוגמא ראשונה של אורבניזם מודרני. הבניינים ע"י ברלאג', דה קלקר ואחרים בסגנון "אסכולת אמסטרדאם" - עד 1935.

אדריכלות:

צרפת - טוני גארניה: אצטדיון אולימפי ב-ליאון, עד 1916. מודרניזם מוקדם.

שוויץ - רודולף שטיינר: המכון לאנטרופוסופיה "גתנאום", בדורנאך (נשרף ונבנה מחדש). סגנון אקספרסיבי אורגאני.

עיצוב: שויץ -

יסוד ארגון ה"וורקבונד השויצרי".

ספרות:

ארה"ב - רוברט פרוסט: שירים.

בריטניה - ד"ה לורנס: "בנים ואוהבים" (סיפורת. תורגם לעברית).

אלנור פורטר: "פוליאנה" (סיפורת ילדים. תורגם לעברית).

גרמניה - תומאס מאן: "מוות בונציה" (סיפורת).

צרפת - פרוסט: "החיפוש אחר הזמן האבוד" (סיפורת. עד 1927. תורגם לעברית).

אפולינר: "אלכוהול" (סיפורת). מבשר סגנון הסורראליזם.

רוסיה - מקסים גורקי: "ילדות" (סיפורת. תורגם לעברית).

מוסיקה: פאריז - סטראווינסקי (מרוסיה): "פולחן האביב" (מוסיקה לבלט).

סרטים: הוליווד - צ'ארלי צ'פלין: סרטים ראשונים.

הגות:

גרמניה - אדמונד הוסרל: "פנומנולוגיה" התפיסה הכוללנית של התופעה כחומר ורוח, דמיון ומציאות (Husserl).

ספרד - מיגואל דה אונאמונו: "התחושה הטראגית של החיים" - על הדחף לאלמוות (Unamuno).

פסיכולוגיה:

אוסטריה - פרויד: "טוטם וטאבו".

גרמניה - ז'אספרס: "גשטאלט" (תפיסה כוללנית).

עם ישראל:

ספרות אידית (מקור) - שלום אש: "בית יפתח" (מחזה).

Delaunay-Terk, Sonia	1885-1979
Lothe, André	1885-1962
Gris, Juan	1887-1927
Duchamp, Marcel	1887-1968

ספרות עברית (תרגום) -
 "ספר היער" מאת ר' קיפלינג.
 "מזון האלים" מאת הייג וולס.

ארץ ישראל
עיון:

חב' "שכונה חדשה" (רח' אלנבי) מצטרפת לת"א.

ORPHISM 1912-	אורפיזם (ע"ע אפולינר)
Kupka, Frank	1887-1957
Picabia, Francis	1879-1953
Léger, Fernand	1881-1955
Delaunay, Robert	1885-1941
Delaunay-Terk, Sonia	1885-1979

חינוך: ת"א - הסמינר למורות ע"ש לוינסקי
 ממוקם בביה"ס לבנות בנווה צדק. האדריכל לא
 ידוע. (נהרס).

אמנים אחרים שפעלו לעת זו ב-מונפארנאס (ע"ע):

Archipenko, Alexander	1887-1964
Baranov-Rossin, Constantin	1876-1957
Vladimir	1888-1940
Bourdelle, Emile-Antoine	1861-1929
Chagall, Marc	1887-1985
Demuth, Charles	1883-1935
Modigliani, Amadeo	1884-1920
Mondrian, Piet	1872-1944
Ozenfant, Amédée	1886-1966
Pascin, Jules	1885-1930
Pevsner, Antoine	1886-1962
Puni, Ivan	1894-1956
Soutine, Chaim	1893-1943

הזרמים העיקריים באמנות בפאריז 14-1904:

FAUVISM 1905-	פוביזם (ע"ע מאטיס)
Matisse, Henri	1869-1954
Rouault, Georges	1871-1858
Marquet, Albert	1875-1947
Vlaminck, Maurice	1876-1958
Duffy, Raul	1877-1953
Derain, André	1880-1954

NAIVE 1906-	התמימים (ע"ע אודה)
"Le Douanier" Rousseau, Henri	1844-1910

CUBISM 1907-	קוביזם (ע"ע פיקאסו-בראק)
Picasso, Pablo	1881-1973
Gleizes, Albert	1881-1953
Braque, George	1882-1963
Herbin, Auguste	1882-1960
Metzinger, Jean	1883-1957
Marcussis, Louis	1883-1941
Gris, Juan	1887-1927

1914 מלחמ"ע:

"מעצמות המרכז" - אוסטריה, גרמניה, טורקיה
 ובלגיה (הצטרפה 1915).

"מעצמות הברית" - רוסיה, צרפת, בריטניה.
 איטליה (הצטרפה 1915) וארה"ב (הצטרפה
 1917).

28.6: סראייבו, בוסניה - רצח יורש העצר האוסטרי,
 פראנץ פרדינאנד. ע"י לאומני סרבי. אוסטריה
 דורשת את הסגרת הרוצח שנמלט לסרביה.
 סרביה מסרבת.

28.7: אוסטריה - מצב מלחמה עם סרביה.

30.7: רוסיה - גיוס כללי על מנת לסייע לבת בריתה,
 סרביה.

1.8: גרמניה - מצב מלחמה עם רוסיה על מנת לסייע
 לבת בריתה, אוסטריה.

3.8: גרמניה - מצב מלחמה עם צרפת (בת בריתה של
 רוסיה).

הגרמנים פולשים לצרפת דרך בלגיה הנטראלית.

4.8: אנגליה - מצב מלחמה עם גרמניה על מנת לסייע
 לבנות בריתה, צרפת ובלגיה.

225.000 שבויים רוסיים בידי הגרמנים. ספט'

חברה:

הגירה (1905-1914) -

10.5 מליון ממזרח ודרום אירופה לארה"ב (ר')
 להלן עם ישראל.

תחבורה: פתיחת תעלת פאנמה.

FUTURISM 1909-	פוטוריזם (ע"ע מארינטי)
Balla, Giacomo	1871-1958
Severini, Gino	1873-1966
Marinetti, Phillipppo T.	1876-1944
Carra, Carlo	1881-1966
Boccioni, Umberto	1882-1916
Russolo, Luigi	1885-1947
Sant'elia, Antonio	1888-1916

SECTION D'OR 1910-	חנת הזהב (ע"ע אפולינר)
Kupka, Frank	1871-1957
Villon, Jacques	1875-1963
Duchamp-Villon, Raymond	1876-1918
Picabia, Francis	1879-1953
Gleizes, Albert	1881-1953
Léger, Fernand	1881-1955
Herbin, Auguste	1882-1960
Metzinger, Jean	1883-1957
Marcussis (Markus), Louis	1883-1941
Segonzac, Andre Dunoyer De	1884-1974
La Fresnaye, Roger De	1885-1925
Delaunay, Robert	1885-1941

17.12 : הטורקים מגרשים המוני יהודים מארץ-ישראל למצרים. סה"כ נמלטים ומגורשים 30,000 נפש. אנית המלחמה האמריקאית "טנסי" מעבירה 11,000 מיהודי ארץ ישראל למצרים. שוכנו במחנה פליטים באלכסנדריה עד 1915. מכת ארבה ורעב בארץ.

עיור:

ירושלים - 50,000 יהודים.
ת"א - 1490 תושבים (לא כולל יפו).
חידושים: וייסר ואברנאל בונים בת"א את "תיאטרון עדן" ברח' לילינבלום פינת רח' פינס, כולל זכיון להקנת סרטים (שופץ).

אדריכלות:

ברוואלד: תוכנית לבית כנסת בתל אביב (לא בוצעה).

ספרות: עלה המשורר יעקב שטיינברג.

1915 **מלחמ"ע 1:** צבא בריטי-צרפתי נוחת בגאליפולי, טורקיה.
איטליה - מצב מלחמה עם אוסטריה: 300,000 איטלקים בשבי האוסטרי.
טורקיה - הצבא בעיראק נכנע לבריטים.
רוסיה - הגרמנים נכנסים לורשה וברסטליטובסק. 1,000,000 רוסים נשבו או נהרגו בידי האוסטרים והגרמנים.
הצאר ניקולאי נוטל את הפיקוד על הצבא.

רפואה: מגפת טטאנוס פושטת בין החיילים בחפירות.

תעשייה: גרמניה - תחילת יצור מטוסי קרב ע"י אלפרד יונקרס.

מדע: גרמניה - אלברט אינשטיין: התאוריה הכללית של היחסות (E=2MC).

חידושים: ארה"ב - פורד מייצר את מכונית המליון.
שיחת טלפון ראשונה בין ניו-יורק לסן פרנסיסקו.
פתיחת שרות האלחוט ארה"ב-יפן.
מכוניות ראשונות בשרות מוניות.

אמנות: רוסיה -

תערוכות קובו-פוטוריזם: "טארמווי 5", "1915" ו-"0.10".
מאלביץ: "מאניפסט הסופרמאטיזם".

ציור:

ארה"ב - **דושאם:** "הזכוכית הגדולה", עד 1923.
צרפת - **דופי:** "מחווה למוצרט".
רוסיה - **שאגאל:** "יום הולדת".

פיסול: צרפת -

פיקאסו: "כוס אבסינט". קוביזם סינטטי.

אמנות: רוסיה -

יסוד (ינואר) כתב העת "פארנסוס הרועם", בעריכת **מאיאקובסקי**.
מארינטי מוזמן (יולי) לביקור ע"י המשוררים הפוטוריסטים והציירים "הקובו-פוטוריסטים".

ציור:

אוסטריה - **קוקושקה:** "הסערה". אקספרסיוניזם.
פאריז -

מאטיס: "סטודיו אדום". פוביזם.

בראק: "מוסיקה", קוביזם סנטטי.

פיסול:

פאריז - **דושאם-ויון:** "ראש סוס". פוטוריזם.

רוסיה - **טאטלין:** תערוכת עבודות בסגנון "סינטטי סטאטי" מופשט לחלוטין בהשפעת פיקאסו. תחילת "הקונסטרוקטיביזם".

אדריכלות (עד פרוץ המלחמה):

איטליה - תערוכת "אדריכלות פוטוריסטית" במילאנו: בעיקר עבודות של **סאנט'אליה**.
גרמניה - תערוכת ה"וורקבונד" ב-קלן: **פולציג, גרופיוס, בהרנס, הופמן, טאוט** (גרמניה) **הופמן** (אוסטריה) ואן' דר' **וולדה** (בלגיה).

אדריכלות (לאחר תחילת המלחמה):

ארה"ב - האחים **גריין** בקליפורניה, מחלוצי ה"סגנון היפני" - פורשים מפעילות.
בלגיה - **ואן דר וולדה** מתמסר בעיקר להוראה.
בריטניה - **מאקינטוש** פורש מאדריכלות ומתמסר לציור.

ספרות:

אירלנד - גיימס ג'ויס "הדבלינאים".
בריטניה - אדגר רייס בורוז: "טרזן והקופים" (סיפורת ילדים).
רוסיה - מאיאקובסקי: "תוף הפוטוריזם", "ענן במכנסים", "מרזב החליל" ועוד (שירה, תורגם לעברית).
צרפת - נפטר פרדריק **מיסטרל** (84). זכור כמי שניסה לחדש את תרבות דרום צרפת (פרובאנס) ואת לשונה העתיקה (פרובאנסאל). פרס נובל לספרות (1904).

מוסיקה: פאריז - סטראווינסקי (מרוסיה): "הזמיר" (אופרה).

עם ישראל: ב-14 השנים הראשונות של המאה העשרים היגרו מאירופה (בעיקר ממזרח) 2.6 מיליון יהודים. רובם הגיעו לארה"ב. לארץ-ישראל עלו כ-30 אלף.

ארץ ישראל

אוכלוסיה (יהודים) 85,000 נפש מהם 35,000 מאנשי עליות א'ב' (משנת 1882).
30.10: טורקיה נכנסת למלחמה לצד גרמניה ואוסטריה.

צרפת - פרסינה: שימוש ראשון ביחידות בטון טרום למוסך צפליניים בשדה התעופה אורלי ליד פאריז (נהרס).

ספרות:

אוסטריה (פראג) - קפקא: "מטאמורפוזה" (סיפורת).

בריטניה - סומרסט מוהם: "על חוד התער" (סיפורת).

מוסיקה:

ארה"ב - פריחת הגיז בניו אורלינס.

רוסיה - נפטר אלכסנדר סקריאבין (43). זכור גם בזכות נסיונו לשלב צליל, צבע וסימליות (סימבוליזם) בהקשר לתפיסה התיאוזופית, בדומה לבני ארצו הציירים קאנדינסקי ומאלביץ, מונדריאן מהולנד ועוד (Scriabin).

סרטים: "לידתו של עם" (גריפית).

ספרות:

אירלנד - ג'יימס ג'ויס: "תמונתו של האמן כאדם צעיר" (סיפורת. תורגם לעברית).

ארה"ב - קארל סאנדברג: "שירי שיקאגו".

נפטר -

הנרי ג'יימס (73). בריטי-אמריקאי. מספריו תורגם לעברית "היורשת" (James).

אמיל ורהרן (61). בלגי. כתב בצרפתית. משיריו תורגמו לעברית (Verharen).

נפטר הנריק סנקייביץ (40). פולני. מספריו תורגמו לעברית: "קוו ואדיס", "באש ובחרב", "בישימון ובערבה", "המבול", "החייל

המשוחרר" (Sienkiewicz).

ג'אק לונדון (40). אמריקאי. מכתביו תורגמו: "זאב היס", "הפנג הלבן", "קול קדומים"

"ביערות הצפון", "מרטין עדן", "בקעת הירח", "הבהלה לזהב", "דרכו של האדם הלבן" ועוד

(London).

מוסיקה: ספרד - דה פאלה: "לילות בגני ספרד". סימפונייה אימפרסיוניסטית (Falla).

הגות:

ארה"ב - ג'ון דיואי: "דמוקרטיה וחינוך".

גרמניה - מרטין בובר: "רוח היהדות".

מלחמ"ע:

23.2: מהפכה ליבראלית ברוסיה ("מהפכת פברואר"). הנסיך לבוב ראש הממשלה הזמנית.

16.3: לנין ומקורביו חוזרים משוויץ (דרך גרמניה).

16.3: הצאר ניקולאי מתפטר.

ארה"ב מצטרפת למלחמה - מסך המגויסים האמריקאים (4,355,000) נהרגו 130,000 נפשו ונפצעו 203,000 איש. רעב בגרמניה.

"קרב איפר" - 400,000 הרוגים בריטים, עד 31.7.

4.17: כשלו הבלושיביקים. לנין נמלט לפינלנד.

קרנסקי (1881-1970) ראש ממשלה זמנית.

"הצהרת בלפור" (ר' להלן ארץ ישראל).

26.10: "מהפכת אוקטובר". קרנסקי נמלט.

הקמת ממשלת הסובייטים (מועצות) בראשות לנין: טרוצקי שר ההגנה, לונאכארסקי שר התרבות.

8.11: בחירות ברוסיה. רק 9 מתוך 36 מליון מצביעים בעד לנין.

9.12: הצבא הבריטי בראשות אלנבי נכנס לירושלים. (לפרוט ר' להלן).

15.12: טרוצקי, שר ההגנה והחוץ של בריה"מ פותח במו"מ להפסקת אש עם גרמניה.

פינלנד מצהירה על עצמאות בנפרד מרוסיה.

שביתת נשק רומניה גרמניה.

חידושים: קרב טנקים ראשון בחזית המערב.

1916

מלחמ"ע:

שימוש ראשון בגז מרעיל ע"י הגרמנים בחזית המערב.

קרב וורדן - 700,000 הרוגים, מחציתם צרפתים ומחציתם גרמנים.

500,000 חיילים אוסטריים בשבי הרוסי.

עוד 1,000,000 רוסים נישבו או נהרגו בהתקפת נגד גרמנית-אוסטרית.

איטליה - מכריזה מלחמה על גרמניה.

ערב - ט"א לורנס נשלח מקהיר כאיש קשר עם פייסל מושל מכה (יעסוק במקביל בחקר מצודות הצלבנים בעבר הירדן).

ארה"ב קונה מדנמארק את איי הבתולה. (VIRGIN ISLANDS) תמורת 25 מיליון \$.

אוסטריה - נפטר הקיסר פרנץ יוזף (86). בנו, קארל I יורש את מקומו.

רוסיה - נפטר המיסטיקן ראספוטין (45). נודע בשחיתותו והשפעתו על בית המלוכה הרוסי.

נרצח ע"י קבוצת אצילים בתקווה שסילוקו יציל את הקיסרות (Rasputin).

חידושים:

בריטניה - לראשונה "שעון קיץ".

ארה"ב - 24 מדינות אוסרות שתיית משקאות אלכוהוליים ("חוקי היובש").

אמנות:

רוסיה - מאלביץ נשיא ארגון "נסיך המעוינים": אוצר תערוכת "מגזין פוטוריסטי" במוסקבה.

שוויץ - יסוד תנועת ה"דאדא" במועדון "קאבארה וולטר", בציריך (הוגו באל, טריסטן זרה, הנס ארפ, מארסל ינקו ועוד).

ציור:

איטליה - דה צ'יריקו: מוזות ואי נוחות". מטאפיסיקה.

ארה"ב - מאן ריי: "הלולינית מלווה ע"י צלליה". פוטוריסם.

צרפת - מונה: "נימפיות" (חבצלות מים עד 1926). אימפרסיוניזם.

אדריכלות:

יפן - רייט: מלון "אימפריאל" בטוקיו, עד 1922.

19.4 :	קרב עזה השני מסתיים בכישלון בריטי נוסף. גירוש כל יהודי יפו ות"א ע"י הטורקים. באר שבע בידי הבריטים.	תחבורה: רוסיה - השלמת הרכבת הטרנס-סיבירית (התחלה 1891).
31.10 :		גרמניה - נפטר הרוזן פרדינאנד צפלין מפתח ספינת האויר הקרויה על שמו. נולד 1838 (Zeppelin).
2.11 :	"הצהרת בלפור" במכתב ללורד רוטשילד בדבר כוונת הממשלה הבריטית לעשות למען כינון בית לאומי יהודי בארץ ישראל.	אמנות: הולנד -
7.11 :	הצבא הבריטי כובש את עזה.	יסוד כתב העת "דה סטיל" ע"י ואן דואסברג , כולל מאמר של מונדריאן על "האמנות הניאו-פלאסטית".
15.11 :	הבריטים בת"א.	ציור:
3.12 :	תחילת שיבת גולי ת"א.	גרמניה (ברלין) -
9.12 :	כניסת אלנבי לירושלים.	ג'ורג' גרוס: "פרצופו של המעמד השולט" (ליטוגרפיות). פיינינגר - תערוכת יחיד בגלריה "סטרום". פאריז -
	מלחמ"ע: 1918	פיקאסו: תפאורות למופע "תהלוכה" של הבלט הרוסי של דיאגילב. התמליל: ז'אן קוקטו, המוסיקה: אריק סאטי (Satie). מודליאני: ערום יושבת. פוסט אימפרסיוניזם.
	18.1	ספרות:
	19.1	ארה"ב - אפטון סינקלר: "מלך פחם" (סיפורת וביקורת חברתית. תורגם לעברית). ט"ס אליוט: "פרופרוק ושירים אחרים" (שירה. תורגם לעברית).
	9.3	גרמניה - ליאון פויכטוואנגר: "היהודי זיס" (סיפורת).
	18.3 :	מוסיקה:
	יולי:	אוסטריה - הסופר והוגו פון הופמנסטאל, המלחין ריכרד שטראוס והבמאי מאקס ריינהרדט מארגנים את פסטיבל זאלצבורג. איטליה - ראספיגי: "מזרקות רומא" (פואמות סימפוניות). ארה"ב - נגני הג'ז עוברים מניו אורלינס לשיקאגו וניו-יורק. הונגריה - בלה בארטוק: "נסיך מעץ" (בלט). צרפת - יסוד קבוצת "השישה": ג'ורג' אוריק, דוריי, הונגר, מיי, פולנק, טאייפר. רוסיה - פרוקופיץ: "סימפוניה קלאסית".
	14.10	
	30.10	
	3.11 :	סרטים: ארה"ב - צ'ארלי צ'אפלין מקבל משכורת של \$1.000.000.
	5.11 :	פסיכולוגיה:
	51 ערים גרמניות בשליטת מועצות פועלים סוציאליסטיות, עד 10.11.	אוסטריה - פרויד: "מבוא לפסיכואנליזה" כולל נושאים קודמים, כגון "היסטריה" (1895) "חלומות" (1899). שוץ - קארל יונג: "התת מודע".
	9.11 :	ארץ ישראל (מלחמ"ע):
	11.11	קרב עזה הראשון - הטורקים הודפים את הצבא הבריטי. "בצלאל" נסגר, בוריס שץ מוגלה לדמשק.
	18.11	
	סיכום מלחמ"ע: 10,000,000 הרוגים; 20,000,000 פצועים.	
	ביטול האימפריות אוסטריה-הונגריה, גרמניה, טורקיה ורוסיה.	
	שינויי גבול עיקריים: חבל אלזאס מסופח לצרפת; חלק מבולגריה וטראנסילבניה מסופחים לרומניה; חבל תסאליה (סאלוניקי) מסופח ליוון; הרחבה קטנה של שטח איטליה על חשבון אוסטריה.	
	שיקום מדינות לאומיות שהתקיימו בעבר: אוסטריה, פולניה, הונגריה.	
	מדינות לאומיות חדשות: ליטה, לאטביה, אסטוניה, טורקיה ופינלנד.	
	אחד לאומים: צ'כוסלובקיה (רוסיה הקארפטית, סלובקיה, מוראביה, בוהמיה וחבל הסודטים).	

יוגוסלביה (מקדוניה, מונטנגרו, קוסובו, ואוידווינה, בוסניה, סלובניה, סרביה, קרואטיה). האימפריה העותמנית במזרח התיכון מחולקת בין בריטניה (עיראק, עבר הירדן, ארץ ישראל) וצרפת (סוריה ולבנון).
בחצי האי ערב מתבסס שלטון בית איבן סעוד (ערב הסעודית) - לאחר סילוק פייסל, שריף מכה (משפחת האשם). פייסל מתמנה למלך עיראק כפיצוי על תמיכתו בבריטים; בנו עבדאללה כאמיר עבר הירדן. חלוקת מושבות גרמניה באפריקה, בין אנגליה וצרפת.

חברה:

רוסיה - נפטר גרגורי פלכאנוב (61). מראשי הסוציאליזם. מקצת כתביו תורגמו לעברית (Plekhanov).
בריטניה - זכות בחירה לנשים מעל גיל 30.
גרמניה - חוק 8 שעות עבודה.
רפואה: מגפת שפעת קטלנית באירופה. 22 מליון חללים עד 1920.
חידושים: ארה"ב - הנהגת "שעון קיץ".

ארכיאולוגיה: עיראק - תחילת חפירות בבל העתיקה.

אמנות:

יסוד קבוצות "דאדא" בברלין, קלן ופאריז.
בריה"מ - גיוס האמנים למבצעי עיטור הרחובות והכנות לחגיגות 1 במאי וחגיגות מהפיכת אוקטובר.
מאלבץ: תפאורות למחזה מאת מאיאקובסקי בבימויו של מאיירהולד.
גרמניה - יסוד "מועצת העבודה למען האמנות" בברלין: **ברונו טאוט (יו"ר), בארטנינג, גרופיוס, מאייר, מנדלסון, הקל, מיידנר, נולדה, פכשטיין, פינצטרלין, שמידט-רוטולף, פינינגר, קליין** ועוד (דצמבר).
צרפת - נפטר גיוס **אפולינר** (38), משורר ומבקר אמנות. מאבות האוואנגארד הצרפתי, במגפת השפעת (Apollinaire).

ציור:

איטליה - **קארה ומוראנדי** מצטרפים לתנועת "המטאפיסיקה" של **דה צ'יריקו** (עד 1920).
גרמניה -
גרוס: "רוצח קטן". אקספרסיוניזם.
קטה קולביץ: האשה הראשונה המתקבלת לאקדמיה הגרמנית לאמנות.
פאריז -
לה קורבוזייה ואמדה אוזאנפן: תערוכת "אחרי הקוביזם".
מאטיס: "אודאליסק". פוביזם.

רוסיה - **מאלביץ:** "המאניפסט הלבן" (צמצום מקסימלי).

עיצוב:

ריטוולד מייצר את הכסא הקרוי על שמו, בהשפעת מונדריאן.

ספרות:

רוסיה - אלכסנדר בלוק: "השנים עשר" (פואמה מיסטית על ארועי המהפכה); "הסקיתים" (פואמה נגד המערב המנוון מול רוסיה "האסיאתית").
צרפת - נפטר אדמונד **רוסטאנד** (60). מחבר המחזה "סיראנו דה ברז'ראק" (Rostand).

מוסיקה:

סטראווינסקי (בשוויץ): "סיפורו של חייל" (מחזה מוסיקאלי).
צרפת - נפטר קלוד **דבוסי** (96). מגדולי האימפרסיוניזם במוסיקה. זכור בזכות יצירותיו: "ליל ירח", "הים"; "אמה אווזה" ועוד (Debussy).
הגות:
גרמניה - אוסוואלד ספנגלר: "שקיעת המערב" (עד 1922).
בריטניה - ברטרנד ראסל: "מיסטיקה ולוגיקה".

עם ישראל: ספרות עברית (מקור) - שאול טשרניחובסקי: "לשמש" (שירה).

ארץ ישראל

הצבא הבריטי משלים את כיבושה של ארץ ישראל. תמו 400 שנות שלטון טורקי.
25.9: הצבא הבריטי בדמשק.
5.12: ששה עולים ראשונים, מאז תחילת המלחמה, מגיעים ליפו, ביניהם, כנראה, הצייר יוסף **קונסטאנטינובסקי** ואשתו אידה.
עיו:

ת"א - חידוש הבנייה (הופסקה עם פרוץ המלחמה). קריאת רחוב "חברה חדשה" ע"ש אלנבי.

אמנות:

בוריס **שץ** חוזר מדמשק לירושלים. "בצלאל" נפתח מחדש.
תכנון ערים:
האדריכל הבריטי צ'ארלס רוברט **אשבי** מוזמן מאלכסנדריה לשמש יועץ למושל הצבאי בירושלים - עד 1924.

ספרות עברית (מקור):

יהודה בורלא: "לונה" (ספור).
חיים הזז: "כבוא השמש" (ספור).

גרמניה - 1919

חיסול (15.1) מרד "הספארטאקיסטים" (קומוניסטים) בברלין ורצח מנהיגיהם רוזה לוקסמבורג (54) וקארל ליבנקנט (50). רצח קורט אייזנר (54) ונפילת הממשלה השמאלנית (קומוניסטית) בבאוריה (19.2).
בית הנבחרים הגרמני מתכנס בווימאר (פברואר-אוגוסט) ומחליט על הקמת רפובליקה ("רפובליקת ויימאר").
רצח המנהיג הסוציאליסטי הוגו האס (56).
חתימת חוזה השלום בוורסאי.

היטלר מייסד את המפלגה הנאציונל-סוציאליסטית.
 אוסטריה - הסוציאליסט קרל רנר נבחר לקנצלר הרפובליקה.
 איטליה -
 מוסוליני מייסד את המפלגה הפאשיסטית.
 המשורר גבריאל דאנונציו וקבוצת מתנדבים כובשים את נמל פיומה (ריז'קה) ביוגוסלביה.
 ארה"ב - ארגון ועדי העובדים נאבק על יום עבודה בן 8 שעות. חוק איסור משקאות אלכוהוליים מאושר ע"י הקונגרס.
 בריה"מ - יסוד האינטרנציונל הסוציאליסטי השלישי במוסקבה (מרץ).
 האדומים מתקדמים למזרח (28.4).
 האדומים מתקדמים לאוקראינה (10.10).
 האדומים מנסים ללא הצלחה להתקדם לארצות הבלטיות (22.10).
 בריטניה - לידי אסטור (40) האשה הראשונה בפרלמנט.
 הונגריה - ממשלת 100 הימים בראשות הקומוניסט בלה קון (מרץ - אוגוסט).
 פולין - המוסיקאי איגנאטץ פאדארבסקי ראש ממשלה (עד 1920).

מדע: תצפיות ליקוי חמה מאשרות את תאוריית היחסות של איינשטיין (לימים התברר שהתאוריה אכן נכונה, אך המדידות המדעיות היו שגויות).

אמנות: פאריז -
 יסוד תנועת ה"פוריזם": **אוזאנפן, לה קורבוזייה, לג'ה** ועוד.

ציור:
 בריה"מ - **מאלביץ:** "לבן על לבן". סופרמאטיזם. פאריז -

מונה: "חבצלות מים". אימפרסיוניזם.
פיקאסו: "הארלקין ופיירו"; תפאורות ותלבושות ל"כובע שלוש פינות", עבור "הבלט הרוסי" של דיאגילב. המוסיקה: מנואל דה פאלה.

אדריכלות: גרמניה -
 ברונו **טאוט** מייסד את קבוצת "מחרוזת הזכוכית" (12 ציירים ואדריכלים).

האנס **פולציג:** "התיאטרון הגדול" של מאקס ריינהארדט בברלין בסגנון האקספרסיוניזם.
מנדלסון: תערוכת סקיצות של אדריכלות. תוכניות ראשונות למצפה הכוכבים ע"ש אינשטיין. אקספרסיוניזם.

* * * * *

בורדל, אמיל אנטואן Bourdelle, Emile Antoine
 1861-1929
 פסל צרפתי. אבי סגנון התבליט ההרואי של שנות ה-1920. בנו של נגר. נולד ב-מונטאובן. למד בבו-זאר בטולוז ואח"כ (1885), בהיותו בן 24, בפאריז אצל הפסלים קארפו (ע"ע),

ספרות:

בריטניה - יו לופטינג: "ד"ר דוליטל" (סיפורת לילדים. תורגם לעברית).
 סומרסט מוהם: "סיפורים" ("הפרוטה והירח" ועוד. תורגמו לעברית).
 גרמניה -
 הרמן הסה: "דמיאן" (סיפורת. תורגם לעברית).
 פראנץ וורפל: "יום הדין" (מחזה אקספרסיוניסטי).
 צרפת - אנדרה ז'יד: "הסימפונייה הפאסטורלית" (סיפורת).

מוסיקה: הג'אז מגיע מארה"ב לאירופה.
 בריטניה - אלגאר: קונצרטו לצ'לו.
 גרמניה - ריכרד שטראוס: "אשה ללא צל".
 וינה - אוסקר שטראוס: "הוואלס האחרון" (אופרטה).
 ספרד - מנואל דה פאלה: "כובע שלוש פינות" (מוסיקה לבלט) התפאורות ע"י פיקאסו.
 איטליה - נפטר רוגרו **ליאונקאבאלו** (61). מחבר "הליצנים" (פאליאצ'י), אחת ההצלחות הגדולות בתחום האופרה (Leoncavallo).
סרטים: גרמניה - "הקבינט של ד"ר קאליגארי" (רוברט ווין) אקספרסיוניזם.

הגות:

צרפת - הנרי ברגסון: "אנרגיה רוחנית".
 הולנד - יוהאן הויזינגה: "שלהי ימי הביניים" (הסטוריה. תורגם לעברית).
 בריטניה - ג'י.מ. קיינס: "התוצאות הכלכליות של השלום".
 שוויץ - רודולף שטיינר: "עיקרי הבעיה החברתית" (אנטרופוזופיה).
פסיכולוגיה: גרמניה - קארל ז'אספרס (Jaspers): "פסיכולוגיה" (גשטאלט).

ארץ ישראל

אוכלוסיה: (הערכה) כ-700,000 נפש מהם 60,000 יהודים רובם בני "הישוב הישן".
 תחילת העליה השלישית (1919-23) - האניה "רוסלאן" מגיעה ליפו מאודסה עם 626 איש (19 בדצמבר).

אדריכלות:

ירושלים - פאטריק **גדס:** תכנית בינוי ובניינים. האוני העברית, הר הצופים. בשיתוף עם חתנו האדריכל פרנק מירז.

ודאלו (ע"ע). בהמשך עבד כעוזרו של רודן (ע"ע). התחיל להציג בסלונים (1890) וקיים תערוכת יחיד ראשונה בהיותו בן 43 (1905). העבודה החשובה הראשונה "הרקולס

1861-1927

אדריכל גרמני. זכור היום בעיקר כמיסד "הוורקבונד הגרמני". החל דרכו כעוזר במשרד אדריכלים גרמניים שפעלו בטוקיו. מונה כאחראי לחינוך ומלאכה מטעם הממשלה הפרוסית ונשלח ללונדון (1896-1903) כנספח תרבות מיוחד לשגרירות הגרמנית על מנת ללמוד את נושא העיצוב התעשייתי באנגליה. פרסם ספר (1904-5) על סגנון אדריכלות המגורים באנגליה. כעבור שנתיים (1907) בהיותו בן 47, יזם את הקמתו של ארגון הוורקבונד הגרמני. נפטר בהיותו בן 66.

וורקבונד WERKBUND. ארגון שנוסד במינכן (אוקטובר 1907) ביוזמתו של האדריכל הרמן מותזיוס, ובהשראת תנועת ה'ארטס אנד קראפטס' של וויליאם מוריס.

בעת הקמתו מנה הוורקבונד כ-24 חברים, מחציתם תעשיינים או בעלי מפעלי מלאכה ומחציתם אדריכלים, ביניהם: פיטר בהרנס, יוזף הופמן, יוזף אולברך, ברונו טאוט, תיאודור פישר (1862-1938), ריכרד רימר שמינט (1868-1957), ברונו פאול (1874-1968). (בדרך כלל נשמר האיזון בין יצרנים ומעצבים). הוורקבונד, שהיה ארגון כלל גרמני רשמי למחצה, התפתח במהירות רבה: שבע שנים לאחר הווסדו (1914) כבר מנה כ-1000 חברים. בין אלו שהצטרפו עד לפני מלחמ"ע: האנס פולציג, הנריך טסנאו, הנרי ואן דר וולדה, וולטר גרופיוס. למרות שאיפתם של רבים מתחברי הוורקבונד להגיע לסינטזה חדשה בין האמנות והתעשייה (מותזיוס, גרופיוס) היו גם שנטו לשמור על גישה המחייבת יתר קירבה לאומן ובעל המלאכה ברוח ה'ארטס אנד קראפטס' הבריטי (הנרי ואן דר וולדה). רעיון הוורקבונד התפשט מגרמניה לארצות הסמוכות בהן היתה השפעה של השפה או התרבות הגרמנית. ארגונים זהים הוקמו באוסטריה (1910) בשוויצריה (1913) ואפילו באנגליה בשנות מלחמ"ע (1915).

פעולותיו של הוורקבונד התרכזו בשלושה מישורים עיקריים: חינוך, כתבי-עת ותערוכות. בין השנים 1912-17 פורסמו שישה שנתונים. ב-1922 החל להופיע גם ירחון (DIE FORM), שהוצאתו נפסקה (4-1923) בגלל האינפלציה ונמשכה משנת 1925 ועד חיסולו של הוורקבונד עצמו (3000 חברים) ע"י הנאצים ב-1934. יש הרואים את "מועצת העבודה למען האמנות" (1918-22), "קבוצת נובמבר" (32-1919) והבאוהאוס (33-1919), כזהים למפעלותיו ורוחו של הוורקבונד. כך למשל תכנית הלימודים, אותה הנהיג גרופיוס ב'באוהאוס', זהה במידה רבה לזו שהגיש להנהלת הוורקבונד לאחר שהצטרף לארגון ב-1910.

לאחר מלחמת העולם השנייה (1947) הוקם הוורקבונד הגרמני מחדש והוא ממשיך לפעול עד היום, למרות שאבדה לו המשמעות הראשונית- החלוצית שאיפיינה את פעולותיו בעבר. תופעה זהה אפשר למצוא גם בארגוני הוורקבונד שהוקמו בארצות אחרות.

התערוכות העיקריות של הוורקבונד:

1909. תערוכת 'עיצוב ותעשייה', שטוטגרט.
1914. תערוכת 'עיצוב העתיד', קלן. תערוכה זו כללה גם ביתנים, שנבנו במיוחד ע"י חברי הארגון: גרופיוס ומאייר (ביחי"ר לדוגמא); ואן דר וולדה (תיאטרון); ברונו טאוט (ביתן הזכוכית); הופמן (ביתן אוסטרי); בהרנס (אולם כנסים) וכו'.

הקשת" (1910) מצטיינת בביטוי נמרץ של שרירים ופעולה עם זיקה לסגנון ההלניסטי. ב-1912 ביצע את התבליטים לתאטרון שאנו-אלוה בפאריז (תכנון ע"ע אוגוסט פרה והנרי ואן דר וולדה) בהם הדגיש את אופיו "השטוח" של התבליט. לעבודה זו השפעה מכרעת של קישוטי הבניינים (סגנון האר-דקו) בתקופה שלאחר מלחמ"ע. בורדל נודע גם כמורה וסדנתו, שהפכה לאקדמיה החופשית 'גראנד שומייר', היתה מרכז חשוב בהתפתחותה של האמנות המודרנית עד שנות ה-1950. בורדל נפטר בפאריז בגיל 68. עבודות עיקריות: אנדרטה לחללי 1870 במונטאובן (1893); ראש אפולו (1900); "רודן בעבודה" (1910); "ה'קשת" (1910); "אפולו ומחשבותיו" תבליט בתיאטרון שאנו-אלוה פאריז (1912); "אפולו" (1913); "הקנטאור הגוסס" (1914); אנדרטת הגנרל אלוואר, ארגנטינה (1913-23); אנדרטת המשורר הפולני מיצקביץ (1917-29); "לידת אפרודיטה", בתיאטרון של מארסיי 1924; תבליט מרכזי בביתן הספרים בריד 1925.

Maillol, Aristide

מאיול, אריסטיד

1861-1944

צייר ופסל צרפתי. מגדולי הפסלים בתקופה שבין רודן והפיסול המופשט. נולד באזור הפירנאים. הגיע לפאריז בגיל 21 (1882) ולמד בבו-זאר.

החל דרכו כצייר ומעצב שטיחים (הקים מפעל ליצור שטיחים ב-1886). בשנת 1893 הצטרף והציג עם חבריו מהבו-זאר שישדו את קבוצת ה"נביא" (ע"ע סרוזיה). בגיל 40 (1901) לקה בעיניו כתוצאה ממחלה ועבר לפיסול. את רוב עבודותיו, כולל אנדרטאות ציבוריות, הקדיש לנושא גוף האישה, בסגנון המסורת הקלאסית. בשנת 1939 חזר לצייר וגם הכין מספר תחריטי עץ. מאיול נפטר בסמוך לכפר מולדתו בהיותו בן 83.

Horta, Victor

הורטה, ויקטור

1861-1947

אדריכל בלגי. יליד גנט. למד בביה"ס לאמנות בבריסל. תכנן את בית טאסל (TASSEL 3-1892) בבריסל שהוא (בעיקר חדר המדרגות) מהדוגמאות הראשונות של האר-נובו באדריכלות. לאחר מכן תכנן בבריסל, באותו סגנון, את בית סולביי (SOLVAY 1895-1900) ואת מרכז המפלגה הסוציאליסטית, (היה פעיל במפלגה). בבניין זה נעשה, לראשונה בבלגיה, שימוש נרחב בזכוכית וברזל (9-1896). (נהרס).

ב-1912 מונה הורטה למנהל הבו-זאר בבריסל, לאחר מלחמ"ע עבר לסגנון קלאסי מופשט. ברוח זו תכנן את בניינו החדש של הבו-זאר (8-1922) ואת תחנת הרכבת החדשה של בריסל, שבנייתה החלה סמוך (1939) והסתיימה לאחר מלחמ"ע. על פועלו כארכיטקט הוענק לו התואר בארון ע"י מלך בלגיה. הורטה נפטר בבריסל בהיותו בן 86.

Moser, Karl

מוזר, קארל

1861-1936

אדריכל שוויצרי. מחלוצי האדריכלות המודרנית בבטון חשוף. זכור בעיקר כמתכנן (7-1926) כנסית ס' אנטוני ב-באזל.

1924. תערוכת 'צורה ללא קישוט', שטוטגארט. (התערוכה הועברה גם לערים אחרות בגרמניה).

1927. תערוכת 'המגורים' ושכונה לדוגמא, וייסנהוף, שטוטגארט. תערוכה זו בראשותו של מיז ואן דר רו, נחשבת בדרך כלל כשיא הישגי הארגון. התערוכה כללה אדריכלים מגרמניה ומארצות אחרות בהן היו ארגוני וורקבונד. הנציגים הגרמנים היו פיטר בהרנס, הנס פולציג, ברונו טאוט ואחיו מקס טאוט, וולטר גרופיוס, הנס שארון, אדולף ראדינג, אדולף שנק, ריצ'ארד דויקר ו-לודוויג הילברסיימר (הוזמנו גם כמה אדריכלים ידועים כגון אריך מנדלסון, הוגו הארינג ועוד, שלא השתתפו בסופו של דבר מסיבות שונות). מהולנד הוזמנו מארט סטאם ו.י.פ.אוד; מאוסטריה - יוזף פרנק; מבלגיה - ויקטור בורגיאז (ואן דר וולדה סרב להשתתף) ומשוץ השתתף לה קורבוזייה.

יחודה של תערוכת וייסנהוף היה החופש הגמור שניתן למוזמנים למעט שני כללים: על הבניינים להיות בצבע לבן ועל הגגות להיות שטוחים.

1929. תערוכת שיכון לדוגמא ב-ברסלאו בראשותם של אדולף ראדינג והאנס שארון.

תערוכת שיכון לדוגמא ב-דאמרשטוק שליד קארלסרוה, בראשותו של וולטר גרופיוס.

באותה שנה (1929) הוזמן מיז ואן דר רו, בתוקף תפקידו כסגן נשיא הוורקבונד, לתכנן את 'הביתן הגרמני' בתערוכה הבין לאומית בברצלונה.

1930. ביתן הוורקבונד בתערוכה הבין לאומית לעיצוב בפאריז, בחסות ארגון המעצבים הצרפתי. הביתן, שהוזמן אצל וולטר גרופיוס, התרכז בנושא אחד: 'הבאהאוס 1919-1928'. בעיצוב הביתן השתתפו גם מורי הבאהאוס לשעבר: לאסלו מוהולי נאגי, מרסל ברוריר והרברט באייר.

בתחילת שנות השלושים התקיימו עוד מספר תערוכות דיור ושיכון לדוגמא בארצות שונות: ציריך (1929-32); סטוקהולם (1930); באזל (1930); פראג (1930-32); וינה (1932).

לויטן יצחק

1861-1900

צייר רוסי-יהודי. נחשב לאחד מגדולי הראליסטים הרוסים ביחד עם ורובל (Verubel) ורפיץ (ע"ע). לויטן נולד בליטא. בנו של פקיד מסילת הברזל. בהיותו בן 15 עבר עם משפחתו למוסקבה, כאן התקבל כתלמיד באקדמיה לאמנות (1876-84). לויטן התמחה בעיקר בתיאורי נוף ללא דמויות או בעלי חיים, אבל גם בציור פרחים, המושתתים על צבעוניות רכה הנוטה לאפור. ביקר בפאריס לרגל היריד הבין לאומי 1889. בגיל 35 (1896) הוזמן ללמד באקדמיה. בשנותיו האחרונות היה מיודד עם סופר הרוסי הנווד אנטון צ'כוב. לויטן נפטר משחפת בהיותו כבן 40.

Pasternak, Leonid

פאסטרנק, ליאוניד

1862-1945

צייר רוסי-יהודי. למד אמנות באודסה ובהמשך במינכן. כאן נפגש לראשונה עם תמונות של ציירי קבוצת ה"נביא" מפאריז, שהיתה להם השפעה מסויימת על סגנונו. עם שובו לרוסיה התיידד עם הסופר לב טולסטוי ואייר כמה מסיפוריו. ב-1905 מונה כראש האקדמיה לאמנות

בפטרסבורג. לאחר המהפכה הרוסית עבר לברלין (1921) והיה מיודד עם הצייר מאקס ליברמן. עם עלות הנאצים לשלטון (1933) נמלט לאנגליה וכאן נפטר בהיותו בן 83. כיום זכור פאסטרנק בעיקר כאביו של הסופר הרוסי הנווד בוריס פאסטרנק, שזכה בפרס נובל בזכות ספרו "ד"ר זיוואגו".

קלימט, גוסטאב

1862-1918

צייר אוסטרי. נולד בווינה. ב-1897 בהיותו בן 35 פנה עורף לסגנון הציור הקלאסי והיה ממיסדי "הססציון" הוינאי: קבוצה של 40 אמנים שמרדו באקדמיזם ואימצו את סגנון האר-נובו.

השילוב הארוטי פסימי בסגנונו היה מוקד לסערות ציבוריות וגרם לדחית חלק מתמונותיו, שנועדו לבניני ציבור. בין יצירותיו גם ציורי קיר לבית סטוקלה (STOCLET) בבריסל, שתוכנן (1905) ע"י ידידו הארכיטקט יוזף הופמן (בית זה נחשב בשעתו לדוגמא ומופת לשיתוף פעולה בין צייר וארכיטקט). בין תלמידיו הצייר הנוודע אגון שילה (ע"ע). קלימט נפטר בווינה בהיותו בן 56.

מאיבק, בנארד

1862-1957

אדריכל אמריקאי. יליד ניו-יורק. למד אדריכלות בבו-זאר בפאריז. (1880-86). עם סיום לימודיו עבד זמן קצר בניו-יורק ובקנזאס ולבסוף השתקע ופתח משרד ב-ברקלי קליפורניה. ב-1894 בהיותו בן 32, הוזמן ללמד אדריכלות באוניברסיטה (עד 1903).

מאיבק נודע בעיקר בזכות סגנונו המיוחד המצטיין בפשטותו והשימוש הנרחב בעץ. ברוח זו תכנן כמה מבנייני האוניברסיטה כמו גם בתי מגורים.

בהיותו בן 50, פנה חזרה לסגנון האקדמי של הבוזאר כפי שניתן לראות בבניינים כגון "ארמון האמנויות" בסן פרנסיסקו (1915) ומכללת פרינציפה באילינוי (התחלה 1938). מאיבק נפטר בברקלי בהיותו בן 95.

כבר בשנותיו האחרונות זכה להערכה מחודשת כאחד האדריכלים היותר מקוריים שפעלו בארה"ב לפני מלחמת"ע"1. דהיינו לפני המעבר לסגנון האקדמי ובהמשך למודרניזם. עם זאת חשוב לזכור, שארה"ב היא מדינה גדולה ופלוראליסטית דיה, כך שניתן למצוא בה לא מעט אדריכלים הפועלים מחוץ לזרם המרכזי, גם אם לא זכו להכרה מצד הציבור הרחב והעתונות המקצועית. בין הסגנונות או האסכולות הידועות בארה"ב: שיקאגו, הערבה, פואבלו, מסיון, צפחה (SHINGLE), יפני (JAPANESE) ועוד.

וולדה, הנרי ואן דר

1863-1957

אדריכל ומעצב בלגי. נולד באנטוורפן. נודע יחד עם בן דורו וארצו, האדריכל ויקטור הורטה (ע"ע), כחלוץ סגנון האר-נובו בשנת 1816. בהיותו בן 33 עיצב את הגלריות לאמנות ART NOUVEAU (על שמן הסגנון) של סאמואל בינג בפאריז, בהן נמכרו יצירותיהם של גאלה, לאליק, מאזורל, מאקינטוש וכו'. תפיסתו של ואן דר וולדה התבססה בין

Velde, Henry Van Der

לסגנון האקספרסיוניזם. במקביל החל ליצור הדפסים, תחום שתרם לו רבות מבחינה טכנית, בנוסף להשפעתו המכרעת על האקספרסיוניסטים הגרמנים בעיקר חברי קבוצת "הגשר" מדרידן. ב-1908 לאחר 16 שנות עבודה קדחתנית ונסיעות בין ברלין פאריז ואוסלו התמוטט נפשית ופיזית. משנת 1910 ואילך חי בנורבגיה. צבעו והאווירה בתמונותיו התבהרו, אם כי מבחינה אישית בחר להסתגר ולהתבודד. מונק נפטר בביתו שליד אוסלו בגיל 81.

אקספרסיוניזם EXPRESSIONISM. תנועת אמנות המתאפיינת בביטוי קיצוני סובייקטיבי של רגשות, כגון סערת הנפש, להט היצרים, חרדה, פחד, קנאה וכו'; קיצוניות המלווה לעיתים בהתמוטטות נפשיות ואפילו מקרי התאבדות.

האמן הראשון המזוהה עם האקספרסיוניזם הוא וינסנט ואן גוך.

על אף שואן גוך ראה עצמו כממשיכה של המסורת האימפרסיוניסטית ולא כמיסדו של סגנון חדש, אפשר גם לגלות זיקה בין תנועת האקספרסיוניזם ופאול גוגן, שחיפש את המשמעות הסמלית של הצבע והדימוי ומעל לכל את הביטוי הנובע באופן ספונטני אותם מצא בסופו של דבר, באיי פולינזיה.

האמן הראשון המזוהה לחלוטין עם האקספרסיוניזם הוא אדוארד מונק. כבר בתערוכתו בברלין ב-1892 נחשפו רוב הנושאים והטכניקות הסגנוניות הקשורות עם האקספרסיוניזם הגרמני ובעיקר קבוצת "הגשר" (קירשנר, נולדה, פכשטיין שמידט רוטוולף ועוד) שהחלו לפעול בדרזדן ב-1905.

באותה תקופה התפתחה בצרפת תנועת הפוביזם, שגם היא תרמה רבות לאקספרסיוניזם ובמיוחד לתפיסת הצבע כאמצעי לביטוי תחושתו הפנימית של האמן ביחס לעצמים ואנשים הסובבים אותו. מכאן ואילך הלכה והתפתחה תנועה זו בעיקר בגרמניה ואוסטריה (אגון שילה, קוקושקה).

בשנים הראשונות שלאחר מלחמי'11 נוסף לאקספרסיוניזם גם מסר חברתי: ביטוי זעקת היחיד, כנגד אי הצדק והעוול החברתי. בתקופה זו (1918-23) הגיע האקספרסיוניזם הגרמני לשיא פריחתו והקיף לא רק את הציור אלא גם תחומים אחרים כגון פיסול, ריקוד, מוסיקה, ספרות, תיאטרון וארכיטקטורה. ממחצית שנות ה-1920 הלכה ודעכה התנועה בגרמניה וכמעט שנעלמה, אם כי סופה המוחלט, היה תוצאה של איסור שהטילו השלטונות הנאצים על האמנים המודרניים מלהציג את תמונותיהם. עם זאת לא נעלמה התנועה והיא המשיכה להתקיים בפאריז (רואי, גרומר, סוטיין ועוד) ובמקסיקו (אורוסקו). בהמשך קם דור חדש מסוף שנות ה-1940 ועד תחילת שנות ה-1960 (פרנסיס ביקון, קבוצת "קבורא", דובופה ועוד) ולאחר מכן הניאו אקספרסיוניזם משנות ה-1980 ואילך.

אחת התופעות הראויה לציון היא הכפילות הרגשית הקיימת בעיצוב ואדריכלות ביחס לתופעת האקספרסיוניזם. מחד, שאיפתו של המעצב לביטוי אישי ומאידך, הפן הציבורי של עבודתו, המגביל את חופש היצירה. התוצאה של דילמה זו היא אקספרסיוניזם מרוסן הנשען על צורניות גיאומטרית, אורגנית או ביו-מורפית.

השאר גם על תורתו של וויליאם מוריס ותנועת ה'ארטס אנד קראפטס' הבריטית. תרומתו הגדולה לעיצוב המודרני היתה כמורה בגרמניה בשנים שלפני מלחמת העולם הראשונה. בשנת 1902 הוזמן לוימאר, כיועצו של הדוכס, על מנת לארגן את ביה"ס המקומי לאמנות ומלאכה - ביי"ס שימש לימים (1919) כבסיס לבאוהאוס בניהולו של וולטר גרופיוס.

ואן דר וולדה עצמו המליץ על מנויו של גרופיוס לאחר שנאלץ להתפטר (1915) בגין פלישת הגרמנים לבלגיה במלחמי'11. להמלצה זו היתה בשעתו משמעות מיוחדת מאחר ו-ואן דר וולדה, שהיה מראשוני הוורקבונד, נטה לכוון מלאכת היד לעומת גרופיוס שהדגיש את הצורך בעיצוב המוצר התעשייתי.

שני הפרויקטים החשובים של ואן דר וולדה הם בנין ביה"ס לאמנות בויםאר (1906 לימים הבאוהאוס); ובנין תיאטרון (1914 נהרס) בתערוכת הוורקבונד, קלן.

לאחר מלחמי'11 (היה בן 65) הקדיש את רוב זמנו להוראה במכללת "לה קאמבר" אותה יסד בבריסל, במקביל לתכנון המוזיאון לאמנות של משפחת קרולר-מולר, בהולנד. ואן דר וולדה נפטר בציריך בגיל 94.

אשבי, צ'ארלס רוברט Ashby, Charles Robert
1863-1942

אדריכל אנגלי. נולד במידלסקס. השתייך לקבוצת ה-'ארטס אנד קראפטס'. ב-1894 יסד ועדה לתעוד לונדון (אוחדה לימים עם הועדה המלכותית לתעוד מבנים הסטוריים באנגליה). הושפע מפרנק לויד רייט, אותו ביקר בארה"ב (1901). כתב את המבוא לכרך השני של ספרו של פ"ל רייט בהוצאת וואסמות, גרמניה, (1911). עסק בעיקר בתכנון בתי מגורים פרטיים. כמו כן עיצב תכשיטים, כתב שירה ומאמרים ויסד הוצאה לאור. בשנות מלחמי'11 (18-1914) שהה במצרים מקום בו הועסק בהמשך (1919), בתכנון ערים. בהיותו בן 55, הוזמן לתכנן את ירושלים, תפקיד שהמשיך בו עד 1924 עת חזר לאנגליה. אשבי נפטר בקנט בהיותו בן 79.

מונק, אדוארד Munch, Edvard
1863-1944

צייר נורבגי. בן למשפחה שנודעה בתרומתה לחיי התרבות והפוליטיקה. כשהיה בן עשר נפטרה אימו משחפת וכעבור כשנה גם אחותו. אחות שניה אושפזה לאחר שאיבדה את שפיותה. ארועים אלו השאירו חותם על אישיותו ואמנותו. עם סיום לימודיו בביה"ס לאמנות באוסלו נסע לפאריז (1885). כאן עבר מסגנון האימפרסיוניזם לכיוון חדש שהוא סינטזה של מרכיבים מהאר-נובו ועבודותיהם של גוגן וטולוז-לוטרק. בתקופת שהותו בפאריז גם הכיר את הסופרים הסקנדינבים הנריק איבסן, אוגוסט סטרינדברג וקנוט האמסון.

ב-1892 הציג 50 עבודות בתערוכה קבוצתית בברלין; יצירות אלו גרמו לזעזוע ותגובה נזעמת של המבקרים ומונק נצטווה לסלקן מהתצוגה. כתוצאה מכך התפתח ויכוח ציבורי על מגבלות חופש היצירה של האמן; ויכוח שהביא לפרסומו של מונק. מכאן ואילך הוזמן להשתתף בתערוכות האוואנגארד בגרמניה ובצרפת. בשנים אלו גם יצר את תמונתו הידועה "הצעקה", שהפכה כמעט סמל

סרוזיה, פאול
1863-1927

Serusier, Paul

טולוז-לוטרק, אנרי
1864-1901

צייר ומיסטיקן צרפתי. לתפיסתו האסתטית רוחנית הייתה השפעה לא מבוטלת על כמה מאמני האוואנגארד של תקופתו. יליד פאריז. תחילה למד פילוסופיה ובהמשך, מגיל 23 (1886), ציור באקדמיה החופשית ז'ולין. בין חבריו לכתה: פייר בונאר, אדוארד וויאר, מוריס דני, אריסטיד מאיול ועוד. בחודשי הקיץ 1888 ו-1889 למד אצל פאול גוגן (ע"ע) בפונט אבן - בריטאני מקום בו פגש גם את אמיל ברנאר (ע"ע). כאשר חזר לפאריז שכנע את חברו מהאקדמיה ז'ולין להציג כקבוצה תחת השם נביא (NABIS). בהמשך (1897; 1903) ערך שני ביקורים בגרמניה אצל ידיד צייר, שהצטרף למנזר הדומיניקנים באורן (BEURON). כאן התרשם מהתפיסה הדתית הזוטית של אב הכנסייה ידידיה לנץ שחיבר את הספר "האסתטיקה של באורן" (תורגם ע"י סרוזיה לצרפתית ב-1905).

צייר צרפתי. בנוסף למעמדו כצייר נודע גם כמי שהפך את הכרזה (פוסטר) לענף חשוב באמנות החזותית. בן למשפחת אצולה עתיקת יוחסין ועתירת נכסים. בגיל 14 שבר את ירך שמאל, כשנפל בעת רכיבה על סוס וכעבור שנה שבר את ירך ימין. למרות טיפול ממושך נשאר נכה ובעל רגליים קצרות, שעשוהו כמעט גמד. לאחר שסיים לימודי תיכון, בעזרת מורים פרטיים, פנה בגיל 17 לציור. תחילה למד אצל מורים פרטיים ואח"כ בסטודיות של אמנים שונים בפאריז. בתקופה זו החל מבלה במועדוני הלילה ובבתי הזונות של רובע מונמרטר ומכאן שאב את רוב הנושאים לציוריו. על אף שהכיר אמנים רבים כגון ואן גוך ואמיל ברנאר (למדו יחד תקופה קצרה) גוגן, קבוצת "הנביא", דגה ועוד, לא הצטרף לאף אחת מהקבוצות שפעלו בתקופה זו. בהיותו בן 35 (1899) סבל מהתמוטטות נפשית ואושפז לכמה חודשים. הסברה המקובלת היא שמצבו הנפשי היה תוצאה מכך שאמו, שהיה קשור אליה במיוחד, עזבה את פאריז וזאת בנוסף לשנים של שתיה מופרזת. מכאן ואילך חלה התדרדרות ניכרת ביצירתו עד למותו כעבור שנתיים בגיל 37.

משנת 1908 החל ללמד ציור בפאריז, אבל עם פרוץ מלחמת 1914 חזר לבריטאני וחי כאן כמיסטיקן מתבודד. בשנת 1921 בהיותו בן 58 פרסם את חיבורו הנודע: ABC DE LA PEINTURE.

בגיל 37. בימי חייו קיים רק שתי תערוכות האחת בפאריז (1980) והשניה בלונדון (1898). ב-1922 אספה משפחתו כ-600 מיצירותיו, הנמצאות כיום במוזיאון בעיר אלבי הסמוכה לארמון המשפחה. לוטרק יצר סינטזה חדשה שהיא בעלת עוצמת ביטוי נדיר ומקורי; סינטזה המבשרת את סגנון הפוביזם והאקספרסיוניזם (בעיקר גרמניה).

"נביא" NABIS. השם "נביא", שמקורו בעברית, היה אמור להעיד על כוונתו של מיסדה, פאול סרוזיה, להקנות לאמן ויצירתו מעמד, דומה לנביא, בין המציאות הפיסית והעולם הרוחני. תפיסה זו, עולה בקנה אחד עם המושג השראה, שמקורו ביוון העתיקה. המשורר הצרפתי ארתור רמבו השתמש במושג דומה, אילומינציה (הארה) על מנת להסביר את מקור יצירתו. באשר להיבט הדתי הוא מופיע אצל גוגן ואסכולת פונט אבן (ע"ע) ובמיוחד אמיל ברנאר (ע"ע) וכן אצל הסימבוליסטים (ע"ע גוסטאב מיר, אודיון רדון, פובי דה שאוואן). עם זאת יש לציין, שדווקא ציירי קבוצת "הנביא" היו מרוחקים מתפיסתו המיסטית ציורית של סרוזיה ונדעו על פי סגנונם בפועל - "האינטימיזם". קבוצת "הנביא" התקיימה כ-7 שנים (1899-1892) ונתמכה ע"י בעל הגלריה פאול דוראן רואל וע"י האחים נתנון בעלי כתב העת לאמנות REVUE BLANC, שכלל בין משתתפיו את המוסיקאי קלוד דבוסי, הסופר מרסל פרוסט והמחזאי אלפרד ז'ארי (ז'ארי הוא גם זה ש"גילה" את הצייר לה-דואניה רוסו).

בין האמנים שהחלו דרכם במסגרת קבוצת "נביא" (ע"ע):
פייר בונאר 1867-1947
Bonnard Pierre
אדוארד וויארד 1864-1940
Vuillard, Edouard
מוריס דני 1870-1943
Maurice, Denis

סניאק, פאול
1863-1935

Signac, Paul

צייר צרפתי. נולד בפאריז. התחיל ללמוד אדריכלות אולם כבר בגיל 18 עבר לציור. כעבור 3 שנים (1884) היה ממארגני "סלון העצמאיים", שהוקם במטרה לאפשר לכל אמן להציג עבודותיו ללא ועדת שיפוט. במסגרת זו פגש את ג'ורג' סרה (ע"ע) ויחד פיתחו טכניקה אמפרסיוניסטית חדשה שנודעה בשם פוינטיליזם, דהיינו: הנחת נקודות צבע זעירות האחת ליד השניה. ב-1899, לאחר מותו של סרה פירסם את הספר "מדלאקורא לניאו אימפרסיוניזם" בו הוא מסביר את עקרונות הסגנון המבוסס על תפיסה מדעית אופטית. סניאק נפטר בפאריז בגיל 72.

שטיגליץ, אלפרד
1864-1946

אלפרד שטיגליץ, אמן אמריקאי, שקידם יותר מכל אדם אחר את האמנות המודרנית בארה"ב. נודע גם בזכות צילומיו (תמיד בסדרות של 400) על נושאים כגון, עננים, חיי היום יום, מהגרים וכן סדרות של דיוקנות, כולל אלו של הציירת ג'ורג'יה אויקיף (אשתו).

בן למשפחה יהודית מגרמניה, יליד ארה"ב (ניו ג'רסי) אבל בגיל 17 (1881) חזר עם הוריו לברלין וכאן נרשם ללימודי הנדסה (1883). כמה חודשים לאחר מכן קנה מצלמה שהפכה למרכז התענינותו, עד סוף ימי חייו. בנוסף החל להתעניין בתנועות האוואנגארד של האמנות המודרנית. בהיותו בן 26 (1890) חזר לארה"ב. כעבור 12 שנה, כשנוכח שלא יוכל לשנות את הגישה המקובלת לצילום בכוחות עצמו, יסד (1902) את גלריה "פוטו ססציון", שריכזה מספר צלמים מעולים (מקורו של השם בקבוצות אנטי אקדמיות בגרמניה ואוסטריה).

בשנת 1907 פתח גלריה לתצוגת צילומים ויצירות אמנות, בשם "291" (מספר הבית בו שכנה הגלריה), אבל בניגוד לבעלי גלריות אחרים לא עסק שטיגליץ בסחר תמונות אלא בקידום רעיון האמנות המודרנית.

בגלריה זו ארגן תערוכת פסלים של אוגוסט רודן ותמונותיו של אנרי מאטיס (1908) ובהמשך הציג גם עבודות של הנרי טולוז-לוטרק, ופאול סזאן (1909), "לה דואנייה" רוסו (1910), פיקאסו (1911). בהמשך ארגן (1913) את התערוכה הגדולה ביותר ואולי החשובה ביותר בתולדות האמנות

- Valadon, Suzanne** **ואלאדון, סוזאן**
1865-1938
ציירת צרפתייה (שמה המלא מארי קלמנטיין ואלאדון). בילדותה היתה לולינית קרקס. לאחר מכן דוגמנית של ציירים ביניהם רנואר ו-טולוז-לוטורק. בגיל 18 ילדה בן שנודע לימים כצייר בשם מוריס אוטריו. את כשרונה לציור גילה כבר טולוז-לוטורק והיא זכתה גם לעידוד רב מ-דגה. למרות שלא למדה נודעה בזכות חיוניות יצירותיה ותפיסתה החזותית - בנוסף ליופיה האישי.
- Vollard, Ambroise** **ואולאר, אמברואז**
1865-1939
סוחר אמנות צרפתי ומוציא לאור. תחילה למד משפטים אולם עד מהרה עבר למסחר ביצירות אמנות ופתח גלריה משלו עוד בהיותו בן 28 (1893). כעבור שנתיים הציג כאן את עבודותיו של פאול סזאן (1865 ושוב ב-1898). תמך בגוגן בשנות שהותו באיי האוקיינוס השקט, ייצג את קבוצת ה"נביא" (ע"ע סרוזייה, בונאר, וויאר מאיל דני ועוד) ואת קבוצת ה"פוב" (ע"ע מאטיס, ולמאן, רואו, מאקה, ועוד). והיה מהראשונים (1091) שהציג את פיקאסו.
בשנת 1905 החל לפרסם חיבורים ספרותיים בליווי איורים של דגה, מאטיס, פיקאסו ועוד, וכן הדפסים מקוריים של אמנים אלו ואחרים. בשנת 1937 פרסם את זכרונותיו. וולאר נפטר כעבור שנתיים בהיותו בן 74.
- Berenson, Bernhard** **ברנסון, ברנהארד**
1865-1959
מומחה לאמנות הרנסאנס. נולד בליטא למשפחה יהודית שהיגרה לארה"ב בהיותו עדיין ילד. למד באוניברסיטאות הרווארד ואוקספורד ולאחר מכן השתקע באיטליה. חיבר ספר על ציירי הרנסאנס (1930). בין תלמידיו נמנים ג'ופרי סקוט, מחבר הספר "אדריכלות והומניזם" וקנת קלארק הידוע בזכות ספריו הרבים על האמנות כולל סדרות טלוויזיה.
- Kandinsky, Wassily** **קאנדינסקי, ואסילי**
1866-1944
צייר רוסי, מגדולי האמנים במאה ה-1920. חלוץ הציור המופשט החפשי (לא גיאומטרי). ע"ע גרופיוס וזארהאוס (GROPIUS 1883-1969).
- Schatz, Boris** **שץ, בוריס**
1866-1932
צייר ישראלי. ר' עמ' 428.
- Bakst, Leon** **באקסט, ליאון**
1866-1924
צייר רוסי-צרפתי. מגדולי מעצבי הבמה בסגנון המשלב קלאסיקה ופנטאזיה של אגדות. באקסט, נולד ב-גרודנו למשפחה יהודית (שמו המלא לב שמואל רוזנברג-באקסט). למד באקדמיה לאמנות בפטרסבורג. בגיל 17 (1893) המשיך למודיו בפאריז מקום בו שהה 7 שנים. עם שובו לפטרסבורג (1900) התמחה בתחום הדיוקן והאיור ובמקביל פתח סדנא פרטית להוראת הציור (בין תלמידיו - הצייר מרק שאגאל). בשנים אלו התיידד עם משפחת הצייר
- המודרנית בארה"ב (1600 יצירות של אמנים אירופאים), באולם תצוגה גדול, ששימש בעבר לאימוני צבא (ARMORY SHOW). תערוכה זו נודעה בעיקר בזכות תמונתו של מרסל דושאם, "הערום יורד במדרגות", שהכתה את הציבור בתדהמה והפכה לסנסציה 'עתונאית', שמשכה קהל עצום של למעלה מ-250,000 איש. במקביל ארגן גם תערוכה צנועה יותר של כמה מחלוצי המודרניזם בארה"ב, כגון ג'ון מארין, מאדסן הארטלי, ארתור דוב, אלפרד מאורר ומקס וובר.
שטיגליץ קיים עוד מספר תערוכות, בגלריה שלו, בהן הציג מעבודותיהם של הפסלים קונסטנטין בראנקוסי (1914), אלי נדלמן (1915) והציירים ג'ינו סבריני וסטאנטון מקדונאלד-רייט (1917) ועוד אמנים רבים כולל ג'ורג'יה אוקיף (אותה נשא לאישה ב-1927). הגלריה נסגרה ב-1917 אבל כעבור 6 שנים (1925) פתח גלריה חדשה, שהתקיימה בשמות שונים, עד מותו בניו-יורק בהיותו בן 82. האוסף המקיף ביותר של צילומיו נמצא כיום בגלריה הלאומית בושינגטון. אוספים חשובים נמצאים גם במוזיאונים רבים בערים שונות כגון ניו-יורק, בוסטון, שיקאגו וכו'.
אחת התופעות המעניינות מתולדות האמנות המודרנית בארה"ב הוא הנתק המוחלט בין האמנים שהתרכזו סביב הגלריה של שטיגליץ ואלו שפעלו לאחר מלחמ"ע (ע"ע גיקסון פולוק ואסכולת ניו-יורק) - למעט אמן אחד, אולי הגדול מכולם, מרסל דושאם (ע"ע).
- Jawlenski, Alexey** **יאבלנסקי, אלכסיי**
1864-1941
צייר רוסי-גרמני. זכור היום בעיקר בזכות סגנונו המשלב "תמימות עממית" ופוביזם וידידותו עם "4 הכחולים" (קאנדינסקי, יאבלנסקי, קליי ופינינגר).
יאבלנסקי, בנו של קולונל ממשפחת האצולה, יליד קוסלובו. למד באקדמיה הצבאית ושרת כקצין במשמר הצאר. בגיל 26 החל ללמוד אמנות בפיטרסבורג אצל איליה רפין (ע"ע). לאחר שלוש שנות לימוד המשיך וצייר בכוחות עצמו. בגיל 32 (1896) פרש מהצבא ועבר להתגורר במינכן, גרמניה. הצטרף (1903) לקבוצת "ססאציון" (אר-נובו) המקומית. למרות שבתקופה זו הכיר גם את ואסילי קאנדינסקי (ע"ע), לא יצר קשר עם חוג "הפרש הכחול".
סייר בצרפת ופגש את הנרי מאטיס וידידיו הפוביסטים. השתתף בתערוכות האמנים רוסיים בביתן הרוסי. ב"סלון הסתיו" בפאריז (ע"ע דיאגילב). משנת 1906 הציג כל שנה בתערוכות שונות ברוסיה כולל תערוכות (מ-1910 ואילך) קבוצת "נסיך המעוינים". בגרמניה השתייך, יחד עם קאנדינסקי, לזרם הקרוי אקספרסיוניזם גרמני, אם כי ראוי לשייכם ל"פוביזם".
בשנות מלחמ"ע היה בשויץ וכאן יצר סידרה כמעט מופשטת של מראות מחלון חדר עבודתו. כאשר חזר לגרמניה אחרי המלחמה השתתף בתערוכות קבוצת "ארבעת הכחולים" (1924-36) יחד עם קאנדינסקי, ליונל פינינגר ופאול קליי לאחר עליית הנאצים לשלטון. בשנותיו האחרונות חדל מלצייר כתוצאה ממחלת פרקים קשה. יאבלנסקי נפטר ב-ויסבאדן, גרמניה בהיותו בן 77.
- Hirshenberg, Shmuel** **הירשנברג, שמואל**
1865-1908
צייר. ר' עמ' 430.

Guimard, Hector

גימאר, הקטור

1867-1942

אדריכל ומעצב צרפתי. זכור כמעצב הכניסות לתחנות ה"מטרו" (רכבת תחתית) בפאריז בסגנון האר נובו. יליד ליאון. למד בפאריז בביה"ס אר-דקורטיב (עיצוב) ובבו-זאר (אדריכלות).

כבר בעבודות הראשונות, שעיצב בהיותו בן 26, ניכרת נטיה לשילוב עיטורים מעולם הצמחיה, ברוח אסכולת נאנסי הידועה גם בשם "אר נובו" (ע"ע גאלה, מאזיורל, לאליק) - סינטזה המופיעה כמעט במקביל אצל בן דורו האדריכל הבלגי ויקטור הורטה (ע"ע). כעבור שנה הוזמן ללמד בביה"ס אר-דקורטיב (8-1844). בתקופה זו עיצב בית דירות (ידוע גם בשם CASTEL BERANGER) ברח' לה-פונטיין 16, פאסי, פאריז, שהוא הדוגמא הראשונה של סגנון האר נובו במלוא פריחתו בצרפת. בשנת 1898 זכה במכרז לעיצוב וביצוע מספר כניסות לתחנות הרכבת התחתית בפאריז. הצעתו התבססה על יציקות ברזל מודולריות שצורתן מושתתת על נושאים מעולם הצומח. ביצוען של כניסות אלו, שנמשך עד 1904, מעיד על הפתיחות הרבה לניסויים הן מצד המתכנן והן מצד המזמינים.

עבודתו הבאה (1903) קאסטל הנרייט בסוור (HENRIETTE, SEVRES) נחשבת לדוגמא הקיצונית ביותר של סגנון האר-נובו. בהמשך (1911) עיצב, בסגנון מאופק יותר, דירות מגורים ברחוב לה-פונטיין, פאסי, פאריז (60, 17-21). עבודתו החשובה האחרונה בסגנון האר-נובו (1913) בית הכנסת ברחוב פאווה 10 בפאריז (PAVÉE). שאר עבודותיו הן בעיקר בתחום ההנדסה והבניה. גימאר נפטר בניו-יורק בהיותו בן 75.

Kollwitz, Kaethe

קולביץ, קטה

1867-1945

ציירת ופסלת גרמניה. זכורה בזכות יצירתה הגראפית שבה יצאה כנגד האי צדק החברתי והמלחמה. קולביץ נולדה למשפחה (שמידט) זעיר בורגנית ליבראלית נוצרית, בקנינגסברג בפרוסיה המזרחית (היום קאלנינגרד רוסיה). למדה ציור בברלין (5-1884) ובמינכן (9-1888). בתום לימודיה עסקה בעיקר בתחריטים בסגנון מסורתי - הסטורי. ב-1891 נישאה לקרל קולביץ, רופא שהתמסר לטיפול בחולים, באחד משכונות הפועלים של ברלין. עבודתה הראשונה החשובה היתה שתי סדרות של תחריטים: בשם 'מרד האורגים' (8-1894) ו-'מרד האיכרים' (8-1903). רבים סוברים שסדרות אלו הן גם שיא יצירתה.

ב-1910 פנתה לפיסול. עם פרוץ מלחמת 1914 נהרג בנה הצעיר. לארוע טרגי זה היתה השפעה מכרעת על עבודתה בשנים הבאות, כפי שמוכיחות היצירות בהן חזרה פעמים רבות על הנושא של אמהות וילדים מתים. כמו כן הקדישה זמן רב לעיצוב אנדרטה לזכר בנה - בו תארה את עצמה ואת בעלה כהורים מתאבלים (האנדרטה הוצבה ב-1932 בבית הקברות הצבאי בפלאנדריה לזכר הצעירים מכל העמים, שנהרגו במלחמה).

קטה קולביץ, כמו רבים מבני דורה, קיבלה באהדה את המהפכה הרוסית (נובמבר 1917) ואת הפיכתה של גרמניה לרפובליקה (נובמבר 1918). בהמשך הזדעזעה מרצח

אלכסנדר בנואה והאמרן סרגיי דיאגילב. בשנת 1906 הוזמן ע"י דיאגילב (ע"ע) להציג בביתן הרוסי של "סלון הסתיו" בפאריז. כמו כן עבד, במקביל לבנואה, כמעצב תפאורות לתאטרון ולבלט המלכותי בפיטסבורג. ב-1909 הוזמן, ביחד עם בנואה, לפאריז ע"י דיאגילב, על מנת להכין תפאורות ל"בלט הרוסי" (שחרזאדה, קליאופטרה ועוד). עיצובים "אגדתיים" של פנטאזיה חסרת מעצור אלו חוללו מהפכה בסגנון בעיצוב הבמה באירופה - בנוסף להשפעתם על אופנת הלבוש והפנים של סגנון "האר דקו" בשנות ה-1920. באקסט נפטר בפאריז בהיותו בן 58.

Fry, Rogers

פריי, רוג'רס

1866-1934

מבקר אמנות ותאורטיקן אנגלי. נולד בלונדון. נודע בעיקר בזכות קידומה של התנועה הקרויה פוסט אימפרסיוניזם באנגליה; שם שהומצא על ידו לצורך התערוכה: "מאנה והפוסט-אימפרסיוניזם" שארגן בלונדון. בשם זה כלל, בין השאר, את האמנים פאול גוגן, פאול סזאן ו-ואן גוך. פריי נפטר בלונדון בגיל 68.

Jensen, George

ג'נסן, ג'ורג'

1866-1935

יצרן ומעצב דני. הקים סדנא ליצור כלי כסף בקופנהאגן בתחילת המאה. בתקופתו של ג'ורג' ג'נסן עדיין היו הכלים מסוגננים ברוח מסורתית אבל עם השנים התמחה המפעל גם בעיצובים מודרניים. חברת ג'ורג' ג'נסן נחשבת עד היום לאחת המובילות בתחומה ובתקופה זו או אחרת עבדו בה כמה מחשובי המעצבים הדנים.

Nolde, Emil

נולדה, אמיל

1867-1956

צייר גרמני. ר' קבוצת הגשר עמ' 472.

Olbrich, Josef

אולברייך, יוזף

1867-1908

אדריכל אוסטרי. למד בווינה בביה"ס לאמנות ומלאכה (בין מוריו האדריכל קאמיו סיטה) ואח"כ שלוש שנים (3-1890) עם אוטו וואגנר, באקדמיה לאמנות ואדריכלות. סיים בהצטיינות וזכה בפרס רומא. בכספי המילגה ערך סיור של כמה חודשים באיטליה וטוניס וחזר לעבוד בווינה במשרדו של אוטו וואגנר (עד 1898).

ב-1897 היה בין מיסדי קבוצת ה'ססאציון הוינאי' (אר נובו) ועיצב את ביתן התערוכות של הקבוצה בווינה (9-1898). שמומן בחלקו ע"י ויטגנשטיין אביו של הפילוסוף הנודע. כעבור שנתיים (1899) הוזמן ע"י הדוכס ארנסט לואי, לתכנן את מושבת אמנים שיסד ב-דארמשטאט. כאן הכין את התכנית הכללית ברוח כפרית ותכנן מספר בניינים (1899-1901).

ב-1907 הוזמן שוב לדארמשטאט על מנת לתכנן את המשך פיתוח המקום: בנין לתערוכות וימגדל חתונה. למגדל שנודע בזכות הגג שצורתו כאצבעות יד מורמת היתה גם השפעה מסוימת על האקספרסיוניזם באדריכלות. בהמשך תכנן אולברייך בין היתר חנות כל-בו ב-דיסלדורף בסגנון יותר פונקציונלי. אולברייך נפטר בדיסלדורף בהיותו בן 41.

המנהיגים הסוציאליסטים הגרמנים קארל ליבקנט ורוזה לוקסנבורג והנציחה את הארוע בתחריט עץ מפורסם בשם: "מן החיים אל המתים, לזכר ה-15 בינואר 1919".

בכל שנות הרפובליקה הוימארית המשיכה לפעול למען שוויון חברתי ועיצבה כרזות (פוסטרים) וחברות עבור הסתדרויות העובדים, מפלגות השמאל וארגונים שפעלו למען השלום ונגד הפאשיזם. בשנת 1927 ביקרה בבריה"מ - ביקור שגרם לה אכזבה מהקומוניזם הסובייטי.

קולביץ היתה האישה הראשונה שהתקבלה לאקדמיה הפרוסית לאמנות (1929) וכיהנה כראש הסטודיו לאמנויות גרפיות עד עליית הנאצים לשלטון (1933). לאחר מכן לא פסקו האיומים על חייה וחייה בעלה. למרות שתמונותיה סולקו (6-1934) מכל המוזיאונים והתצוגות הציבוריות, סרבה לעזוב את גרמניה.

בתקופה זו יצרה את הסידרה "מות" הכוללת 8 ליטוגרפיות. ב-1940 נפטרה בעלה, ב-1942 נהרג אחד מנכדיה במלחמה וכעבור שנה (1943) הופצץ ביתה בהרעשת אויר ורוב יצירותיה הושמדו. קולביץ נפטרה מספר שבועות לפני תום מלחמת"ע בהיותה בת 78.

Bonnard, Pierre

בונאר, פייר

1867-1947

צייר ומאייר צרפתי. נחשב לאחד מגדולי אמני הצבע בכל הדורות. בונאר נולד בסמוך לפאריז. סיים לימודים קלאסיים בתיכון. החל ללמוד משפטים ולאחר מכן בגיל 21 עבד זמן קצר בשירות המדינה. במקביל למשפטים למד ציור בבו-זאר. לאחר שנכשל בתחרות לקבלת 'פרס רומא' המשיך באקדמיה החופשית ז'ולין, כאן פגש בין היתר את פאול סרוזיה מוריס דני, אדוארד וויאר ופליקס ואלוטון. בגיל 23 שרת שנה בצבא. עם שובו שכר סטודיו במונמארטר בפאריז יחד עם אדוארד וויאר ומוריס דני. בשנים הבאות השתייך יחד עם חבריו מהאקדמיה ז'ולין לקבוצת הציירים הקרויה "נביא" (NABIS), המתאפיינת בציורי פנים אינטימיים ודקורטיביים עם זיקה לסגנון האר-נובו (ע"ע סרוזיה). בתקופה זו גם אייר ספרים, שפורסמו ע"י סוחר האמנות הידוע אמברוז וולאר. ב-1908, בהיותו בן 41 חל שינוי בכיוון יצירתו, הן בגודל התמונות הן בטכניקת הצבע - כנראה בהשפעת תערוכת ה"פוב" (1905). ע"ע מאטיס) כעבור שנתיים (1910) 'גילה' את דרום צרפת. ובהמשך, מ-1920 לערך, התרכז בכמה נושאים קבועים: ערום, ערום באמבטיה, ערום לאחר הרחצה, טבע דומם, נוף ים, הגן של ביתו ופורטרטים עצמים. בונאר נפטר בהיותו בן 84.

Wright, Frank Lloyd

רייט, פרנק לויז

1867-1959

אדריכל ותיאטרטיקן אמריקאי. היוצר המקורי והחשוב ביותר שקם לארה"ב. רייט נולד בויסקונסין, ליד שיקאגו. אביו היה מוסיקאי ודרשן הכנסיה היוניטרית; כנסיה המדגישה את השירה, המוסיקה והפציפיזם ושואפת לאחזות בין כל המאמינים באל אחד. אימו, שהיתה ממוצא וולשי ומורה במקצועה, גדלה וחונכה בחוות המשפחה בספרינג גרין וויסקונסין. דודו (אחי אמו), ג'נקין לויז ג'ונס היה הוגה דעות יוניטרי ידוע, שגר רוב ימיו בשיקאגו. כשהוריו התחתנו היה אביו בן 41 ואימו בת 24.

בהיותו ילד חונך ע"י אמו בשיטת המחנך הגרמני הנודע, פרדריך (1782-1885) פרובל. מאביו למד לאהוב מוסיקה ולקרוא ספרי הגות (כולל אלה של ג'ון ראסקין).

מאחר ואביו התקשה לקיים את המשפחה נשלח רייט, בגיל 11, לשנה לחוות המשפחה של אמו וכך גם כמעט כל קיץ בשנים שלאחר מכן (בתקופה זו גרו הוריו בעיר מדיסון הסמוכה לחווה). בהיותו בגיל 18 התגרשו הוריו. באותה שנה החל ללמוד הנדסה וספרות באוני' מדיסון, תוך שהוא מקיים עצמו ע"י עבודות מזדמנות (בעיקר כמסייע למורים). בתום השנה השניה זנח את הלימודים והתקבל לעבודה כשרטט מתמחה - הן במטרה לעזור לאימו מבחינה כלכלית והן מחוסר ענין בהנדסה, כפי שלימדוה באותה תקופה.

כעבור פחות משנתיים עבר רייט לשיקאגו, שהיתה בשיא התפתחותה. כאן המשיך כמתלמד אצל מתכננים שונים עד שהגיע למשרד האדריכלים אדלר וסאליבן. תוך זמן קצר מונה כאחראי לתכנון בתי המגורים ואף קיבל ממעסיקו הלוואה לבניית בית למשפחתו באוק-פארק, שבפרברי שיקאגו (1889). אלא שבגלל הצורך בכסף לקיום המשפחה (אימו, שתי אחיותיו ואשתו קטרין, איתה התחתן באותה שנה בהיותו בן 22), ביצע בלילות הזמנות פרטיות לתכנון בתי מגורים. כשנודע הדבר לסאליבן פוטר מיד (1893). רייט המשיך אמנם להעריך את סאליבן כל חייו ואף נהג לקרוא לו ה"ליבר מייסטר" (מורי היקר, בגרמנית). אבל, נראה כאילו הערכה זו היתה, עוד שנים רבות, חד צדדית, מה גם שרייט הציג עצמו - לפחות במקרה אחד - (בנין לארקין) - כמי שהשתתף, כביכול, בעיצובם של פרויקטים גדולים במשרדו של סאליבן. רק בסוף חייו נאות סאליבן לכתוב מאמר הערכה על רייט, שפורסם בכתב העת ההולנדי "וונדינגן" (1924). יש גירסה האומרת, שלאחר פיטוריו דחה רייט הצעה של האדריכל דניאל בארנהאם (שותפו האדריכל ג'ון רוט) שהציע לממן לימודיו בבו-זאר בפאריז על מנת שבסיומם יחזור לעבוד כאדריכל ראשי במשרדו. לעת זו הצטרף רייט לקבוצת צעירים שקראו לעצמם אדריכלי 'איסכולת הערבה' PRAIRIE SCHOOL. בשנת 1900 כבר ניתן היה להבחין בברור במאפייני הקבוצה, שהיתה גם פופולארית מאד באזור שיקאגו. כך למשל, בשנים 1900-1900 תכנן רייט למעלה מ-50 בנייני מגורים פרטיים (ווילות) בסגנון זה.

1901. מאמר חשוב ראשון: "אמנות ואומנות המכונה". משנה זו גם החל להשתתף בתערוכות רבות.

1904. בנין משרדי חברת לארקין בעיר בופלו, בצפון מדינת ניו-יורק (נהרס בתחילת שנות ה-1950).

1905. ביקורו הראשון, עם אשתו ביפן.

1906. תחילת תכנון הכנסיה היוניטרית באוק-פארק.

1908. נוצר קשר בין רייט ואמה צייני (תכנן את בית צייני ב-1906). אמה צייני נפרדה מבעלה אבל אשתו של רייט, קטרין, מסרבת להתגרש ודורשת שהות של שנה.

תכנון בית רובי (Robie) בשיקאגו.

1909. תכנון בית רובי (Robie) בשיקאגו.

רייט מתחיל לתכנן בית לעצמו ולאמה צייני, סמוך לחווה המשפחתית של אמו, בספרינג גרין וויסקונסין. לבית זה קרא רייט טאליאסין (TALIESIN) על שם משורר וולשי. באותה שנה נסע עם אמה צייני לברלין. הדבר התגלה והתפרסם בעיתוני שיקאגו. בו זמנית קיבל רייט, בהמלצת

ידידים אירופאים, הצעה, מבית ההוצאה לאור הגרמני וואסמות (WASSMUTH), להכנת ספר ופורטפוליו של עבודותיו. מאחר ורצה לדחות את שובו לשיקגו שכר בית בעיירה פיזולה שליד פירנצה. צייני נשארה בברלין עד יעבור זעם. רייט הזמין אליו לפיזולה את בנו האדריכל לויט-רייט ועוד שרטט משיקאגו, על מנת לעזור בהכנת השרטוטים: הפורטפוליו (1910) וספר צילומים (1911) הקנו לרייט פרסום מיידי בין קוראי הגרמנית, בעיקר בצפון ומרכז אירופה.

1911. רייט ואמה צייני חוזרים בנפרד לארה"ב, אלא שהסערה סביב חייו המשפחתיים גרמה לביטול רוב הזמנות התכנון.

1913 תחילת המו"מ עם חברה יפנית, לתכנון מלון "אימפריאל" בטוקיו. באותה שנה נסע עם צייני ליפן על מנת לחתום על החוזה.

1914. תכנון בית קפה וגני שעשועים בשם 'מידווי גארדן' (נהרס). בהעדרו של רייט מטאליאסן, לצורך פיקוח על התקדמות הבניה, נטרפה דעתו של אחד מעובדי הבית, שרצח בגרזן שבעה אנשים, ביניהם את אמה צייני ושני ילדיה, שבאו לביקור ואחר כך שרף את אגף המגורים. למרות האסון התחיל רייט לשקם מיד את הבית.

1915. הפסלת מרים נואל, עוברת לגור עם רייט.

1916. תחילת תכנון מלון "אימפריאל". רייט משתקע בטוקיו עם צוות עובדים ומרים נואל - עד 1920. עם זאת שמר על קשר וביקר לעיתים קרובות בארה"ב, בעיקר בלוס אנג'לס.

ראוי לציין שהמלון נודע בשעתו כאחד הבניינים הבודדים שלא קרס ברעידת האדמה שהרסה את טוקיו ב-1923 (נהרס בסופו של דבר בתחילת שנות החמישים לצורך הקמתו של מלון חדש).

בו זמנית עסק רייט, שהיה מומחה נודע לאמנות יפנית, גם ברכישת הדפסים יפנים לעצמו ולאספנים אחרים (חלק מאוסף זה נמצא היום במוזיאון לאמנות בבוסטון).

1920. חזר לארה"ב והשתקע בלוס אנג'לס על מנת לפתוח דף חדש בחייו. אלא שבשלב זה התברר ש-נואל הולכת ומאבדת את שפיותה.

1922. קטרין הסכימה להתגרש ורייט התחתן עם נואל, בתקווה שהנשואים ישפרו את בריאותה. אבל ללא הועיל: נואל עזבה אותו כעבור שישה חודשים (נפטרה ב-1927) ורייט חזר לגור בטאליאסן.

1923. רעידת אדמה הורסת את טוקיו - מלון "אימפריאל" בין הבניינים הבודדים שלא נפגעו.

אולגיבנה עוברת לגור עם רייט בטאליאסן.

1925. שיקום הבית בטאליאסן (פעם שניה - נשרף ממכת ברק).

כתב העת ההולנדי 'וונדינג' (בטאון אדריכלי אסכולת אמסטרדם) מקדיש חוברת מיוחדת לרייט, הכוללת דברים שכתב עליו סאליבן לפני מותו.

1927. למרות פרסומו רייט אינו מצליח לקבל הזמנות עבודה. כתוצאה מכך נאלץ למכור את אוסף ההדפסים היפנים שברשותו, אבל ללא הועיל. הבנק מוציא צו עיקול על הבית בטאליאסן ומצבו הכלכלי הנואש התפרסם בעיתוני שיקאגו; פרסום שהקטין עוד יותר את סכוייו לקבלת עבודה. רייט נאלץ להצהיר על פשיטת רגל.

כך למשל, האדריכלים האמריקאים, הנשכחים למחצה, ידידיו של רייט מקבוצת "הערבה" שפעלו בשיקאגו (PRAIRIE SCHOOL), ואלו מהקבוצה שפעלה בעיקר בקליפורניה, שהיו ידועים בסגנונם "היפני" (ע"ע ברנארד מאייבק) וסגנון "המסיון" (ע"ע ארוין גרין, צ'ארלס גרין ואחיו הנרי) סגנונות שהיתה להם קרוב לודאי השפעה גם על רייט.

העובדה שאדריכלים כ-רייט, ו-מאייבק בארה"ב והציירים האימפרסיוניסטים בצרפת, מגלים את יפן מצביעה על הדמיון בפתיחותם של אנשים שונים החיים באותה תקופה; דמיון שאינו תלוי אפילו במודעות או בהשפעה ישירה. לנקודה זו חשיבות רבה בהבנת "רוח הזמן"; אותו מושג מעורפל אך בלתי נמנע שבלעדיו אין להבין תופעות כגון 'אסכולה' 'סגנון' 'תקופה' וכו'. זו אולי גם הסיבה לגירסה הנפוצה, לפיה נמשך רייט לתרבות היפנית כתוצאה מביקור שערך בצעירותו בתערוכה העולמית שהתקיימה בשיקאגו (1892) ואשר הוצג בה בנין יפני לדוגמא.

לרייט היתה השפעה לא מבוטלת על האדריכלים בצפון אירופה ובעיקר בין קוראי הגרמנית, בזכות הספר והפורטפוליו שהכין לפי הזמנת הוצאת וואסמות Wasmuth בין השנים 1909-1910 - ספר שכלל מבוא מאת האדריכל הבריטי אשבי (ע"ע) שפגש אותו בעת ביקור בשיקאגו (1901). כמו כן זכה להערצתו של ברלאגי (ע"ע) שגם אותו פגש בעת ביקור בשיקאגו (1911).

יש הרואים הד מסוים לסגנונו של רייט אצל לויטנס (ע"ע) בפרויקט מרכז הממשל (1912-30) בניו-דלהי ויש המצביעים על חזית ביהח"ר לדוגמא שתכננו גרופוס ומאיי (ע"ע) לתערוכת הוורקבונד ב-1914. לעומת זאת אין ספק שהיתה לו השפעה מכרעת על האדריכלים ההולנדים מקבוצת אמסטרדם כגון דה קלרק (ע"ע) וידידיו כמו גם לקבוצת הדה סטיל בראשותו של ואן דואסברג (ע"ע). כך לפחות במקרה אחד שבו הדמיון לבית התפילה היוטרי גובל כמעט בחיקוי.

ראוי גם לציין שכמעט כל האדריכלים שהגיעו לארה"ב אחרי מלחמת 1914 ובמיוחד אלו שהגיעו אחרי שנות ה-1930, עשו מאמץ גדול כדי להוכיח את הקשר הישיר בין אסכולת שיקאגו ובמיוחד זו של סאליבן ורייט והאדריכלות החדשה - הגם שמאמץ זה יצר ניגודיות גובלת באבסורד. מחד, הסיסמה של אדולף לוס - הקישוט הוא הפשע, שלה הטיפו בכל הזדמנות; ומאידך הקישוטיות ברוח האר-נובו הן של סאליבן והן של רייט. מחד, פונקציונליזם ותאוריות חברתיות אורבניסטיות ומאידך, האדריכלות המסחרית של סאליבן והאוטופיזם הכפרי של רייט.

אבל גם אצל רייט לא חסרה ניגודיות. כך למשל קיבל בחיוב את רעיונותיו של אדולף לוס, ואף אמר עליו שעשה לאירופה את אשר הוא עשה לאמריקה. כמו כן ברך את מיז ואן דר רו כשמונה לראש המגמה הארכיטקטורה בשיקאגו. עם זאת גם אמר בהזדמנויות שונות שהאדריכלות המודרנית איננה אלא קופסאות על רגלי גפרורים.

אפשר לראות ברייט את סופו של המעבר מהרומנטיקה למודרניזם;

מעבר שתחילתו בריצ'ארדסון והמשכו באסכולת שיקאגו וסאליבן. ואכן יש הטוענים שרייט הוא בעצם אחרון וגדול אדריכלי המאה ה-19.

את ההסטוריה של פרנק לויט רייט ניתן לחלק למספר פרקים: הראשון - תקופת "סגנון הערבה" שהסתיים עוד ב-1900. השני שהסתיים ב-1914 באסון הנורא של שריפת ביתו ורצח חלק מיושבויו כולל ידידתו אמה צייני וילדיה.

הפרק השלישי מתחיל בתכנון מלון 'אימפריאל' בטוקיו (1916) ונמשך עד מחצית שנות העשרים. פרק זה כולל את תקופת שובו מיפן (1920), כאשר ריכז את מאמציו בנסיון לקבל הזמנות תכנון בלוס אנג'לס, בעיקר בשנים 1921-24. בשלב זה פיתח את 'בתי הטקסטורה' הבנויים בשיטה מיוחדת (בלוקים ויציקות בטון מזוין). למרות הזיקה בין בניינים אלו ומלון אימפריאל שגם הוא מסיבי מאד וגם בו הטקסטורה קישוטית, יש בין השניים הבדל עיקרי אחד: בבתי הטקסטורה ניכרת נטיה קוביסטית כמעט מופשטת, הרבה מעבר לכל אשר עשה עד כה.

דווקא בתקופה זו בין 1916 ל-1924, בה הוא קרוב ביותר לאדריכלות היפנית, הוא גם התרחק ממנה כפי שלא עשה מעודו. אפשר לתת הרבה פרושים לתופעה זו, החל מהתענינות באדריכלות פרה קולומביאנית (מקסיקו ופרו) עבור בצורך הנפשי ליציבות כתוצאה מהארועים האישיים (רצח אמה צייני ומצבה הנפשי של מרים נואל) וכלה ברצון להדגיש את הביטוי האישי אל מול עוצמתה הצורנית של האדריכלות היפנית אליה היה מקורב עד כה.

הפרק הרביעי, המתחיל ב-1925 ונמשך כ-10 שנים, הוא גם הקשה ביותר בחייו, לפחות מבחינה כלכלית. בתקופה זו החל מקבל תלמידים שעבדו במשרדו כמתמחים. זהו מעין חזרה לשיטה הישנה של לימוד תוך עבודה. במקביל, בחורף, כאשר אזור שיקאגו מכוסה מעטה שלג וקרר עוברים רייט ותלמידיו לאריזונה, למחנה אותו הקימו במו ידיהם; מחנה שהפך לאחר מספר גלגולים למרכז חורף קבוע: "טאליאסן מערב" (1937). יש במעבר ל"טאליאסן מערב" משהו מהבריחה למדבר, כפי שטוענים רבים; בריחה מצבייליזציה, שגדלה אולי יתר על המידה - לא באיכות אלא בכמות: מעין תגובה לגידול הפרוע של הערים, השוחק הכל תחת רגליו או יותר נכון גלגליו (בעיקר המכוניות). לא יפלא על כך, שבאחת משיחותיו עם תלמידים העיר, שמופלא בעיניו לאן ממהרים כולם בעוד שלמעשה אין לאף אחד, בסופו של דבר, זמן להאזין למוסיקה או לקרוא ספר.

בתקופה זו - הרביעית - פרסם רייט את ספרו "העיר הנעלמת" (THE DISAPPEARING CITY 1932) שהוא במידה רבה תגובה לאורבניזציה של תרבות המערב, המאבדת את בסיסה הכפרי. כמו כן נערכת תערוכה ניידת של עבודותיו, המוצגת באירופה ובארה"ב (1931), כולל המוזיאון לאמנות מודרנית בניו-יורק (1932) בסמוך לאחר שהתקיימה כאן התערוכה המפורסמת שבה הוצג לראשונה באמריקה "הסגנון הבין לאומי". אלו גם שנים של משבר כלכלי (1929) והפסקה כמעט מוחלטת בבניה. העולם המערבי בהלם כלכלי שהפך גם להלם פוליטי (פאשיזם, נאציזם וסטאליניזם). אבל רייט אינו שוקט על שמריו. מבחינה ארכיטקטונית הולכת ומתגבשת אצלו שפה חדשה. אפשר אם כן לומר, שהתקופה הרביעית, זו שבין 1925 ל-1935 הופכת, במבט לאחור, לתקופת ההתפתחות הפנימית: התגבשות של חשיבה חדשה, כולל חשבון נוקב עם המודרניזם והתקפה מרה על תערוכת ההשגים שהתקיימה בשיקאגו ב-1933 - תערוכה שהיא שיאו של

"האר-דקו" נוסח אמריקה (פרנק לויט רייט הכין לתערוכה זו לפחות שלוש הצעות שלא בוצעו).

וכך אנו מגיעים, ב-1935, לפרק החמישי בחייו של רייט, המתחיל בהזמנה לתכנון "ביקתת ציד" בפנסילבניה (FALLING WATER) עבור משפחת קאופמן וכעבור שנה (1936) הזמנה לתכנון משרדי חברת ג'ונסון בראסין, ויסקונסין (JOHNSON WAX), הסמוכה לביתו בטאליאסן (מגדל המשרדים לבנין זה נוסף ב-1944).

שני פרויקטים אלה הם ללא ספק התשובה לאתגר שהציג בפניו הפונקציונליזם האירופאי. את ההתייחסות למודרניזם ניתן לראות בביטול "הקישויות", שהיתה אופיינית לעבודתו עד כה ומה שחשוב יותר, "שחרור" מאילוץי כח המשיכה; שחרור שיש לו זיקה ברורה ל"דה סטיל", כפי שפורש ע"י תלמידיו לשעבר רודולף שינדלר (ע"ע) וריצ'ארד נויטרה (ע"ע) בבנין הדייר לואל ב-לוס אנג'לס. עם תום מלחמ"ע מסתיים גם הפרק החמישי ומתחיל הפרק השישי, האחרון. רייט בן ה-80 הופך למיתוס, כפי שמעיד המספר הגואה של מעריצים ותלמידים. בשלב זה הוא חוזר אל הקישויות החביבה עליו, ומוסיף קוי דינמיות חדשים שביטויים בבנינים הנמשכים אל האופק (בנין הממשל בחבל מארין) ולרקיע (בנין המיל).

בנוסף ל"תקופות" יש אצל רייט התפתחות מקבילה - גיאומטרית חזותית - היוצרת מעין רבדים.

הרובד הראשון, בשנים 1900-1914, תחילתו במערכות אורטוגונליות לעיתים בתוספת צירים מקבילים הגורמים להסטה מסוימת. תקופה זו מתאפיינת גם בהבלטת הגנות המגבירים את תחושת האופקיות. הבנין כאילו נפרש על פני המישורים הפתוחים של הערבה. מכאן גם השם הערבה (PRAIRIE); ערבה שהיא גם "ארץ אנשי החופש והאומץ". מושג הקשור לתפישה הרומנטית של התרבות האמריקאית.

אל רובד זה שייכים גם הרעיונות השוללים 'עליות ג'י' ומרתפים: אלה מתאימים למגורי 'משרתים' ולא למגורי אדם חופשי בחברה הדמוקרטית של העולם החדש - קרי ארה"ב. יתירה מזו, על הבית להביא את החופש: חופש תנועה, חופש המרחבים ובניגוד לתכניות הרגילות של בתי 'תאים', מחיצות, דלתות וחדרים - כאן הכל פתוח, העין מקיפה את המרחב, הפנים והחוץ. וכפי שאומר זאת ברונז צבי: האדם מרגיש את התנועה ולכן יש בה ביטוי נכון יותר של העידן האינשטייני.

הבית בשלב זה הוא גג המטיל צל על הקרקע; גג מעל ראשו של האדם החי במרחבים הפתוחים ולא 'כוך' מחניק. ליבו של בית זה הוא הקמין - סמל "אש התמיד". כאן עלינו לזכור שהמושג קאמין, בית ומשפחה הם מילים נרדפות באנגלית, לפחות בארה"ב. אותו סגנון מאפיין גם את תכנון העיר האוטופית (BROADCARE) שהייתה אמורה להפריש על פני מישורים אין סופיים, תוך התעלמות מוחלטת מבעיות "פרוזאיות" כגון אורכם של קווי המים, החשמל והכבישים - עד שספק אם היתה מגעת ידו של משהו לשלם עבורם, אפילו בארץ האפשרויות הבלתי מוגבלות. כאן מתגלה רייט כאדריכל האידיאליה הכפרית ברוח תנועת ערי הגנים של שלהי המאה ה-19.

הרובד השני, גם הוא אורטוגונלי - יסודו בתפיסת הבניין כקוביה, וכבר נאמר הרבה על השפעת קוביות המשחק

שאמו קנתה לו בילדותו, (קוביות פרובל) והשפעתן על האדריכלות של רייט - למרות שקוביות אלו משמשות למשחק בגני הילדים בכל העולם המערבי ללא תוצאה דומה. בעוד שברובד הראשון הדגש הוא על יחסי פנים-חוץ והבנין הוא מישורי, דהיינו גג המגדיר את מרחב המגורים, כאן המרחב לכוד ואטום כלפי חוץ; כאילו מתגונן בפני רעש העיר, המוניותה, אלימותה ועוינותה. לרובד זה יש לשייך את הכנסיה היונטרית באוק פארק ואת בנין לארקין בבופלו ולאחר מכן את מלון אימפריאל, אולם יותר מכל את בתי הטקסטורה של לוס אנג'לס, אם כי התופעה חוזרת מאוחר יותר בבנין ג'ונסון ווקס ומוזיאון גוגנהיים. הדגש הוא על התנועה בתוך החלל, שהוא גם רב קומתי באופיו ויתכן גם שמכאן נובעת הגיאומטריה הספירלית - המעוגלת - בדומה לשביל המתכרבל בתוך קונכייתו. ראוי לציין שתפיסה זו של הבנין העירוני - למרות שהיא היפוכה הגמור של אסכולת שיקאגו, שפיתחה חלונות מרווחים מיוחדים - יש בה קירבה מסוימת לבנייני הקוביה המאוחרים של סאליבן.

הרובד השלישי, הוא הזוית. בדרך כלל מערכת של זוויות שלוש ושש וששים מעלות. רייט כאילו מגלה את המשולש ובעיקר את הזוית הקהה, הפתוחה, היוצרת תנועת חיבוק. בשלב זה אפשר לראות גם את שילוב המושגים קודש הקודשים והחדר שבקצה (END ROOM), שהפכו למושגי יסוד באדריכלות בתי המגורים האמריקאית. הכוונה לספרייה, חדר עבודה, מוסיקה וכו' - שהוא היפוכו של הבית הפתוח, והגלריה הפתוחה. (בגלריה הכוונה בדרך כלל למסדרון חיצוני הסגור בדלתות זכוכית), שגם הם מסימני ההיכר של רייט.

הרובד הרביעי הוא התייחסות לחומר. במקרה של בית "המפל" הצורה כולה נובעת מהחומרים ממנו הוא עשוי, מגודל האבן, הסלע אליו מרותק הבנין ומעל לכל הבטון, המאפשר יצירת מרפסות אדירות. יתרה מכך, הבטון מעוגל בקצוות על מנת להדגיש את תחושת היציקה 'הרכה'. לא יפלא על כן, שבהמשך עוד הגביר את הרכות שתביא אותו לצורניות חדשה - העגול - שמקורה ללא ספק בתכונותיו של הבטון ממנו עשויים בניינים כגון ג'ונסון ווקס, מוזיאון גוגנהיים ועוד. (ר' להלן).

כדאי לציין, שכאשר הוסרו התבניות מבנין הגוגנהיים סברו רבים שהבטון ישאר גלוי, מה גם שהושקעה עבודה ומאמץ רב בתבניות אלו, על מנת לקבל יציקה נקיה ככל האפשר, אבל בסופו של דבר, החליט רייט, לצבוע את הבנין בצבע לבן, עמיד במיוחד, שיש בו גם מעט צהוב. התוצאה היא גוון הקרוי 'קרם' המדגיש את 'רכות' הצורה העגולה.

הרובד החמישי, הוא העיגול - צורה המופיעה בפרויקט "ג'ונסון ווקס", שהוא שילוב של מרובעים ועיגולים, כמו גם בגוגנהיים ולפני כן בחנות "מוריס" בסן פרנציסקו (בגוגנהיים יש גם התחלה של הצורה הקונית, דהיינו קונוס מהופך) - העיגול הוא גם ספירלה וגם רמפה, כלומר התייחסות לתנועה האנושית במרחב (בגוגנהיים אנו אמורים לעלות תחילה למעלה ולרדת לאיטנו ברמפה הספירלית).

אחת הנקודות המעניינות הוא יחסו של רייט לנושא המדרגות. אם נבחן בקפדנות את תוכניותיו, נוכח במידה רבה של אי נוחות במיקום ותכנון חדרי המדרגות. לעיתים הן תקועות מאחור, לעיתים צורתן

עמה התמסר לעבודתו החדשה במלוא המרץ. עיצובי מתקופה זו כוללים את סמל החברה, קטלוגים, נייר מכתבים, מאוררים, מנורות, פנסי רחוב, חנויות ואולמות תעשייה. בין השנים 12-1909 השלים את כל בנייני החברה, שהבולט שבהם הוא מפעל הטורבינות, הכולל קיר זכוכית; רעיון שהשפיע על האדריכלים הגרמנים הצעירים, שעבדו באותה תקופה במשרדו של בהרנס (ע"ע וולטר גרופיוס, לדוויג מיז ואן דר רו ואפילו לה קורבוזייה, שעשה כאן תקופה קצרה).

בנוסף לעבודתו כמעצב תעשייתי ואדריכל של מבני תעשייה תכנן בהרנס את בנין השגרירות הגרמנית בפטסבורג, היום לנינגרד (12-1911), בסגנון ניאו-קלאסי רשמי. לאחר מלחמת 1911 ניכרת בסגנונו נטיה לסינטיזה של קלאסיקה ואקספרסיוניזם, (בנין G.E.A 4-1920).

בשנים 27-1922 כיהן כמנהל האקדמיה לאמנות ואדריכלות בוניה. משנת 1925 ועד 1930 פנה לכיוון סגנון האדריכלות הבינלאומית כגון בנין מגורים שתכנן בנורת האמסטר, אנגליה (1925 - הבנין המודרני הראשון באנגליה); הבנין שתכנן עבור תערוכת השיכון לדוגמא של הוורקבונד בוויסנהוף שטוטגארט (1927) ומחסי הטבק של ממשלת אוסטריה, ב-לינץ (1930). בהמשך פנה לכיוון מודרני כבד ברוח שנות ה-1930. בשנת 1936 מונה ע"י הנאצים לראש האקדמיה לאמנות בברלין. פיטר בהרנס נפטר בברלין בן 72.

מאקינטוש, צ'ארלס רייני Mackintosh, Charles Rennie 1868-1928

אדריכל סקוטי. יליד גלאזגו. בגיל 16 החל לעבוד כמתלמד במשרדו של אדריכל מקומי. כעבור 5 שנים (1889) עבר לחברה לעבודות בניה, כאן התחיל כשרטט ולבסוף (13-1904) כשותף.

עוד בגיל 22 זכה במילגה ונסע לסיור בצרפת ואיטליה עם שובו קיבל הזמנת תכנון ראשונה: מגדל פינתי למערכת העתון "הראלד" בגלאזגו. כבר בשלב מוקדם זה ניתן להבחין בנטייתו להתרחק מהסגנון האקדמי המסורתי.

בשנים אלו התיידד עם חברו לעבודה הרברט מקינר ועם האחיות מרגרט ופרנסיס מקדונלד שלמדו איתו בשעות בקורס ערב לציור. הארבעה - נודעו לימים כ"אסכולת גלאזגו"- הוזמנו להציג עבודות גרפיקה בגלריה "אר-נובו" בפאריז (1885). כמו כן שיתפו פעולה בעיצובים שונים, בעיקר גרפיקה, פנים וריהוט. (מקינר ופרנסיס התחתנו ב-1899. מאקינטוש ומרגרט ב-1900). ב-1897 זכה מאקינטוש בפרס ראשון לתכנון ביה"ס לאמנות בגלאזגו (הבנין הראשי הושלם ב-1889 והספריה ב-1907). ב-1898 הציג בתערוכת עיצוב במינכן, שפרסמה את שמו בכל רחבי אירופה והוא הוזמן לתערוכת "הססאציון" ב-וינה (1900), תחרות לעיצוב "בית לשוחר אמנות" בכפר האמנים ב-דארמשטאט (פרס שני 1901). תערוכת העיצוב בטורינו (1902) וכן ב-בודאפסט, דרזדן, ונציה, מוסקבה ועוד. בתקופה זו תכנן גם שני בתי מגורים פרטיים (1901-1899, 1902-3) וכמה "בתי תה" (1887-1911).

מ-1913 לא קיבל מאקינטוש עבודות תכנון נוספות בגלל שפל כלכלי שפקד את אזור גלאזגו. הוא עבר ללונדון (1914) אבל גם כאן לא הצליח לקבל עבודות, למרות כל מאמציו.

כמעט ואינה מאפשרת לעלות בהן. המקרה היחיד היוצא דופן, מבחינה זו, הן המדרגות היורדות למים בבית 'המפלי', אבל גם כאן הגישה אליהן דחוקה (המדרגות סגורות מלמעלה בקופסת זכוכית). יש בתופעה זו מעין הצהרה הרוצה לומר: המישור והשיפוע (רמפה) טבעיים לאדם - המדרגה לעומת זאת היא מכשול - אפילו שאי אפשר בלעדיו, בעיקר למתכנן כמו רייט, שהירבה לשלב שינויי מפלסים בכל בנייניו.

הרובד השישי מתיחס לקונסטרוקציה: הקלונסאות המיוחדות של מלון אימפריאל; מרפסות בית 'המפלי' והעמודים התומכים מתחתם, כמו גם גג המדרגות המוביל אל האגף החדש; עמודי הפיטריה בגיונסון ווקס, ועצם המבנה של הגוגנהיים העשוי מקשה אחת. כל אלה מצביעים על קונסטרוקציה היוצרת קצב ותומכת בקומפוזיציה אבל היא תמיד כאילו משנית ולא הנושא העיקרי.

הרובד השביעי - אדריכלות אורגנית. למרות שקשה להסביר מהו בדיק הגורם 'האורגני' - התחושה קיימת: תחושה שמקורה, אולי, ביחס בין הצורה, הקונסטרוקציה, החומר והפונקציה. הדרך בה צורה נושקת לצורה וחומר נוגע בחומר; משולש חותך ריבוע; ישר חותך עיגול; זכוכית הפוגעת באבן; לבנים בבטון; שלד (קונסטרוקציה) במלואה; צורה בפונקציה וכ"ו. בכל אלה יש הרגשה של חוסר דאגה, של חופש, כאילו לתת לדברים לקרות מאליהם. יש כאן כאילו היפוכה של האימרה החביבה של מיז "אלוהים בפרטים". אצל רייט, המכלול קובע ואילו מפגשי הצורות והפרטים כאילו בלתי צפויים - מעין הפתעה. יתכן שמקורה של גישה זו בניאו רומאנסק הנינוח, שראה בצעירותו ובנייניו של ריצארדסון. מכאן שאדריכלות אורגנית היא הניגוד הגמור להגזמה הקפדנית והדקדקנית שפשטה באמריקה; דקדקנות הגובלת ב"ליקוק" הבנין, כמעשה שען /צורף. אסכולה זו שהצמיחה את האימרה "הבית כמכונה" והמשכה בסגנון ה-HIGH TECH. פרנק לויט רייט נפטר בפניקס אריזונה בהיותו בן 92.

Behrens, Peter

בהרנס, פיטר

1868-1940

אדריכל גרמני. זכור בזכות תרומתו להתפתחות העיצוב התעשייתי בגרמניה. בהרנס למד אמנות בעיר הולדתו המבורג. בהיותו בן 32 הוזמן (1900) להצטרף למושב האמנים, שנוסדה ב-דארמשטאט, גרמניה (ע"י דוכס מדינת הסן) ונועדה ליצור סינטיזה בין האמנויות (התכנון ע"י אולברייך).

פיטר בהרנס, בניגוד לאמנים אחרים, עיצב בעצמו את ביתו (1901), כולל אביזרים ורהוט. בזכות עיצובים אלה הוזמן (1903) ע"י אמיל ראטנאו, ממנהלי חברת א.א.ג. (A.E.G. - נוסדה ע"י משפחת רטנאו 1883 אחת הגדולות בעולם בתחום יצור מכשירי חשמל) - על מנת לשמש כיועץ אמנותי לעיצוב בניינה ומוצריה של החברה; הזמנה המעידה גם על תפיסתו המתקדמת של רטנאו, יהודי גרמני, שהבחין בצורך במעצב, שנים רבות לפני התפתחותה של תפיסה מעין זו (אפילו הוורקבונד לא אורגן אלא ב-1907).

עד לתכנון הבית בדארמשטאט, לא היה פיטר בהרנס אלא צייר בינוני, שעיצב גם כמה ספרים, שטיחים ורהיטים.

עם פרוץ מלחמ"ע (אוגוסט 1914) פרש אל מחוץ ללונדון ועסק בצירוף בצבעי מים עם מותו בגיל 60 (1928).

הצלתו והשפעתו של מאקינטוש היתה בעיקר מחוץ לבריטניה: מותזיוס למשל בחר בו כסנדק לבנו; תלמידי "הסדנא הוינאית" באו לביקור מיוחד לגלאזגו וניתן גם לגלות זיקה מסוימת בין הסגנון "הלינארי" של מאקינטוש וסגנונם של רייט, ריטוולד והאנגלים ווייזי ושאן. אבל ארועי המלחמה (18-1914) ושינוי הכיוון שלאחריה השכיחו אותו מלב כולם עד לסוף שנות ה-1950, כאשר חזרה התענינות בתקופת האר נובו.

ברנאר, אמיל

Bernard, Emil

1868-1941

צייר צרפתי. נודע כמיסד סגנון ה-סינטיאיזם (SYNTHESISM) או קלואסונה (CLOISSONER). יליד ליל, צפון צרפת, למד אמנות בפאריז באקדמיה של פרנאן קורמון באותן שנים כמו ואן גוך, וטולזי-לוטרק (ע"ע). בקיץ 1888, בהיותו בן 20, נסע לפונט-אוון וכאן שכנע, לדבריו, את גוגן (ע"ע) וחסידיו לנסות סגנון ציור חדש בשם סינטיאיזם או קלואסונה (CLOISSONER): משטחי צבע וקווי קונטור עבים בצבע שחור - במילים אחרות, ביטול שני העקרונות המרכזיים של האימפרסיוניזם (פרוק משטח הצבע למרכיביו והעדר צבע שחור וקוי קונטור). הטכניקה החדשה עלתה בקנה אחד עם שאיפתם של אמני קבוצת פונט-אוון להחזיר לאמנות את המסכים הדתיים ריגשיים שאבדו מאז תחילת הריאליזם האובייקטיבי של קורבה (ר' עמ' 427). כעבור שנה (1889) נערכה בפאריז תערוכה ראשונה של "קבוצת הסינטיאיזטים" בראשותו של גוגן, שבה השתתף עם ברנאר וצעירים אחרים מפונט-אוון ששם כמעט ונשכח.

בשנת 1893 פירסם את מכתביו של ואן גוך. בהמשך (1904) יצא לסויר במזרח התיכון והשתקע במצרים. עם שובו לפאריז, כעבור 8 שנים (1901), יוצר הכרות עם פאול סזאן (ע"ע) אודיון רדון (ר' עמ' 441) וכן עם אמני קבוצת "נביא" (ע"ע סרוזיה).

בהיותו בן 41 (1904), החל להוציא לאור כתב עת לאמנות LA RENOVATION ESTHETIQUE שבו פירסם בין השאר את שיחותיו וחילופי המכתבים שקיים עם סזאן, גוגן, ואן גוך, רדון ועוד - אלו תרמו רבות להתפתחות האמנות המודרנית ווהבנת העשור הבא.

לאחר מלחמ"ע השתקע בונציה (1921-28) מקום בו התמסר לכתביבה: סיפורת, שירה, פילוסופיה, חקר האמנות הדתית והמיסטיקה. ברנאר נפטר בפאריז בהיותו בן 73.

וויאר, אדוארד

Vuillard, Edouard

1868-1940

צייר צרפתי. למד באקדמיה ז'וליאן בפאריז עם פייר בונאר ומוריס דני. יחד שכרו סטודיו בפאריז ויחד הצטרפו לקבוצת "הנביא", שישד סרוזיה (ע"ע) ב-1892. בנוסף לציור יצר סידרות של ליטוגרפיות ועיצב כמה ציורי קיר: תיאטרון שאנ-ז-אליזה (1913), ארמון שאיו (1937) בפאריז, בנין חבר הלאומים בג'נבה (1939) וכן תפאורות לבלט "הרוסי" של דיאגילב. נודע בעיקר בזכות תמונות פנים ביתה של אמו אתה גר עד יום מותה (לא התחתן). תמונותיו מתאפיינות בצבעים הרמוניים עדינים במיוחד

היוצרים אורה אינטימית. מכאן השם "אינטימיזם", שניתן לסגנונם של כמה מחברי קבוצת "הנביא".

דובין ז'וזף

Duveen, Joseph (Baron Millbank)

1869-1939

סוחר אמנות בריטי. נולד ולמד בבריטניה. בן למשפחה מכובדת ממוצא יהודי-הולנדי. החל דרכו בבית המסחר לחפצי אמנות, שנוסד ע"י אביו סר יוסף-יואל בלונדון (1877). כבר בראשית דרכו הרחיב את עסקי המשפחה עד שלקראת מלחמ"ע (1919) הייתה לו עמדת מנופולין בתחום האמנות הקלאסית באירופה וארה"ב.

דובאן סייע ברכישת התמונות לאוספים מפורסמים רבים המצויים בארה"ב, כגון: אוסף רוקפלר, אלטמן, האנטינגטון והמוזאונים הגדולים. כמו כן גם בהרחבת אוסף האמנות של מוזיאון טייט והגלריה הלאומית בלונדון. על פועלו זה הוענק לו תואר בארון (1933). לצורך עבודתו שיתף פעולה במשך שנים רבות עם ההיסטוריון והמומחה לאמנות ברנארד ברנסון (ר' עמ' 482).

לויטנס, אדווין

Lutyens, (Sir) Edwin

1869-1944

אדריכל אנגלי. הנציג המובהק של השמרנות הבריטית. זכור בזכות תכנון העיר ובנייני הממשל בניו דלהי, הודו. לויטנס נולד בלונדון. למד במכללה המלכותית. פתח משרד עצמאי בגיל עשרים (1889) לאחר התמחות שארכה שנתיים בלבד. כבר מראשית דרכו זכה להצלחה כמתכנן בתי מגורים ברוח ה'ארטס אנד וויזי קראפטס' (ע"ע מוריס, ווב, וויזי, שאו). בהיותו בן 41 (1910) החל לקבל הזמנות לפרויקטים הציבוריים הגדולים. אלו נחשבים לדוגמא היותר מוצלחת של גלישת סגנון הבריטי של שלהי המאה ה-19 אל המאה ה-20. בין תכנוניו העיקריים תכנית אב לעיר ניו-דלהי, כולל בנין המשנה למלך (1912-30) בהודו; בנין המשרדים "בריטניה" (1920-4) בלונדון; שגרירות בריטניה (1925-28) בושינגטון; בנק "מידלנד", (1924-39) לונדון. לויטנס נפטר בלונדון בהיותו בן 75.

קשה לקבוע כיום באם השמרנות המאפיינת את סגנונו היא שעייכבה את התפתחותה של האדריכלות המודרנית בבריטניה או להיפך. כך או כך אין ספק לגבי ההשפעה המתמשכת שהיתה לו עד מותו עם פרוץ מלחמ"ע. כוחו של לויטנס נובע במידה רבה מיכולתו להתאים את הסגנונות המסורתיים לצרכים שונים מבתי מגורים ועד לאנדרטאות ציבוריות.

יש הרואים אירוניה מסוימת בדרך בה נהג להשתעשע באלמנטים אדריכליים. כך למשל עמוד קלאסי ועליו קורה שקועה - במקום שתהיה בולטת - ומעליהם בית בסגנון כפרי - אנטי קלאסי וכך הלאה. בקיצור, מיני גחמות קטנות ליודעי ח"ן, אבל כל זאת באיפוק, שכאמור יש בו, אולי, גם קורטוב של הומור. תכנונה של ניו דלהי, מרכז השלטון הקולוניאלי הבריטי בהודו מושתת על עקרונות העיצוב הצרפתי (ע"ע לה נוטר, לאנפאן, האוסמן). עם זאת השכיל גם כאן לשלב מרכיבים אירופאיים עם מסורת האדריכלות ההודית. מכל מקום יש לזקוף לזכותו את העובדה שהמבנים ששרתו בעבר את המשנה לקיסר הבריטי מיצגים כיום בהצלחה את הודו העצמאית.

גארנייה, טוני
1869-1948

Garnier, Tony

אדריכל צרפתי. יליד ליאון, צרפת. עם סיום (1898) לימודיו בבו-זאר זכה בפרס רומא. נודע בזכות פרויקט "עיר תעשייה" אותו הציג ב-1904 בשובו לפאריז (פורסם 1917). בשנים 1905-19 שימש כאדריכל העיר ליאון. כאן גם תכנן מספר בנייני ציבור הנראים כבדים ומיושנים יחסית לחדשנות המדהימה של פרויקט "עיר תעשייה". גארנייה נפטר בהיותו בן 79. עבודות עיקריות (כולן בליאון): בית המטבחיים (1908-24), איצטדיון (1913-18), בית החולים העירוני (1911-27), אנדרטת הלוחם (1924) שיכון עובדים (1920-35).

"עיר תעשייה" CITÉ INDUSTRIELLE. תכנית אורבנית, שעוצבה (1898-1904) ע"י טוני גארנייה (פורסמה בצורתה הסופית ב-1917), ברוח הרעיונות לתיקונים חברתיים ברוח הסוציאליזם האוטופי של המאה ה-19.

התכנית כוללת את המרכיבים הנדרשים לקיומה של עיר, עם דגש על הפרדה בין אזורי (ZONE) הפעילות השונים (מגורים, תעשייה, מבני ציבור וחקלאות) המחברים זה לזה ע"י מערכת דרכים פנים עירוניות להולכי רגל ורכב ממונע, בנוסף למערכת הבין עירונית רכבות וספינות נהר. אזור בנייני הציבור (מוזיאונים, בנייני תערוכה, אולמות ספורט ובנייני ממשלה) ממוקם על משטח מורס בצלע גבעה; אזור המגורים הספון בירק, ממוקם הרחק מארובות התעשייה; אזור התעשייה סמוך למקורות האנרגיה והתחבורה; אזור 'העיר העתיקה' צמוד לתחנת הרכבת לנוחיותם של התיירים; אזור גנים ונופש ממוקם במרומי הגבעה מצפון; בית הקברות בדרום מערב העיר ואילו האזור החקלאי המקיף עוטף את העיר מכל עבר.

תכניתו של גארנייה היתה האחרונה והמתקדמת בסידרה ארוכה של תכניות עיר שראשיתן אולי במצרים ובבל והמשכן בתכניות לערים ההלניסטיות של היפודאמוס (כולל רעיונות פילוסופיים של אפלטון ואריסטו) וכך הלאה עד ימינו. אל הסידרה הזו ראוי לצרף את התכניות הרעיוניות שנוצרו בתקופתו: "עיר גנים" של אבנעזר הווארד (Howard); "העיר האמנותית" של קמילו סיטה (Sitta) ועוד; פרויקטים הנשענים ושואבים את בטחונם מהצלחת תכנונה מחדש של פאריז ע"י הבארון האוסמן (Haussmann).

'העיר התעשייתית' היא גם אחד השילובים הראשונים של מחשבה חברתית (סוציאליזם) שתוצאתה אדריכלות חדשה ותכנון אורבני חדש.

ראוי להדגיש שהפרויקט, לא רק אושר כעבודת מחקר (פרס רומא) בבו-זאר, אלא שגארנייה זכה גם להצלחה רבה כאשר הוגש לועדה הבוחנת. עובדה המוכיחה את פתיחותו היחסית של מוסד זה לרעיונות חדשניים, לפחות עד מלחמי"ע.

ניתן גם לגלות קשר בין תכנית העיר חיפה לתכניתו של גארנייה ואפשר אפילו שזהו אחד המקרים הבודדים של ישום הקונצפט הלכה למעשה.

קאהן, אלברט
1869-1942

Kahn, Albert

אדריכל אמריקאי. נודע בזמנו כ"אבי תכנון מפעלי

התעשייה המודרנית". קאהן, בנו של רב יהודי מגרמניה, הגיע לארה"ב עם משפחתו בהיותו בן 12. בצעירותו התקבל כשוליה אצל אדריכל מצליח ב-מישיגן. בהמשך זכה בתחרות, שנערכה ע"י כתב עת לאדריכלות, שאיפשרה לו לנסוע שנה שלמה באירופה. לאחר תקופה נוספת במשרדים שונים פתח משרד עצמאי (1902). כעבור שנתיים (1904) בהיותו בן 35, קיבל את ההזמנה הראשונה לתכנון מפעל תעשייתי עבור החברה ליצור מכוניות פאקארד. בבנין זה ובבאים אחריו קבע את עקרונות הבניה התעשייתית לעשרות שנים: חללים פתוחים רחבי ידיים ללא עמודים, חלונות גג גדולים לתאורה ושיטות לבניה מהירה וחסכונית.

בשנת 1929 הוזמן לבריה"מ מקום בו תכנן כ-521 מפעלים. בשנת 1937 כבר תכנן כ-20% מכל המפעלים, שהוזמנו אצל אדריכלים מארה"ב, בנוסף לעשרות הזמנות מכל רחבי העולם. קאהן נפטר בדטרויט בהיותו בן 73.

פולציג, האנס
1869-1936

Poelzig, Hans

אדריכל גרמני. אחד הנציגים החשובים ביותר של האקספרסיוניזם באדריכלות הגרמנית, שלאחר מלחמי"1. יליד ברלין. למד במכללה הטכנית הגבוהה ב-שארלוטנבורג, ברלין. בגיל 30 (1899) פתח משרד עצמאי בברסלאו ולימד בעיר זו במספר בתי-ספר לאמנות ומלאכה, עד שמונה כעבור 17 שנים (1916) לאדריכל העיר ולמנחה בביה"ס הגבוה לטכנולוגיה וארכיטקטורה. בשנת 1920 מונה כמנהל האקדמיה לאמנות בברלין ומשנת 1923 לימד גם במכללה הטכנית הגבוהה בשארלוטנבורג ברלין. בסוף שנות העשרים עסק בעיקר בתכנון בתי חרושת בסגנון שמרני תכליתי. עבודות עקרויות: פנים התאטרון של הבמאי מקס רינהארדט (9-1918) בברלין והתפאורה לסרט 'הגולם'. פולציג נפטר בברלין בהיותו בן 67.

מאטיס, אנרי
1869-1954

Matisse, Henri

צייר צרפתי. יש המחשיבים אותו כגדול אמני המאה העשרים. נולד בחבל פיקארדי בצפון צרפת למשפח סוחר חטיה. סיים תיכון עיוני (1887). נסע לפאריז ללמוד משפטים. כעבור שנה חזר ועבד במשרד עורכי דין. כמו כן השתתף בקורסי ערב לציור ורישום באקדמיה מקומית. בגיל 22 (1921) שב לפאריז על מנת להתכונן לבחינות הכניסה לבו-זאר. לצורך זה למד שנה אחת באקדמיה ז'וליאן אצל אמן שהתמחה בציור ערום, המשך בקורס ערב בביה"ס לעיצוב (אר-דקורטיב) ובו זמנית עוד שבע שנים ביחד עם מארקה (ע"י) ו-רוואו (ע"י), בסטודיו של הצייר הסימבוליסט גוסטאב מורו שהיה מסונף לבו-זאר (עד מותו של מורו ב-1899). בהמשך למד עוד מספר שנים בסטודיות של אמנים שונים, למרות שכבר היה אמן די ידוע בזכות עצמו.

עוד בתקופת לימודיו (1896) הציג לראשונה, בסלון האקדמיה בהצלחה 4 תמונות בסגנון המושפע מקורו ושארדן. אלו זכו בהצלחה בלתי צפויה: אחת התמונות נקנתה ע"י המדינה והוא נבחר לחבר באגודת הציירים הממלכתית. כעבור שנים (1897) החל להתעניין באימפרסיוניזם ואף נסע במיוחד לחבל בריטאני על מנת

לפגוש את קאמיל פיסארו. עם שובו לפאריז התחתן, נסע ללונדון (1898), משם המשיך 'דרומה' לקורסיקה.

עם שובו לפאריז, בסוף 1899, התפרסם מאמר מאת פאול סניאק, ידידו וממשיכו של סרה, בזכות הפוינטיליזם: "מדלאקרא לניאו-אימפרסיוניזם"; מאמר שהרשים אותו במיוחד. בנוסף קנה אצל אמברואז וולאר, סוחר האמנות הידוע, שלוש תמונות: "שלושת המתרחצים" של סזאן, "ראש ילד" של גוגן ורישום של ואן גוך. בתקופה זו החל לצייר ישירות מהטבע בחברת אלבר מארקה, ידיד מתקופת לימודיו אצל גוסטאב מורו. במקביל למד פיסול, בקורס ערב וגם קנה אצל וולאר יציקת גבס של רודן "פוטרט של הנרי רושפור" (מאטיס יצר בחייו כ-60 פסלים).

למרות שמשנת 1901 ואילך הציג ב"סלון העצמאיים" ולמרות הצלחתו היחסית, היה מצבו הכספי דחוק ובקושי הצליח לקיים את משפחתו (שלושה ילדים): אשתו פתחה חנות בגדים בעוד הוא עצמו עוסק בעבודות מזדמנות, ביניהן כמסייע לציור פרסקות.

בגיל 35 (1904), קיים תערוכת יחיד ראשונה, אצל וולאר, אבל ללא הצלחה. יצא לדרום צרפת (1905), יחד עם הצייר אנדרה דרן, בנסיון נוסף למצוא את דרכו. עבודותיו ממסע זה הוצגו יחד עם אלו של חבריו בחדר אחד ב"סלון הסתייו" ביניהם דרן, ולאמן, מארקה ו-רואו. כל הקבוצה זכתה לכינוי "פוב" (הפראים) בגין הצבעוניות הבוטה של תמונותיהם.

בין לילה היו מאטיס וידידיו לאנשים מוכרים ועבודותיהם החלו להמכר לאספנים (הידועים שביניהם: הסופרת והמבקרת גרטרוט שטיין ושני אחיה). ב-1908 עזרו לו משפחת שטיין ואחרים לפתוח ב"ס לאמנות (נסגר 1911) כמו כן הוזמן לעשרות תערוכות קבוצתיות של האוואנגארד במוסקבה, ברלין, מינכן, ניו-יורק וכו'. למרות שקבוצת ה"פוב" התפזרה לכל עבר מבחינה אמנותית (קוביזם, אקספרסיוניזם וכו') נשאר מאטיס נאמן כל חייו לאותו כיוון שאפיין את הצלחתו הראשונית: שילוב קוי קונטור מודגשים וצבעוניות עזה. עם זאת אין ספק, שעם הזמן התמתנה מעט הרוח הצעקנית, שאיפיינה את התערוכה הראשונה.

בשנות ה-1920 עבר לגור בדרום צרפת (ניצה). בתקופה זו עיצב, במקביל לציור, תפאורות לבלטים של דיאגילב. בשנות השלושים השלים את סדרת הפסלים-תבליטים של אשה מאחור, הידועה בשם "הגב" כמו כן אייר את שיריו של המשורר סטפן מאלארמה (1942-98) מראשי הסימבוליזם הצרפתי.

בהיותו בן 72 (1941), עבר ניתוח מעיים קשה במיוחד ומאז חי לבד, מרותק לכסא גלגלים, ורק אשה רוסיה טיפלה בו (היתה דוגמנית שלו בשנות ה-1930). גם בתקופה זו נשאר יצירותיו מלאות עליצות ושמחת חיים - למרות שבקושי יכול היה לצייר ונאלץ להשתמש במקל ארוך בתמונות גדולות ולעיתים עבר לטכניקת גזירות נייר - כדי להתגבר על הקושי של ציור משטחים רחבים ורחוקים מהשג ידו.

בשנות מלחמת"ע2 ולאחריה חזר לאיור ספרי שירה: אנרי דה מונטראלן (1944), פייר רוורדי (1946), מכתבים פורטוגזים (1946), שארל בודלר (1947) פייר רונזאר (1948) ועוד. כמו כן חיבר ואייר את הספר "גיאז" (1947), הנחשב לאחד המהפכניים ביותר שנוצרו במאה זו.

ב-1951 השלים, אחרי שלוש שנות עבודה, את תכנון הבניין וציורי הקיר בבית תפילה קטן ב-וואנס, אותו תרם כמוחיה לאחת הנזירות שטיפלה זו כשחלה לראשונה. מאטיס נפטר ב-ניצה בגיל 93.

פוביזם FAUVISM. השם מקורו בהערה של מבקר אמנות פאריזאי לגבי קבוצת אמנים שהציגה יחד בתערוכת "סלון הסתייו" 1905. פרוש הביטוי: "חיות פרא" (LES FAUVES).

הקבוצה מתאפיינת בתאור הנושא בצבעים עזים, שמקורם בבחירה חופשית של האמן. גישה זו מסמנת את התפנית הראשונה מעקרון תאור המציאות כמות שהיא, שהנחה את אמנות האווארגארד מאז תחילת הראליזם של קורבה (ע"ע) וממשיכי דרכו מאנה, מונה והאימפרסיוניסטים. יתרה מכך, בניגוד גמור לראליזם האימפרסיוניסטי, נוספו אצל אמני הפוביזם גם קוי קונטור עבים וגם הצבע השחור. תפיסתם של הפוביסטים מהווה למעשה סינטזה הגיונית הנובעת מההתפתחויות השונות שחלו באימפרסיוניזם מאז 1880, (ע"ע ואן גוך, גוגן, סרוזיה, ברנאר, דני ועוד).

על הקבוצה המקורית נמנו בין היתר אנרי מאטיס, אנדרה דרן, מוריס דה ולאמן, אלבר מארקה וג'ורג' רואו - רובם תלמידיו של הצייר הסימבוליסט גוסטאב מורו. אליהם הצטרפו, מאוחר יותר, עוד מספר אמנים ביניהם: ג'ורג' בראק, ראול דופי, קיס ואן דונגן ועוד.

למרות הצלחתם היה משך קיומה של הקבוצה קצר יחסית (1898-1908) מאחר ורובם פנו לכיוונים שונים למעט מאטיס, שהמשיך באותה דרך כל חייו. עם זאת אין ספק שהשפעת "הצבעוניות המשוחררת" ניכרת, עד היום, אצל מרבית האמנים מכל הזרמים.

האמנים המזוהים לחלוטין עם הפוביזם (ע"ע):

מאטיס, אנרי	1869-1954	Matisse, Henri
אלבר מארקה	1875-1947	Marquet, Albert
ראול דופי	1877-1953	Dufy, Raul
קיס ואן דונגן	1877-1968	Van Dongen, Kees
אנדרה דרן	1880-1954	Derain, Andre
מוריס ולאמן	1880-1958	Vlaminck, Maurice de

מאריין, ג'ון Marin, John
1870-1953

צייר אמריקאי שהתמחה בציורי נוף ים ומראות מנהאטן. מאריין נולד בניו-ג'רסי. תחילה עבד כשרטט במשרד אדריכלים אח"כ למד ציור באקדמיה לאמנות ב-בוסטון ובבי"ס לציור בניו-יורק. היה באירופה (1905-10) אבל לא יצר מגע עם המגמות החדשות עד שפגש את אלפרד שטיגליץ עם שובו לניו-יורק. רק לאחר תערוכת האמנות המודרנית האירופאית, שהתקיימה בניו-יורק באולם "ארמורי" (1913), החל גם הוא לצייר בסגנון חופשי, בצבעי מים (גם תמונות השמן מצוירות באותה טכניקה) - בעיקר תמונות נוף-ים - נושא שהעסיק אותו כל חייו. מאריין נפטר במדינת מיין בגיל 83.

דני, מוריס Denis, Maurice
1870-1943

צייר ותיאורטיקן צרפתי. זכור בזכות אימרתו: לפני היות התמונה תיאור של סוס מלחמה, עירום של אישה או

קבוצת ה"נביא" (ע"ע סרוזיה, וויאר, בונאר, דני, מאיול ועוד). בעשר השנים הבאות עסק בפיסול ובקרימיקה בסגנון האר נובו הגרמני (יוגנסטיל). בהיותו בן 36 (1906), ערך סיור ברוסיה ונראה שכאן התרשם במיוחד מדמויות האיכרים והאמנות העממית. מכך ואילך מצא את סגנונו האישי המתאפיין בשילוב דמויות מוצקות חטובות בעץ (לעיתים בברונזה) עם בגד מתנופף בהשראת הפיסול מתקופת הגותיקה. בארלאך נודע גם בזכות רישומים אקספרסיביים בהם נתן ביטוי לסיבלו של האדם. במקביל חיבר כמה מחזות תיאטרון, כולל איורים בסגנון המשלב ראלים וסימבוליזם. בארלאך נפטר בהיותו בן 68. לאחר מותו הוחרם ע"י הנאצים ועבודותיו סולקו מהמוזיאונים, אולם לאחר מלחמת"ע זכה להכרה מחודשת כאחד האמנים החשובים.

Gill, Irving John

גיל, ארוין ג'ון
1870-1936

אדריכל אמריקאי. מהראשונים שדחו את הקישוטים בבניה. נולד ב-סיראקוז. התקבל כמתמחה במשרד אדלר וסאליבן (1890). פתח משרד עצמאי בהיותו בן 26 (1896) בסן דיאגו שבדרום קליפורניה. כעבור 10 שנים (1906) החל לתכנן בסגנון "המסיון", השואב השראתו מהבניה הספרדית של דרום קליפורניה: גגות שטוחים, צורות גיאומטריות פשוטות, קומפוזיציות בדרך כלל א-סמטריות וגימור בטיח מסויד לבן ללא קישוטים. למרות הרחוק הגיאוגרפי אפשר לראות קווי דמיון בין עבודתו ורעיונותיו של אדולף לוס. גיל נפטר בקליפורניה בגיל 86.

Greene, Henry

גריין, הנרי 1870-1954

Greene, Charles

גריין צ'ארלס 1868-1957

אדריכלים אמריקאים. אחים. נולדו ב-סנט לואי. למדו אדריכלות במכללת אמ.אי.טי. סיימו ב-1892. בגלל בריאותה של האם עברה המשפחה לפאסאדנה, שבקליפורניה. כאן פתחו (1894) משרד תכנון עצמאי. תחילה עבדו בסגנון האקלקטי המקובל אבל עד מהרה פיתחו סגנון מיוחד של בתי מגורים פרטיים, מעץ - בסגנון שהיה קרוי באותה תקופה 'הסגנון היפני' (JAPANESE).

ב-1911 כשהגיעו לקליפורניה הסגנונות ההיסטוריים, פנו האחים גריין בדומה לארווין גיל (ע"ע). לסגנון "המסיון" (בניה קשה וטיח). ב-1914 עם פרוץ מלחמת"ע, כמעט וחדלו מלתכנן. בשנת 1952 לאחר עשרות שנים של שיכחה זכו האחים גריין להכרה כחלוצי האדריכלות האמריקאית המודרנית בקליפורניה והוענקה להם מדליה מטעם איגוד האדריכלים. הנרי גריין נפטר בקליפורניה בהיותו בן 84 ואחיו צ'ארלס כעבור 3 שנים בהיותו בן 89.

Hoffmann, Josef

הופמן, יוזף
1870-1956

אדריכל אוסטרי. ממבשרי סגנון האדריכלות המודרנית במרכז אירופה. הופמן נולד ב-מורביה. למד בווינה אצל אוטו וואגנר. הצטרף (1899) לקבוצת הססאציון הוינאי (אוטו וואגנר, גוסטאב קלימט, יוזף אולברייך, אדולף לוס ועוד). הופמן לימד בביה"ס לאמנות שימושית (1899-1903) בווינה. יסד (1903) את ה'סדנא הוינאית' (WIENER)

מעשה כל שהוא, הרי הוא בייסודה בד שטוח המכוסה בצבעים בסדר מסויים. דני נולד ב-גרנויל. למד באקדמיה ז'ולין. כאן התיידד עם בונאר, וויאר וסרוזיה ויחד יסדו את קבוצת "הנביא" (ע"ע סרוזיה). ידוע בעיקר כתאורטיקן שעשה לתחייתה של האמנות הדתית בצרפת. דני זכה בכמה עבודות ציבוריות כגון תקרת תיאטרון שני-ז'אליזה (1912). התכונן: אוגוסט פרה והנרי ואן דר וולדה, כנסיית סן פאול בגינבה, שוויץ (1919). בין ספריו: "תיאוריה" (1912); "תיאוריה חדשה" (1922); "ויתולדות האמנות הדתית" (1937). "סרוזיה חייו ויצירתו" (1943). דני נפטר בפאריז בהיותו בן 73.

Benois, Alexander

בנואה, אלכסנדר
1870-1960

צייר רוסי-צרפתי. נולד בפטרסבורג. בן למשפחת אמנים שמוצאה צרפתי-גרמני-איטלקי. בגיל 20 (1890) שהה במינכן מקום בו חיבר את הפרק 'רוסיה' עבור ה'היסטוריה של האמנות המודרנית במאה ה-19', שפורסם ע"י ריכרד מותר (1893-4) לאחר מכן השתקע בפאריז. חזר לרוסיה (1900) על מנת לסייע לדיאגילב בארגון כתב העת "מיר" איסקוסטבה" (עולם האמנות) שריכז סביבו את חוגי האוואנגארד בפטרסבורג. בין חיבוריו בתקופה זו אלבום "אוצרות האמנות הרוסית" (1901-07) ו"יתולדות האמנות הרוסית" (1902). כמו כן עסק בעיצוב תפאורות ל"תיאטרון הבלט הקיסרי" בפטרסבורג ביניהן היותר ידועות: "פטרושקה" ו"ביתן ארטמידה".

ב-1909 הוזמן ע"י דיאגילב לפאריז - ביחד עם באקסט (ע"ע) - על מנת לעצב תפאורות ל"בלט הרוסי". עיצובו מתקופה זו כוללים את "הסילפידות" (1909), "גיזל" (1910), "פטרושקה" (1911). לאחר המהפכה (1917) מונה אחראי על מוזיאון ה'הרמיטאז' בלנינגאד. ב-1928, בהיותו בן 58, חזר לפאריז, מקום בו זכה לכינוי ה"אריסטוקרט הרוסי" של אמני אסכולת פאריז. בין עיצוביו האחרונים: "הוואלס" (1929) "מפצח האגוזים" (1940) ו"נשף הבוגרים" (1957). בנואה נפטר בפאריז בהיותו בן 90.

אחייניתו, נאדיה בנואה, נודעה גם היא כציירת ומעצבת תפאורות בלט: "אלגיות שחורות" (1937) "היפיפייה הנמה" (1939) ועוד. נאדיה היא אם השחקן ובמאי הקולנוע המפורסם פיטר יוסטינוב.

Berg, Max

ברג, מקס
1870-1947

מהנדס גרמני. נודע בזכות בנין 'אולם המאה' ב-ברסלאו (1912-13). האולם שהוא חלל בצורת חצי כדור רחב מימדים, נחשב בשעתו לנועז בתפיסתו ההנדסית והיתה לו השפעה על תנועת האקספרסיוניזם באדריכלות הגרמנית. בשנים שלאחר מכן לא עסק בתכנון בנינים הראויים לציון.

Barlach, Ernst

בארלאך, ארנסט
1870-1938

פסל גרמני. אחד הנציגים החשובים של סגנון האקספרסיוניזם. בארלאך נולד בהולשטיין, צפון גרמניה. למד אמנות בהאמבורג ודרזדן. בהיותו בן 25 (1895) ערך ביקור בפאריז וכאן למד באקדמיה ז'ולין ממנה יצאה

לברלין ואדולף לוס שחילק זמנו בין וינה לבפאריז. לעת זו נפטרו כמעט בו זמנית (1918) כמה מגדולי יוצריה של וינה כגון הציירים גוסטב קלימנט ואגון שילה, המעצב קולו מוזר והאדריכל אוטו וואגנר. אבל הטרגדיה האמיתית של וינה הייתה בריחת הנוער. בין צעירים אלה התבלטו לימים בארה"ב, האדריכלים רודולף שינדלר, ריצ'ארד נויטרה, אנטון ריימונד ובארץ ישראל, ליאופולד קראקובר. זאת בנוסף לגל אחר של אמנים, שחלפו על פניה בדרכם למרכזים החדשים או לחליפין התמקדו בפעילות בארצות החדשות שקמו לאחר פרוקה של אוסטריה-הונגריה כגון פרקש מולנר, מרסל ברור וולסלו מוהולי-נאגי, (שכמו לוס עצמו נולד מחוץ לגבולותיה של ה"רפובליקה האוסטרית"), וכן כמה מאדריכלי ישראל כגון יוסף נויפלד, קרל רובין, יעקב ירוסט ועוד. אבל בכך לא תמה התנוונותה של וינה; בשנות השלושים עם התגברות הנאציזם ואפילו לפני הסיפוח (אנשלוס) של 1938, המשיך זרם הבריחה הבלתי פוסק. ביניהם: הצייר אוסקר קוקושקה, הארכיטקט פרדריק קיסלר, הסופר סטפן צוויג ולבסוף גם זיגמונד פרויד הזקן שחולץ מוינה, תשוש וחולה והועבר לאנגליה בסתר, מתחת לאפו של הגסטאפו. בסופו של דבר, אם נקדים את המאוחר, הפכה וינה בתום מלחמת העולם השנייה לעיר פרובינציאלית קטנה ורדומה.

באלה, ג'יאקומו **Balla, Giacomo**
1871-1958. צייר ופסל איטלקי. ר' פוטוריזם עמ' 465.

פינינגר, ליונל **Feininger, Lyonel**
1871-1956 צייר גרמני אמריקאי. ר' הבאוהאוס עמ' 513.

אנדל, אוגוסט **Endell, August**
1871-1925
אדריכל ותאורטיקן גרמני. למד תוך כדי עבודה במשרדי אדריכלים. נודע בזכות עיצוב הצלמניה 'אלוירה' (1897-8) במינכן, - מהדוגמאות הראשונות של סגנון האר-נובו באדריכלות הגרמנית. למאמריו התאורטיים הייתה השפעה על התפתחותה של האמנות המופשטת בגרמניה.

רואו, ג'ורג' **Rouault, Georges**
1871-1958
צייר צרפתי. האמן הדתי החשוב ביותר במאה ה-1920. רואו נולד בפאריז בעיצומו של מרד הקומונרים. אביו היה בעל גרייט רהיטים וסבו חובב אמנות שרכש אוסף ליטוגרפיות של דומייה. בגיל 14 החל ללמוד ציור בקורס ערב בביה"ס לעיצוב (אר-דקורטיב) עד שהתקבל ללמוד בבו-זאר, אצל גוסטב מורו. בהיותו בן 27 (1898), כאשר נפטר גוסטב מורו והוריש יצירותיו למדינה, מונה רואו לדיקן האוסף. רואו התיידד עם חבריו לכיתה, הנרי מאטיס ואלבר מארק ובהשפעתם פנה לכיוון שנקרא לימים (1905) הפוביזם. במקביל עבר חויה דתית שהפכה אותו לקתולי אדוק. סגנונו של רואו בתקופה זו, במיוחד תיאור דמות האשה, מתאפיין בשילוב של אקספרסיביות בוטה וראליזם - סגנון שהיתה לו הפשעה לא מבוטלת על האמנים היהודים של אסכולת פאריז (ע"ע סוטיין, פאסקין ועוד).

(WERKSTATTE). בין יצירתו האדריכלית החשובה: בית סטוקלה (1905-11 STOCLET) בבריסל; הוא שילוב של האר-נובו הגיאומטרי והאדריכלות החדשה. בנוסף להיותו מעין ציון דרך אסתטי, יש לבנין זה גם משמעות מיוחדת מבחינת שיתוף הפעולה עם הצייר גוסטב קלימנט וכן היות הוילה סטוקלה בית דודו של האדריכל מאלה - סטיבנס, לימים מחלוצי האדריכלות המודרנית בצרפת. את הביתן האוסטרי בתערוכת הוורקבונד (1914) בקלן, תכנן בערב מלחמ"ע (1914) ולאחריה (1920) מונה אדריכל העיר וינה. בתוקף תפקיד זה תכנן מספר שיכונים בעיר (1924-5). הופמן, שהיה מקורב לתנועה נאצית משנות ה-1930, נפטר בווינה בגיל 86.

סדנאות וינאיות **WIENER WERKSTAETTE**. אגודת אמנים אוסטריים שנוסדה (1903) ונוהלה במשך כ-30 שנה ע"י האדריכל יוזף הופמן ועמיתיו. האגודה נודעה בזכות עיצובי ריהוט, תכשיטים, אביזרי שולחן ובדים. שימשה כדגם למפעלים ובתי ספר דומים בעולם כולל הבאוהאוס. בזכות "הסדנאות הוינאיות" הפכה אסכולת האר נוו הוינאי הידועה בשם "ססאציון" לאחד הגורמים המרכזיים בהתהוות העיצוב המודרני.

לוס, אדולף **Loos, Adolf**
1870-1933

אדריכל אוסטרי. ממש סגנון האדריכלות המודרנית במרכז אירופה. לוס נולד ב-ברנו (היום צ'כיה) ולמד ב-דרזדן. שהה בארה"ב (6-1893). עם שובו השתקע בווינה והיה ממיסדי קבוצת ה"ססציון" ביחד עם הצייר קלימנט המעצב קולו מוזר והאדריכלים יוזף אולברייך, יוזף הופמן ואחרים. בהמשך נודע בזכות מאמרו נגד הזבזבנות שפורסם תחת הכותרת "הקישוט הוא פשע" (1908) - מאמר המבשר כיוון חדש באדריכלות המערבית.

בין בנייניו המפורסמים: בנין משרדים בווינה, המסוגנן עדיין בסגנון המסורתי (היום "בנין לוס" 1910); בית שטיינר בווינה (1910) הנחשב לבית המודרני הראשון וכן מספר בניינים שתכנן בו זמנית בצ'כיה, וינה ופאריז בשנות העשרים המוקדמות. ביניהם בית המשורר טריסטן זרה (1926) ובית הרקדנית ז'וזפין בייקר - שניהם בפאריז. בהמשך ריכז את פרויקט -"שיכון הוורקבונד" בווינה (1932), כאן, נעשה ניסיון אמיתי ראשון ליצירתה של אדריכלות בין לאומית פונציונלית בהשתתפות אנשים כגון לורסה מצרפת, ריטולד מהולנד, בורג'וא מבלגיה - בנוסף למודרניסטים "האוסטרים".

וינה הייתה, עד שנת 1918, לא רק בירת האימפריה האוסטרית-הונגרית אלא גם המרכז החשוב ביותר של התרבות הגרמנית. לכאן נמשכו רבים מגדולי המוסיקה, הספרות והפסיכואנליזה זאת בנוסף להיותה מעין גשר בין מזרח ומערב אירופה. בתחילת המאה ה-19 החל מאבק ארוך בין ברלין לוינה על הבכורה בעולם הגרמני; מאבק שהסתיים, מבחינה פוליטית, במחצית המאה ה-19 עם איחוד גרמניה בראשותו של ביסמארק ועתה, בסוף מלחמ"ע הגיע גם לסיומו מבחינה תרבותית: הקיסרות התפרקה, וינה הפכה לבירתה של מדינה קטנה וחסרת ישע, האוכלוסייה התדלדלה ורבים מאמניה חיפשו עתידם במרכזים אחרים, דוגמת המוסיקאי ארנולד שנברג שעבר

הטכניקה ליציקת קליפות בטון דקות. מאייר נפטר בגינבה בהיותו בן 68.

Kliun, Ivan

קליון, איבן

1873-1942 צייר. ר' עמ' 488.

Schur, Aharon S.

שור, אהרון שאול

1873-1945 צייר. ר' עמ' 430.

Kaufmann, Oskar

קאופמן, אוסקר

1873-1956 אדריכל. ר' עמ' 642.

Sauvage, Henri

סובאז', אנרי

1873-1932

אדריכל צרפתי. ראשון המתכננים בסגנון האדריכלות הגיאומטרית הלבנה, ממנה צמחה תנועת האר-דקו. למד בבו-זאר בפאריז. עבד כשותף במשרד אדריכלים. לאחר מכן פתח משרד משלו והחל בו להתמקד בנושא פתרונות לבעית הדיור המודרני העירוני; תהליך שהוביל אותו לרעיון בנין המגורים המדורג. בין עבודותיו בית דירות ברח' ואווין (1912); בית דירות ברח' דה-ז-אמירו (1922). בעוד שאת הבנין הראשון אפשר עדיין ליחס לסוף תקופת ה"אר נובו" הרי שהשני כבר מרמז על בוא העידן המודרני: ביטול הקישוט, איזון גיאומטרי מופשט והדגשת שלד הבנין.

סובאז' נפטר בהיותו בן 59. עבודותיו, שנשכחו כמעט לחלוטין, זכו לתשומת לב מחודשת בשנות ה-1980. הנרי סובאז' משתייך לקבוצה של אדריכלים צרפתיים שניסו לפתח אסכולה מודרנית פאריזאית המבוססת על האקדמיזם של הבו-זאר. מבחינה הסטורית משתייך סגנון זה לעידן שנקרא באותה תקופה "מודרן" ולימים זכה לכינוי "אר-דקו"; שני שמות שמקורם בתערוכת העיצוב, שהתקיימה בפאריז ב-1925. סובאז' לימד עד 1928 בביה"ס לעיצוב (אר-דקורטיב) - בפאריז ואחר כך בנו - זאר.

Saarenin, Eliel

סארינן, אליאל

1873-1950

אדריכל. פיני-אמריקאי. זכור בזכות השפעתו על התפתחותה של האדריכלות והעיצוב המודרניים בארה"ב, סארינן למד במקביל ציור ואדריכלות במכללה הטכנולוגית ובאוני' הלסינקי (7-1893). בתום לימודיו השתייך לקבוצת צעירים ששמו להם למטרה למצוא ביטוי להתעוררות הלאומית הפינית. הקבוצה כללה מספר אדריכלים ואמנים ביניהם המלחין הפיני המפורסם יאן סיבליוס.

בשנים אלו נודע בעיקר בזכות תכנון תחנת הרכבת בהלסינקי (זכה בתחרות 1904 נבנתה 14-1910). כבר באותה תקופה פעל בתחום התכנון האורבני: תכנית לעיר בודאפשט (1912); הצעה רעיונית לתחרות לתכנון קאנברה בירתה החדשה של אוסטרליה (1912); תכנית לתכנון אזור הלסינקי וסביבותיה (8-1917).

ב-1922 זכה בפרס שני בתחרות הבין לאומית לתכנון מגדל המשרדים למערכת העיתון "טריביון" בשיקאגו. זכיה זו הביאה (1923) - את סארינן לארה"ב. כאן קיבל הזמנה לתכנון ביי"ס קרנברוק (CRANBROOK) - במדינת מישגן. מכאן ואילך נקשר שמו בפרויקט זה הכולל מספר בנינים: ביי"ס לבנים (30-1926); ביי"ס לבנות (30-1929); בנין הספריה ומוזיאון (43-1940) - ובנין הסדנאות והאקדמיה

בשנים שלאחר פרוץ מלחמ"ע הכין סידרת תחריטים על נושאים שונים לפי הזמנתו של בעל הגלריה והוצאת ספרים אמברואז וולאר (ר' עמ' 482). כמו כן עיצב (1929) את התפאורה "הבן האובד" עבור "הבלט הרוסי" של דיאגילב וסדרת שטיחי קיר (1937). מסוף שנות השלושים ואילך צייר בעיקר נושאים דתיים. ב-1947 שרף רואו בפומבי למעלה מ-300 מיצירותיו בטענה שלא היו ברמה המתאימה. בשנים האחרונות לחייו התפרסם וזכה לתערוכות מקיפות במוזיאונים רבים (ניו-יורק, מינכן ועוד). רואו נפטר בפאריז בהיותו בן 87.

Mondrian, Piet

מונדריאן, פייט

1872-1944 צייר ותאורטיקן הולנדי. דמות מרכזית של המופשט הגיאומטרי. ר' 1919 אוואנגארד הולנדי עמ' 504.

Beardsley, Aubrey

בירדזלי, אוברי

1872-1898

מאייר אנגלי. הבולט בין אמני האר-נובו בבריטניה. בירדזלי נולד בבריטון. החל לרשום מילדותו. חלה בשחפת בגיל 17. עבד כפקיד בחברת ביטוח בלונדון. לעת זו פגש את הצייר אדוארד ברנס-גיונס, מחוג ידידיו של וויליאם מוריס, ששכנע אותו לפנות לציור. בגיל 19 אכן למד ציור כמה חודשים, אולם לא התמיד בכך. כעבור שנתיים התפרסם בזכות איוריו לספר 'מות המלך ארתור' של תומס מאלורי ולאחר מכן נתקבל כעורך גרפי ומאייר הרבעון "הספר הצהוב" (YELLOW BOOK); כתב עת שנוסד בתמיכתה של ג'יני צ'רצ'יל (אימו של וינסטון צ'רצ'יל). שנה לאחר מכן התפרסמו איוריו למחזה של אוסקר ווילד. כאשר נשפט ונאסר אוסקר ווילד באשמת הומוסקסואליות, פוטר בירדזלי ממערכת ה"ספר הצהוב" ונאלץ למצוא עבודה בכתב עת אחר. בתקופה זו אייר עוד מספר ספרים: 'ליסיסטרטה' של אריסטופנס, 'אונס לוק' של אלכסנדר פופ, וכן שני ספרי שירה ופרוזה שכתב בעצמו (התפרסמו לאחר מותו). בגיל 25 הצטרף לכנסיה הקאתולית ועבר לגור בצרפת כאן נפטר באותה שנה ממחלת השחפת, בהיותו בן 26. סגנונו של בירדזלי מזוהה עם סגנון האר-נובו בתוספת נופך של ארוטיות העולה בקנה אחד עם הזרם האמנותי הקרוי "דקאדנס" (DECADENCE) המאפיין את שלהי המאה ה-19.

Maillart, Robert

מיאאר, רוברט

1872-1940

מהנדס שוויצרי. נודע בזכות שימוש נועז בטון מזוין שהביא למהפך צורני ותיכנונם של גשרים. מאייר נולד בברן, שויץ. סיים לימודי הנדסת בנין (1894) במכללה הפוליטכנית בציריך.

בהמשך עבד אצל מספר מהנדסים כולל פרנסיא הנביק (ע"ע), עד שפתח משרד עצמאי. בהיותו בן 39 (1901) קיבל את ההזמנה הראשונה לתכנון גשר. כבר בשלב זה הדהים את ציבור המתכננים

בזכות מימדיה העדינים והדקים של קשת הגשר. מכאן ואילך הרחיב את מגוון הפתרונות בצורניים של גשריו, שהפכו ליצירות אמנות בזכות עצמם. מאייר עסק גם בתכנון מפעלי תעשייה מבטון מזויין בשוויץ ובמקומות אחרים, באלו עשה מספר נסיונות, החל מ-1908, לפיתוח

(שמו המלא וילהלם קארל אמיל אנדרסון). למד תקופת מה בפאריז. בתחילת דרכו כפסל הושפע במיוחד מאוגוסט רודן, אולם לאחר זמן פיתח סגנון מיוחד משלו המתאפיין בקלילות מסוגנות ברוח הקלאסיקה. בהיותו בן 54 (1929) הוזמן ע"י סאריין (ע"ע) לארה"ב כמנחה במגמה לפיסול באקדמיה לאמנות קרנברוק (ראש המגמה מ-1931 ואילך). מילס נודע בעיקר בזכות פסלי הנחושת ששילב במזרקות ציבוריות בכיכרות ערים רבות בארה"ב ובשבידה. מילס נפטר בשבידה בהיותו בן 80.

לאחר מותו רוכזו עבודותיו בשני מוזיאונים - האחד, בביתו באופסאלה, והשני במכללת קרנברוק בארה"ב.

Villon, Jacques

ויון, ז'אק
1875-1963

צייר צרפתי. זכור כמי שגייש בין האמנות הפיגורטיבית והמופשטת בתחילת המאה ה-1920. ויון נולד בעיירה בחבל נורמנדיה. (שמו האמיתי גאסטון אמיל דושאם). האח הבכור של האמנים ריימון דושאן-ויון, מרסל דושאם וסוזאן דושאם.

החל ללמוד משפטים, אבל כבר בגיל 19 (1894) עבר לפאריז במטרה לעסוק בציור וכאן למד אמנות באקדמיה קורמון. בשנים הראשונות התקיים בעיקר כמאייר לעתונים וכתבי עת. ב-1911 בהיותו בן 36 הצטרף לקבוצת אמני אוואנגארד שקראה לעצמה בשם "חתך הזהב". לאחר מלחמ"ע פנה לסגנון יותר ריאליסטי. עיקר פרסומו מהשנים שלאחר מלחמ"ע. בשנת 1956 זכה בפרס הגדול בבינאלה בונציה, לעת זו כבר היה לדמות נרצת על האמנים הצעירים. ז'אק ויון נפטר בהיותו בן 88.

Leck, Anthony Van der

לק, אנטוני ואן דר

1876-1958 צייר. ר' עמ' 505.

Barski, Joseph

ברסקי, יוסף.

1876-1943 אדריכל. ר' עמ' 431.

Hecker, Wilhelm

הקר, וילהלם.

1876-1945 אדריכל. ר' עמ' 551.

Struck, Herman

סטרוק, הרמן

1876-1944 צייר. ר' עמ' 546.

Duchamp-Villon, Raymond

דושאם-ויון, ריימון

1876-1918

פסל צרפתי. שמו המקורי ריימון דושאם. נולד בפאריז. השני מבין שלושה אחים ואחות. כולם אמנים. נודע בזכות פסליו שהם סינטזה בין הקוביזם והפוטוריזם. נהרג במלחמ"ע, בהיותו בן 42.

Vlaminck, Maurice De

ולאמן, מוריס דה

1876-1958

צייר צרפתי. נולד בפאריז. בצעירותו נמנה על הנועזים שבין אמני הצבע בצרפת. בנעוריו ניגן בכינור, בגיל 19 (1895) החל ללמוד ציור בכוחות עצמו וכעבור 5 שנים (1901-2) שכר סטודיו עם ידידו מילדות הצייר אנדרה דרן (ע"ע). השניים ניסו למצוא סגנון חדש, בהשפעת ואן גוך, בנפרד מהאימפרסיוניזם והפוינטיליזם. ב-1902 נפגשו עם מאטיס וידידיו וב-1905 הציגו יחד כקבוצה, שנודעה בשם "פוב"

לעיצוב (הושלם 1941). בפרויקט קרנברוק ניכרת נטייתו של סאריין לסינטזה שמרנית ורומנטית של מגמות שונות (אר-נובו, אר-דקו ופונקציונליזם) - עם זיקה ברורה לסגנון הקלאסי המופשט.

סאריין ניהל את הסדנאות לאמנות של קרנברוק יחד עם אשתו האמנית הפינית, לואיז גזליוס ולימים הצטרף אליו גם בנו האדריכל ארו סאריין (ע"ע). סדנאות אל היו גורם חשוב בצמיחתו של העיצוב בארה"ב. מכאן יצאו, בין השאר, פלורנס נול (עיצוב ריהוט ופנים); הארי ברטויה (פיסול ועיצוב רהיט); צ'ארלס אימס (אדריכלות ועיצוב רהיט); אדמונד בייקון (עיצוב אורבני); הארי וויז (אדריכלות ועיצוב אורבני) ועוד. סאריין נפטר בהיותו בן 77.

Lilien, Efraim Moshe

ליליאן, אפרים משה

1874-1925 צייר. ר' עמ' 461.

Perret, August

פרה, אוגוסט

1874-1954

אדריכל צרפתי. מחלוצי הבניה בבטון גלוי (ללא טיח). זכור במיוחד בזכות השפעתו על לה קורבוזייה משנות ה-1940 ואילך. נולד ליד בריסל. בנו של בנאי אבן שהצליח כקבלן בנין בפאריז. למד אדריכלות בבו-זאר. עזב לפני סיום לימודיו והצטרף לעסק של אביו. יחד עם אחיו תכנן בנין מגורים (1903) - ומוסך (1905). שני בנינים אלו, שנבנו בפאריז, הם מהראשונים בהם נעשה שימוש בטכניקת הבטון הגלוי. להישג אדריכלי נוסף הגיע (1913) - בחלל הפנימי של תאטרון השנז-אליזה (בשיתוף הנרי ואן דר וולדה - ע"ע). לאחר מלחמ"ע תכנן את כנסית נוטרדאם (1922-3) ב-לה ריינסי (LA-RAINCY) - ליד פאריז, בה שילב את שלד הבטון הגלוי עם קירות זכוכית.

לאחר מלחמ"ע היה אוגוסט פרה אחראי לשיקומה של העיר לה האבר, אם כי בשלב זה היה סגנונו אקדמי וכבד במיוחד. נפטר בפאריז בגיל 80.

Marquet, Albert

מארקה, אלבר

1875-1947

צייר צרפתי. מגדולי אמני הצבע - במיוחד גווי אפור. מארקה נולד ב-בורדו. למד בבו-זאר בפאריז אצל גוסטאב מורו ויחד עם חבריו בסטודיו רואו ומאטיס השתייך זמן קצר לזרם האמנותי הקרוי פוביזם (FAUVISM). מארקה צייר בעיקר נופים והרבה לנסוע בחיפוש אחר נושאים מתאימים. בנוסף לתקופה הפוביסטית הצבעונית יחסית (1900-12) - נודע בזכות גווי האפור בהיר המאפיינים את תמונותיו, בעיקר נופי העיר פאריז. לתערוכה של יצירותיו שהתקימה (1952), ע"י אלמנתו במוזיאון תל-אביב, היתה השפעה מסוימת על הסגנון הלירי באמנות ישראל משנות ה-1950 ואילך. מארקה נפטר בהיותו בן 72.

Milles, Carl

מילס, קארל

1875-1955

פסל שבדי. אחד מגדולי הפסלים הסקנדינבים. זכור בזכות יצירות אקספרסיביות דינמיות שהשפיעו על עמיתיו הגרמנים והאמריקאים. מילס נולד באופלסה, שבדיה.

(ע"ע מאטיס). אבל ב-1908 החליף כיוון ומכאן ואילך צייר נופים כפריים בצבעי שחור לבן. ואלמן נפטר ליד פאריז בהיותו בן 82.

בראנקוסי, קונסטנטין Brancusi, Constantin 1876-1957

פסל רומני. חלוץ המופשט המודרני. עבודותיו בעץ, נחושת ושיש מתאפיינת בגימור אלגנטי ואיפוק צורני. בן להורים כפריים מהרי הקארפטים. ככל ילדי הכפר לא למד בבי"ס ועסק מגיל צעיר ברעית צאן. בגיל 10 יצא לעיר הסמוכה לחפש עבודה, תחילה כעוזר בצביעת בדים ולאחר שנתיים כעוזר בחנות מכולת. מכאן נדד לעיר המחוז והתקבל לעבודה כשרת במוסד ציבורי.

בגיל 18 גילף לעצמו כינור ואף למד לנגן עליו. מבצע זה הרשים תעשיין מקומי, שעזר לו להתקבל לביה"ס העירוני לאמנות ומלאכה. כעבור שנתיים יצא ברגל לבוקארשט בירת רומניה ונתקבל לאקדמיה לאמנות. כאן הצליח במיוחד. האקדמיה קנתה ממנו פסל אנטומי (1902) ששימש שנים רבות כדגם לתלמידים. בנוסף קיבל הזמנה לפסל (1903) את דיוקן אבי החינוך הרפואי ברומניה. לאחר ששרת שנה בצבא עזב את רומניה ויצא (1904) למינכן ומשם לפאריז. מחוסר אמצעים עשה שוב את רוב הדרך ברגל. בפאריז התקבל לבו-זאר, מקום בו למד שנתיים.

ב-1907 קיבל הזמנה לאנדרטה ברומניה (נערה כורעת) ובמקביל נתאפשר לו להשתתף בתערוכת "סלון הסתיו" בפאריז. שנה לאחר מכן בהיותו בן 32 (1908), יצר את הפסל "הנשיקה", שבו הצליח, לראשונה, להשתחרר לחלוטין מהשפעתו של רודן. בתקופה זו התיידד עם הצייר אמאדיאו מודליאני שהחל גם הוא לפסל (1909) בהשפעתו.

מכאן ואילך הלך והתגבש סגנונו של בראנקוסי במהירות: ב-1910 פיסל את 'המוזה הנמה', ב-1912 את 'הציפור' וב-1913 את 'מדמואזל פוגאני' כולם מברונזה מלוטשת. בשנה זו (1913) השתתף בתערוכת ה"ארמורי" בניו-יורק. במקביל המשיך לעבוד גם בשיש ובעץ, לעיתים בגימור מחוספס וגולמני המהווה ניגוד מוחלט לפסליו המלוטשים. ב-1920 הציג בסלון האמנים בפאריז את יצירתו 'הנסיכה X'. הפסל, שצורתו דומה לפין של גבר, גרמה לשערוריה ציבורית וסולק ע"י המשטרה. ב-1926 הוזמן להציג את יצירותיו בארה"ב. כאן הסתכסך עם שלטונות המכס, שתבעו ממנו לשלם מס יבוא על פסליו בטענה שאין הם אלא מטילי נחושת. בראנקוסי סרב לשלם ופתח במאבק, שנמשך שנתיים והיה לאחד המשפטים המפורסמים בתולדות האמנות.

ב-1933 ביקר בפאריז המהגריה של אינדור, שהיה בעיצומו של שיפוץ אחד מאגפי ארמונו בסגנון 'מודרני'. בראנקוסי הוזמן לעצב 'מקדשי' לאוסף הפסלים של המהגריה. לפרויקט זה שקרא לו "מקדש למחשבה ולישועה" הקדיש מספר שנים (8-1933) ואף ביקר בהודו (1937) אלא שההזמנה בוטלה בגלל מותו של המהגריה. בסופו של דבר (9-1938) הועמדו שלושה פסלים, השואבים את השראתם מיצירה זו, בגן ציבורי ברומניה: "שולחן הדממה", "שער הנשיקה" ו"העמוד המתמשך" (פסל פלדה בגובה 30 מטר).

בראנקוסי יצר במשך חייו עשרות וריאציות של פסליו לעיתים בחומרים שונים (עץ, שיש, ברונזה) לעיתים בשמות שונים ולעיתים בדרגות שונות של הפשטה או גימור. בראנקוסי נפטר בפאריז בהיותו בן 81.

בצוואתו הוריש למוזיאון לאמנות מודרנית בפאריז (התאזרח בצרפת ב-1958) את כל תכולת סדנתו בתנאי שזו תשמר בשלמותה, כולל מכשירים ורהיטים, שעיצב במו ידיו - כפי שאכן נעשה.

גונזאלס, חוליו Gonzalez, Julio 1876-1942

אמן ספרדי. חלוץ הפיסול המודרני בברזל כחומר בפני עצמו. נולד בברצלונה. למד חרושת ברזל אצל אביו וסבו ולאחר מכן ציור באקדמיה בברצלונה. בהיותו בן 24 עבר עם משפחתו לפאריז (1900). כאן פגש את פיקאסו, אותו הכיר כנראה עוד בברצלונה.

עד גיל 32 (1908) עסק בעיקר בציור ורק לאחר מכן פנה גם לפיסול. ב-1927 החל להתרכז בעיקר בפסלים מפלדה עם זיקה למופשט.

בסוף שנות השלושים נהיה סגנונו פיגורטיבי דוגמת יצירתו הידועה ביותר "מונטסרה" (7-1936): דמות אישה הנושאת ילד על זרוע אחת ומגל בשניה; יצירה האמורה להביע את תגובתו לארועי מלחמת האזרחים בספרד. גונזאלס נפטר בצרפת בהיותו בן 66.

אין ספק לגבי הזיקה בין גונזאלס ופיקאסו. מה שהיה ידוע פחות בזמנו הוא, שפיקאסו למד את מלאכת הברזל מגונזאלס ואף נהג לעבוד בסדנתו. הקשר בין השניים התפרסם בעיקר לאחר מחלמ"ע2 במקביל להצגתם בפומבי של הפסלים שיצר פיקאסו. עם זאת קשה לקבוע מי השפיע על מי בתחום הפיסול.

טסנאו, היינריך Tessenow, Heinrich 1876-1950

אדריכל גרמני. נציג חשוב של האדריכלות הגרמנית בשנות העשרים והשלושים שמחוץ לזרם המודרניזם. למד ב-נוישטאדט, לייפציג ומינכן (1896-1902). לאחר מכן במקומות שונים בגרמניה לימד (20-1913); וינה (6-1920) וברלין (41-1926).

סגנונו של טסנאו בשנים שלפני מלחמ"ע1 הוא מסורתי, סימטרי ומסיבי. בשנות ה-1920 ותחילת ה-1930 עבר לביטוי ראציונלי קוביסטי. לאחר עלות הנאצים לשלטון (1933) התרכז בהוראה.

גריפין, וולטר Griffin, Walter 1876-1937

אדריכל אמריקאי. זכור בעיקר במתכנן קאנברה בירת אוסטרליה. נולד באילינוי, ארה"ב. למד באוניברסיטת אילינוי באורבנה. בתום לימודיו עבד אצל פרנק לויד רייט (10-1900). כאן פגש והתחתן (1911) עם האדריכלית מאריון מאהוני, שהצטיינה בטכניקות איור אדריכלי. בעבודותיו העצמאיות המוקדמות ניכרת השפעת רייט וסגנון הערבה. פרויקטים מתקופה זו כוללים מבנה

שונה מהקוביזם עצמו. בקוביזם, האמן ועימו הצופה רואה וזוכר בו זמנית את האובייקטים המתגלים לעיניו מתוך מצב קבוע ויציב, שהוא מצב "סטטי". הפוטוריזם לעומת זאת מתאר את התנועה עצמה.

באדריכלות מצטמצם הפוטוריזם כמעט בלעדית לסקיצות שהציג האדריכל סנט'אליה (1914) תחת השם "העיר החדשה" כולל הצהרת כוונות שפורסמה באותו הקשר.

תצוגות התנועה הפוטוריסטית בשנים (1912-14) בפאריז השפיעו ישירות על האמנים מ"קבוצת חתך הזהב" ובאמצעות כתב העת "דר שטורם" על האקספרסיוניסטים הגרמנים. השפעה עמוקה ביותר היתה לפוטוריזם על הנעשה ברוסיה (1913-17) בשירה, מוסיקה, ציור ופיסול וכן על תנועת הדאדא (1916-24) שהחלה בציריך בשנות מלחמ"ע. השפעה עקיפה מסוימת היתה לפוטוריזם גם בארצות אחרות ואפילו ארץ ישראל.

במשך תקופה ארוכה ועד לעבר הקרוב היה הפוטוריזם בבחינת טאבו מכיוון שבמחצית שנות העשרים (1924) גיבשו מארינטי וכמה מידידיו הפוטוריסטים זיקה פוליטית לפאשיזם ולמוסוליני; מעין אמנה פאשיסטית פוטוריסטית. את משמעות הסינטזה של אמן אוואנגארדיסט בחברה של פאשיסטים ונאצים, ניתן למצוא בספרה של סיביל מוהולי-נאגי, שם מתואר מפגש שהתקיים בברלין בשנות השלושים - מארינטי וקורט שוויטרס עומדים על שולחן קוראים שירה פוטוריסטית דאדאיסטית של צעקות, קולות ושאות במפגש עם מנהיגים וקצינים נאצים מבולבלים ונבוכים למראה המופע הפרובוקטיבי, אבל מאידך נאלצים להשאר בגין כבודו של מארינטי שארגן את המופע כמפגן אחוה רשמי בין התרבות הגרמנית והאיטלקית. ארוע זה, אגב, זרז את בריחתם מגרמניה של אותם אמנים שהשתתפו בו.

השאלה העולה היא, מאין באו הרעיונות והסיסמאות של הפוטוריזם? לפחות אחת מהן, זו המתחייבת לתנועה ומהירות - נובעת אולי גם מתורת היחסות של אינשטיין (התפרסמה 1905), הדנה בשאלת המהירות הזמן והמסה. אחרת איך נסביר שלפתע כל אמן או לפחות רבים מהם מתיחסים למימד התנועה וזמן.

ספק אם האמנים הבינו את אינשטיין אבל היתה לנגד עיניהם דוגמה פשוטה ומוחשית, הצילום; הצילום מסוגל להקפא חלקיק של כל תנועה. ואכן חלק ניכר מהאמנות הפוטוריסטית מושתת על צילומי רצף ובמיוחד צילומיהם של מאריי ומויברידיג.

עמדתם של מארינטי וכמה מידידיו, שראו במלחמת העולם הראשונה התגלמות אמנותית, מקורה בפילוסופיה האנארכיסטית של ג'ורג' סורל (1847-1922) שטען שהרצח, הטרור, והאלימות מביאים את הנפש לפורקן והשתחררות; מין אקסטזה אנושית יוצרת. תפיסה דומה, של טרוף "פילוסופי- פסיכולוגי", אפשר למצוא כבר אצל הפילוסוף הגרמני פרדריק הגל שחשב גם הוא שהמלחמה משחררת את האדם מכיוון שהוא עומד מול פחד המוות; פחד המזקק את נשמתו.

זה המקום לציין את הפוטוריסטים שנהרגו במלחמת העולם הראשונה - האדריכל סנט'אליה, והפסל בוצ'וני, בנוסף לאלה שנפצעו והיו לנכים או מתו כעבור זמן מפצעייהם או מהרעלות גז.

מגורים פרטי (1902); עיצוב נוף קמפוס אוני' דה-קאלב באילינוי (1906); תכנית מתאר לשכונת מגורים ב-מאסון-סיטי, איובה (1910-16) כולל מספר בתי מגורים פרטיים באותה שכונה.

בתחילת 1912, בהיותו בן 36, זכה בתחרות בין לאומית לתכנון קאנברה בירתה החדשה של אוסטרליה. לאחר מכן עשה את רוב זמנו באוסטרליה. עבודת הבנייה בקאנברה החלו בפיקוחו ב-1915, ובשנת 1920 הסתכסך עם ראש הממשלה ומכאן ואילך איבד את השליטה על ביצוע העבודות בקאנברה. גריפין לא נואש והמשיך לפעול באוסטרליה עוד זמן רב לאחר העברת הממשלה לקאנברה (1927). בו זמנית ניסה לקבל הזמנות עבודה נוספות. בהקשר זה הגיע להודו וכאן נפטר בהיותו בן 61. כמו כן תכנן את אוניברסיטת מלבורן (1915) ושכונת מגורים בסידני (1918).

Marinetti, Filippo

מארינטי, פיליפו תומאסו

1876-1944

משורר ותיאטרון איטלקי. מיסד תנועת הפוטוריזם. נולד והתחנך באלכסנדריה (מצרים), צרפת, איטליה ושוויץ. החל את דרכו כסופר בכתב עת איטלקי-צרפתי במילאנו. גר רוב חייו בפאריז, אבל ביקר לעיתים תכופות באיטליה. כבר בשיריו (1904) הראשונים (כתב בצרפתית ואיטלקית) הוכיח עוצמה רבה כולל ניסויים אנארכיים במבנה השיר; גישה המאפיינת גם את שירתו המאוחרת יותר.

בפברואר 1909 פרסם את המאניפסט הפוטוריסטי הראשון, בעתון הפאריזאי "פיגארו". עד מהרה התקבצו אליו קבוצות אמנים איטלקים-משוררים, ציירים, פסלים ואדריכלים.

ב-1910 פרסם רומן פוטוריסטי ראשון בצרפתית ובאיטלקית. כמו כן כתב מספר מחזות פוטוריסטיים שאחד מהם הועלה על הבמה בפאריז (1909) ואיטליה (1912).

בספר שיריו "המלחמה כאמצעי להגיינה עולמית" (1915) שיבח מארינטי את מלחמ"ע ודרש את מעורבותה של איטליה. ב-1916 פרסם את עבודתו התאורטית: "התאטרון הפוטוריסטי הסינטטי".

פוטוריזם FUTURISM. תנועה שעקרונותיה ומטרותיה

נוסחו כ"מאניפסטים" ע"י פיליפו מארינטי וידידיו בסידרה של מינשרים (שירה 1909; ציור ופיסול 1910; אדריכלות 1914). עקרונות אלה כוללים את התנועה, המהירות, המכונה, הפטריוטיזם והמלחמה. מאידך יצא כנגד הרומנטיקה, הנוסטלגיה וכל שאר ביטויים של התרפקות על העבר כולל הקלאסיקה, המוזיאונים, ההסטוריציות וכו'. מטרתו של הפוטוריזם הייתה לישים עקרונות אלו בכל תחומי האמנות והתרבות.

בספרות: חריזה חופשית, שפה פונטית, משפט טלגרפי, ביטול שמות תואר ותארי פועל. במוסיקה: קולות ורעשים של העולם המתועש.

בציור ובפיסול: תאור התנועה.

תחילה נטו הפוטוריסטים לציור הפיגורטיבי הקרוב לפוביזם ואח"כ פנו לכיוון הגיאומטרי-קוביסטי וניתוח אנליטי של התנועה ע"י פרוקה לגורמים; ציור הדומה אבל

אמנים המזוהים עם הפוטוריזם:**Balla, Giacomo****באלה, ג'יאקומו**

1871-1958

צייר איטלקי. מראשוני תנועת הפוטוריזם. יליד טורינו. למד אמנות בפאריז והושפע מהפוינטיליזם. התישב ברומא (1901). בעקבות המאניפסט הפוטוריסטי של מארינטי (1909), פרסם יחד עם ציירים איטלקים אחרים את מאניפסט הציור הפוטוריסטי (1910), בו טענו בזכות האמנות להרוס את התרבות והסדר החברתי הישן והמנוון. תמונתו הפוטוריסטית הראשונה והידועה ביותר היא של כליב קשור בשרשרת (1912). תמונה זו מבוססת על עבודתו של הצלם הצרפתי מאריי (Marey). בהמשך (מ-1913) עבר לציור מופשט יותר (מעין דינמיזם גיאומטרי), ברוח 'אורפיזם' של דלוניי, האחים דושאם ועוד, מחברי קבוצת 'חתך הזהב', איתם התיידדו הפוטוריסטים בפאריז. באלה נפטר ברומא בהיותו בן 87.

Carra, Carlo**קארה, קארלו**

1881-1966

צייר איטלקי. נחשב בעיני רבים לאחד היוצרים החשובים במחצית הראשונה של המאה העשרים. קארה נולד בעיירה קוארנטור, שבחבל פיידמונט. בגיל 14 (1895) החל לעבוד במילאנו אצל צבאי שהתמחה בעיטור קירות. כעבור 5 שנים, בהיותו בן 19, יצא לפאריז (4-1900). עם שובו לאיטליה התקבל כתלמיד ב"אקדמיה בררה" במילאנו (8-1905). בהמשך פגש את האמן בוציוני (ע"ע) ובהשפעתו חתם (1910) על מאניפסט הציור הפוטוריסטי (ע"ע מארינטי). כעבור שנה (1911) חזר לפאריז ביחד עם שאר הפוטוריסטים. בשלב זה ראה לראשונה את תמונותיהם של הקוביסטים (ע"ע פיקאסו ובראק) - חוויה שהייתה לה השפעה ניכרת על סגנון הפוטוריזם בשנים הבאות. בשנת 1913 פירסם את "מאניפסט ציור הקול, הרעש והרוח", שבו טען שהצייר יכול וחיב לעורר בתמונותיו גם חיות לא חזותיות, כגון אלה שבהם נפגש הצופה בתחנות רכבת, בתי מלאכה, מועדוני לילה וכו'. שנה לאחר מכן (1914) חתם על חוזה עם בעל הגלריה הנודע דויד קאהנוילר (ע"ע), מגדולי הפטרונים של האוואנגארד הפריזאי.

לאחר פרוץ מלחמת 1915 זנח את הפוטוריזם והחל מתעניין באמנות הקלאסית ובמיוחד באמן הנודע ג'וטו (ע"ע). בתקופה זו (1916) פגש בבית חולים צבאי בפרארה את הצייר ג'ורג'ו דה ציריקו (ע"ע) ובהשפעתו הצטרף (1918) ביחד עם מוראנדי (ע"ע) לחוג "מטאפיסיקה" - סגנון המבשר את הסורראליזם (ע"ע אנדרה ברטון). משנות ה-20 ואילך צייר בעיקר נופים, בסגנון המושפע בו זמנית מסזאן (ע"ע) והניאו קלאסיקה. כמו כן נודע בזכות מאמריו הרבים על האמנות ופעלו כמורה רב השפעה באקדמיה במילאנו. קארה נפטר במילאנו בהיותו בן 85.

Boccioni, Umberto**בוצ'יוני, אומברטו**

1882-1916

אמן איטלקי. מחשובי התיאורטיקנים של תנועת הפוטוריזם. למד ציור אצל באלה. ב-1907 השתקע במילאנו מקום בו פגש את המשורר פיליפו מארינטי והיה מהראשונים שהצטרפו לתנועה הפוטוריסטית (1909). ב-1910 נסח ביחד עם באלה, סורייני (גם הוא תלמיד של

באלה) ולואיגי רוסולו את "המאניפסט הטכני של הציור הפוטוריסטי". בין יצירותיו מתקופה זו, "העיר מתעוררת" (11-1910), שהיא סינטזה של פוינטיליזם, פוביזם ואורפיזם. (בוצ'יוני כמו שאר הפוטוריסטים היה מקורב לאמני קבוצת "חתך הזהב").

ב-1912 נסח את "מאניפסט הפיסול הפוטוריסטי" שטען - בהשפעת פיקאסו ובראק - בזכות שילוב הפסל בסביבה המודרנית ע"י השימוש בחומרים לא מסורתיים כגון זכוכית, מלט, בדים לאלה הציע להוסיף אביזרים כגון נורות חשמל וכן מנועים חשמליים, על מנת להניע חלקים מן הפסל (קינטיקה).

פסלים מפורסמים - "התפתחות הבקבוק בחלל" (1912); "צורה מיוחדת והמשכית בחלל" (1913). פסלים אלו שמרנים יותר מהצהרות המאניפסט הפוטוריסטי.

למרות שהכיר את הקוביזם בחר דווקא בצורות מעוגלות חופשיות להן קרא 'קוי כוח'. ב-1914 פרסם ספר בשם "הציור הפוטוריסטי וחוסר תרבות". בספר זה טען שבעוד האימפרסיוניזם מנציח את הרגע החולף, הפוטוריזם הוא סינטזה של כל הרגעים האפשריים ובניגוד לקוביזם 'אובייקטיבי', הפוטוריזם שואף לבטא את מצב הנפש. למרות שרבים מרעיונותיו אולי לא הובהרו דיים, נחשב בוצ'יוני לתיאורטיקן החשוב ביותר של הציור והפיסול הפוטוריסטי. בוצ'יוני נהרג במלחמת 1915 בהיותו בן 34.

Severini, Gino**סורייני, ג'ינו**

1883-1966

צייר איטלקי. מראשוני תנועת הפוטוריזם. יליד קורטינה. למד אצל בוצ'יוני ברומא (1902) ואח"כ (1906) עבר לפאריז. כאן פגש והתיידד עם הקוביסטים (פיקאסו, בראק, אפולינר, מאקס ז'קוב וכו') אבל הושפע בעיקר מהפוינטיליזם של ג'ורג' סרה. ב-1909 הצטרף לתנועה הפוטוריסטית וחתם יחד עם באלה בוצ'יוני ורוסולו על מאניפסט הציור והפיסול הפוטוריסטי (1910). היה איש הקשר בין הקוביסטים והפוטוריסטים שהביאו לסינטזה החדשה של קבוצת 'חתך הזהב' והאורפיזם ובדומה להם החל גם הוא מ-1915 ואילך בחקר הפרופורציות, הצבע והדינמיות. לאחר מלחמת 1915 ביצע בעיקר ציורי קיר ופסיפסים גדולי מימדים באיטליה, צרפת ושויץ. סורייני נפטר בפאריז בהיותו בן 83.

Russolo, Luigi**רוסולו, לואיגי**

1885-1947

צייר איטלקי. בנעוריו למד מוסיקה. החל לצייר בגיל 23 (1908) הצטרף וחתם על מאניפסט הציור והפיסול הפוטוריסטי (1910). ב-1913 פרסם מאניפסט על "מוסיקת רעש" (BRUITISM) שהיתה לו לימים השפעה על התפתחויות מסוימות במוסיקה המודרנית. ציוריו עד סוף מלחמת 1915 הם ברוח הסינטזה קוביזם-פוטוריזם. לאחר מכן פנה לכיוון פיגורטיבי-סורראליסטי. רוסולו נפטר בהיותו בן 62.

Sant'elia, Antonio**סאנט'אליה, אנטוניו**

1888-1916

אדריכל איטלקי. זכור בזכות ציורים פנטסטיים המזוהים עם סגנון הפוטוריזם. נולד ולמד אדריכלות בעיר קומו

Kolbe, George **קולב, ג'ורג'**
1877-1947
פסל גרמני. למד ציור, אבל אחרי שפגש את אוגוסט רודן ברומא החליט לפנות לפיסול. חי בברלין למעט ביקורים קצרים באיטליה, יוון ומצרים. בדרך כלל התרכז בנושא הערום (יציקות ברונזה). פסלו "הלילה" הוצג בביתן הגרמני ביריד ברצלונה (1929) ע"י האדריכל לודוויג מיז ואן דר רי.

Bonatz, Paul **בונאטץ, פאול**
1877-1956
אדריכל גרמני. נציג חשוב של האדריכלות המודרנית בגרמניה - מחוץ לזרם המודרניזם. בונאטץ נולד ב-שטוטגארט. למד במינכן (1896-1900). ב-1911 זכה בתחרות לבנית תחנת הרכבת בשטוטגארט (סיום הבנין 1927) בסגנון המושפע מעבודותיהם של האדריכלים הסקנדינבים בתקופה זו ובמיוחד תחנת הרכבת (14-1905) של אליאל סאריפן בהלסינקי והספריה העירונית בסטוקהולם (1920-28) של גונאר אספלינד. לאחר מלחמת"1 ענה בונאטץ לסגנון מודרני אבל שמרני. היה ממתנגדי הסגנון המודרני של "חוג האדריכלים" (RING) כפי שבא לידי ביטוי בתערוכת הוורקבונד בוויסנהוף, שטוטגארט (1927). שנה לאחר התערוכה (1928) ארגן בברלין קבוצת אדריכלים בשם "הבלוק" (DER BLOCK) ששמה לה כמטרה לשמר את האדריכלות "הגרמנית" המסורתית ובעיקר גגות הרעפים המשופעים לעומת גגות הבטון של האדריכלות המודרנית. טענותיהם של חברי הבלוק נוסחו במונחים כגון: התחשבות בסגנון החיים המסורתי; גישתם ואופיים של הגרמנים; תנאיה של גרמניה וכו'. לימים יצא שמה של קבוצת "הבלוק" לשימחה בגין הזדהותה עם המשטר הנאצי. במקביל נודע בונאטץ כמחנך רב השפעה. בין הצעירים שלמדו או עבדו במחיצתו גם כמה שעלו בהמשך לארץ, כגון" וויטקובר, פולאצ'ק, שילר ועוד. ב-1935, מונה בונאטץ למפקח כללי על בנית גשרים וכבישים (1935-40). ב-1943 נמלט לטורקיה. כאן שימש כמנחה לאדריכלות באיסטנבול ובמקביל תכנן שיכונים ואת בנין האופרה הממלכתית באנקרה (1948) בסגנון מודרני אבל שמרני. ב-1954 חזר לשטוטגארט וכאן נפטר כעבור שנתיים, בהיותו בן 79.

Hoger, Fritz **הוגר, פריץ**
1877-1949
אדריכל גרמני. למד בהמבורג, מקום בו פתח משרד עצמאי (1907). בעבודתו המוקדמת הושפע מהרמן מתוזיוס. נודע בעיקר בזכות תכנון "בנין ציילה" בהנובר. הבנין, העשוי המלבנים, נחשב לאחת הדוגמאות החשובות של האקספרסיוניזם באדריכלות הגרמנית.

Klee, Paul **קליי, פאול**
1879-1940
צייר. ר' אוואנגארד גרמני והבאוהאוס עמ' 513.

Poiret, Paul **פוארה, פאול**
1879-1944
מעצב. ר' עמ' 582.

Ruhlmann, Jaques Emile **רוהלמן, ז'אק אמיל**
1879-1933
אדריכל. ר' 'אר-דקו' עמ' 467.

שבצפון איטליה. לאחר קבלת הדיפלומה המשיך בלימודי אדריכלות באקדמיה ברה (1911) במילאנו ובאקדמיה (1912) לאמנות בבולוניה.

אחת מעבודותיו הראשונות היתה וילה קטנה בקומו (1911) ולאחר מכן עבד במילאנו: משנה זו ידועה הצעה לתחרות לבית עלמין (1912) בסגנון האר-נובו. ב-1913 החל לפתח פרויקט על נושא 'העיר החדשה': פרספקטיבות של בניינים עתידיים עם דגש על מגדלי מעליות חיצוניות; מרפסות תלויות; מעברי תחבורה עיליים ותת קרקעיים.

הפרויקט, שלא נשא אופי שימושי מוגדר הוצג (1914) בתערוכת אדריכלות איטלקית חדשה במילאנו. כמה חודשים לאחר מכן הוצג שוב בתערוכה הקבוצתית 'המגמות החדשות', שכללה גם עבודות של בני כיתתו. לתערוכה נלווה קטלוג בו קרא לדחות את סגנונות העבר ובזכות המהפכה האדריכלית המושתתת על הטכנולוגיה. תערוכה זו קרבה את סאנטי'אליה למארינטי והתנועה הפוטוריסטית. מארינטי פרסם את עבודותיו בצרוף 'מאניפסט' תחת הכותרת 'האדריכלות הפוטוריסטית'. (השינוי העיקרי במאניפסט התבטא בהכנסת המילה 'פוטוריזם' להצהרותיו הקודמות של סאנטי'אליה). ב-1915 גויס סאנטי'אליה לצבא, נשלח לחזית ונהרג (1916) בהיותו בן 28.

סאנטי'אליה השאיר אחריו למעלה מ-300 שרטוטים, שהיתה להם השפעה רבה על האדריכלות המודרנית, בעיקר בזכות מארינטי שהמשיך להציגם ולפרסמם עוד שנים רבות.

* * * * *

Berlin, Joseph **ברלין, יוסף**
1877-1952
אדריכל. ר' עמ' 546.

Baerwald, Alexander **ברוואלד, אלכסנדר**
1877-1930
אדריכל. ר' עמ' 431.

Dufy, Raoul **דופי, ראול**
1877-1953
צייר צרפתי. זכור בזכות תיאורי נוף וארועים באקוורלים צבעוניים. דופי נולד ב-לה האבר. הגיע לפאריז בגיל 23 (1900) במטרה ללמוד ציור בבזאר ובהמשך פנה לאמפרסיוניזם.

ב-1905 פיתח סגנון חופשי יותר בהשפעת הפוביזם. בשנים 9-1908 למד אצל ג'ורג' בראק. לאחר מכן הגיע לסינטיזה מקורית משלו של צבעוניות "אקוואלרית ים תיכונית". דופי היה ידידו של מעצב האופנה פאול פוארה ובהשפעתו הקים בית מלאכה לעיצוב והדפסת טקסטיל. ב-1920 הרחיב את בית המלאכה והחל לייצר קרמיקה ושנה לאחר מכן גם שטיחים. במחצית שנות ה-1920 חזר לציור ומאז נודע בעיקר בזכות סדרות של תמונות נוף מניצה, דוביל ויער בולון. לסגנונו הקליל הייתה פופולריות עצומה בנוסף להשפעתו על אין ספור אמנים שאימצו את סגנונו, כולל הישראלים גוטמן, הנדלר הולצמן ועוד. דופי נפטר בהיותו בן 76.

ואלדן, הרוארת

1878-1941

Walden, Herwarth

חובב אמנות יהודי גרמני. מראשי התומכים בתנועות האוואנגארד ובמיוחד באקספרסיוניזם הגרמני. ואלדן (שמו האמיתי גיאורג לוי) נולד בברלין וכאן למד ספרות ומוסיקה ובהמשך השתלם באטליה. בתחילת דרכו עסק בעיקר בחיבור מסות בנושא האופרה. לעת זו (11-1901) היה נשוי למשוררת האקספרסיוניסטית אלזה לאסקר - שילר (עלתה לישראל 1940).

בהיותו בן 32 יסד את השבועון "דר סטורם" (הסערה). כבר בחוברת הראשונה גילה את אהדתו לסגנון האקספרסיוניזם, כאשר פירסם רישום של הצייר אוסקר קוקושקה (ע"ע) ובהמשך בעבודותיהם של קבוצת ה"גשר" (ע"ע קירשנר) "הפאתטיים" (ע"ע מיידנר).

עם הופעת החוברת ה-100 של "דר סטורם" (מרץ 1912) פתח גלריה באותו שם, שבה הוצגו עבודותיהם של קבוצת "הפרש הכחול" (ע"ע פראנץ מארק) והפוביסטים מפאריז (ע"ע מאטיס).

חודש לאחר מכן הציג, לראשונה בגרמניה, את עבודותיהם של הפוטוריסטים האיטלקיים (ע"ע מאריניטי). עד סוף 1913 כבר נערכו בגלריה תערוכות של הקוביסטים (ע"ע בראק, פיקאסו, מארקוסיס ועוד), האוואנגארד הרוסי (ע"ע ארכיפנקו, לארינוב, שאגאל ועוד) וכן מונק, ארפ, קליי, פיינינגר.

באותה שנה (1913) אירגן בהצלחה רבה את "סלון הסתיו הגרמני הראשון".

בשנות המלחמה (16-1915) הפעיל, בנוסף לכתב העת והגלריה, גם בית ספר לאמנות, מקום בו לימד הצייר הצעיר (20) גיאורג מוכה, ותיאטרון נסויי בהנהלת לותאר שרייר - שניהם, לעתיד, ממורי הבאהאוס (ע"ע גרופיוס).

בהמשך, בתום הקרבות, הפך ה"סטורם" לאחד ממרכזי פעילות השמאל בברלין. בשלב זה הצטרפו מרבית אמני הגלריה ובמיוחד האקספרסיוניסטים השמאלנים לקבוצת "נובמבר" ול"מועצת האמנים למען העובדים" (ע"ע גרופיוס).

חשיבותו של ה"סטורם" הלכה ודעכה במקביל להתחזקות הימין בגרמניה. ב-1924 נאלץ ואלדן לסגור את הגלריה וכתב העת הפך מירחון לרבעון. עם זאת עדיין נמשכה הופעתם של אלבומים מהודרים של אמנים שונים שהוצגו עד כה ע"י הגלריה.

בשנת 1932, בהיותו בן 54, החליט להשתקע בבריה"מ, כפי שעשו אנשי שמאל רבים לעת זו, גרמנים ואחרים, ביניהם האדריכלים אנדרה לורסה, הנס מאייר, הנס שמידט, ארנסט מאי, ברונו טאוט, המחזאי ברטולד ברכט, הבמאי ארוין פייסקאטור, הצייר ג'ון הארטפילד, המלחין הנס איזלר, הפילוסוף גרגורי לוקאץ ועוד. ואלדן נפטר ברוסיה, כנראה באחד הטיהורים, בהיותו בן 63.

פרסינה, יוג'ין

1879-1962

Freyssinet, Eugene

מהנדס בנין צרפתי. מאבות טכניקת "הבטון הדרוך": מתיחת הברזל לשיפור משמעותי ביעילות הבטון המזוין (PRE STRESSED). פרסינה נולד בעיירה סימרטין-וזוביי. למד בבית הספר להנדסה בפאריז. שרת בצבא צרפת

כמהנדס (7-1904). עבד כמהנדס גשרים בחברות קבלניות (14-1905; 28-1918). שרת שוב כמהנדס צבאי במלחמת 1914-18). משרד עצמאי לתכנון אדריכלי והנדסאי (18-1914). בין עבודותיו הידועות בשיטת הבטון הדרוך: מוסך צפלינים בשדה התעופה אורלי (24-1912. נהרס) וגשר בסמוך לעיר ברסט באורך 187 מטר (1930). לאחר נסיונות נוספים הצליח לפתח (1938) מכשירים מיוחדים לדריכת הברזל. מכאן ואילך נעשה שימוש כלל עולמי בשיטתו, המביאה להקטנה של עד 50% בכמות הבטון המזוין. פרסינה נפטר בהיותו בק 83.

אברקומבי, (סר) פטריק

1879-1957

אדריכל בריטי. מראשי התכנון העירוני בבריטניה. היה פעיל בשיקום ערים לאחר מלחמת עולם שניה, ביניהן לונדון רבתי (4-1943), אדינבורג, פלימות ועוד. כמו כן הכין תכניות לערים במושבות הבריטיות (כולל ארץ ישראל). נחשב לממשיך דרכו של פאטריק ג'ס (ע"ע), בכך שקבע את התכנון על בסיס מחקרים חברתיים וטופוגרפיים.

פיקאביה, פראנסיס

1879-1953

צייר צרפתי. דמות מרכזית במרבית קבוצות האוואנגארד של זמנו. נולד בפאריז. אביו היה קובני ואמו צרפתייה. למד אמנות בבו-זאר ובבית הספר לעיצוב (אר דקורטיב). בשנים הראשונות היה סגנונו קרוב לאימפרסיוניזם. לאחר מכן, בהיותו בן 30 (1909), פנה לקוביזם. כעבור שנתיים הצטרף לקבוצת 'חתך הזהב' והיה מקורב לאורפיזם של רובר דלוני (ע"ע). ב-1913 ביקר בניו-יורק, התיידד עם אלפרד שטיגליץ (ע"ע) והציג בתערוכת ה'ארמורי'. בתקופה זו התאפיינו תמונותיו בשילוב מיוחד של צורות גיאומטריות ואורגניות - בעיקר טבע דומם - וכן נסיונות ראשונים של "סיגנון מכני" לתאור מכוונת דמיוניות "לא שימושיות". במאמר שכתב עבור כתב העת '291' של שטיגליץ הציג, ספק ברצינות ספק בהיתול, סגנון חדש - אמורפיזם - שיסכם את ה'איזמים' החדשים שהתפתחו בתקופה זו (פוביזם, טוביזם, קוביזם, פרימיטיביזם, פוטוריזם, אורפיזם).

ב-1916 עזב את ארה"ב והשתקע בברצלונה ספרד. כאן יסד (1917) וערך כתב עת חדש '391', שסגנונו המרדני פוטוריסטי מקביל ל'דאדא'. כעבור שנה (1918) פגש את טריסטאן זרה (ע"ע) בציריך ויחד הוציאו שתי חוברות (4 ו-5) של כתב העת 'דאדא'. לאחר המלחמה חזר לפאריז (1919) והיה פעיל בתנועת הדאדא, ממנה התפתחה (1924) התנועה הסורראליסטית בראשותו של אנדרה ברטון (ע"ע). בנוסף לציור וקולאז'ים פרסם שירה ברוח הדאדא והסורראליזם. כמו כן שיתף פעולה (1925) עם במאי הקולנוע רנה קלר, המלחין אריק סאטי והצייר מרסל דושאם (ע"ע), בהכנת הסרט הסורראליסטי הקצר "הפסקה". מאחר ומיעט להציג, מתחילת מלחמת 2, כמעט ונשכח.

פיקאביה נפטר בפאריז בהיותו בן 74. לאחר מותו אורגנו מספר תערוכות מקיפות של עבודותיו, שכתוצאה מהן חזר ותפס את מעמדו כאחד האמנים החשובים של האוואנגארד האירופאי.

Metzinger, Jean	1883-1957
Marcussis (Markus), Louis	1883-1941
Segonzac, Andre Dunoyer De	1884-1974
La Fresnaye, Roger De	1885-1925
Delaunay, Robert	1885-1941
Delaunay-Terk, Sonia	1885-1979
Lothe, André	1885-1962
Gris, Juan	1887-1927
Duchamp, Marcel	1887-1968

אורפיזם 1912-ORPHISM. שם שניתן ע"י מבקר האמנות, המשורר גיום אפולינר, ליצירותיהם של כמה ציירים, שהציגו בתערוכת קבוצת 'חתך הזהב'. במושג 'אורפיזם' התכוון אפולינר לאמנות שמקורה אינו במראה העולם החיצוני, אלא בצורות וצבעים העולים מתוך עולמו הפנימי של האדם בדומה למוסיקה של אורפאוס המשורר היווני האגדי, שבכח שירתו כמעט והעלה את האהובתו מעולם השאול.

למרות השפעתו המצומצמת בצרפת, הרי שבמבט לאחור אין ספק שלכיוון אמנותי זה היתה השפעה מכרעת על התהוותה של האמנות הקרויה 'מופשטת' בהולנד, רוסיה, גרמניה וארה"ב.

Kupka, Frank	1781-1957
Picabia, Francis	1879-1953
Leger, Fernand	1881-1955
Delaunay, Robert	1885-1941
Delaunay-Terk, Sonia	1885-1979

לה רוש (כוורת) LA RUCHE. קבוצת סטודיות של אמנים על גבול רובע מונפארנאס בפריז. כאן התגוררו בזמן זה או אחר, החל מהשנים הראשונות של המאה, אמנים רבים (ע"ע רוברט וסוניה דלוניי, פראנק לגיה, הנרי לורן, אלבר גלייז, ז'אן מטצינגר, אלכסנדר ארכיפנקו, מארק שאגאל, ז'אק ליפשיץ, חיים סוטין ועוד). חלק מאמנים אלה ואחרים הציגו גם במשותף קבוצה בראשותו של ז'אק ויון תחת השם 'חתך הזהב' (SECTION D'OR). פעילות הקבוצה משכה את תשומת ליבם של גיום אפולינר, מאקס ז'אקוב (ע"ע) ועוד מבקרי אמנות חסידי האוואנגארד:

Leger, Fernand	1881-1955
Gleizes, Albert	1881-1957
Metzinger, Jean	1883-1957
Delaunay, Robert	1885-1941
Delaunay-Terk, Sonia	1885-1979
Laurens, Henri	1885-1954
Archipenko, Alexander	1887-1964
Chagall, Marc	1887-1985
Lipchitz, Jacques	1891-1973
Soutine, Chaim	1894-1943

ז'רן, אנדרה André Derain 1880-1954

צייר ופסל צרפתי. מעמודי התווך של "הפוביזם". נולד ליד פאריז. החל ללמוד ציור בגיל 15 (1895) באקדמיות שונות בפאריז. במסגרת זו פגש (1898) והתיידד עם הנרי מאטיס (ע"ע). בהמשך, בהיותו בן 20 (1900), פגש את מוריס ולאמין (ע"ע) ויחד שכרו סטודיו. כעבור שנה ראה תערוכה

אפולינר, גיום Apollinaire, Guillaume 1880-1918

משורר ומבקר אמנות צרפתי. בחייו הקצרים היה מעורב בכל הארועים המרכזיים של האוואנגארד בפאריז. אפולינר נולד כנראה ברומא. ככל הידוע היה אביו, פרנציסקו פולגי די אספרמונט, קצין בצבא האיטלקי ואמו פולניה, ממשפחת דה קוסטרוביסקי. בגיל 20 (1900) הגיע לפאריז, שינה את שמו ושמר בסוד את מוצאו האמיתי עד יום מותו. כעבור שנה (1901) ביקר בגרמניה. כאן התאהב בנערה אנגליה, אני פליידן, ואף נסע אחריה ללונדון, אבל ללא הועיל. עם שובו לפאריז הצטרף לחוג האוואנגארד, ביניהם המשורר מאקס ז'אקוב והציירים מוריס דה ולאמין (ע"ע), ראו דופי (ע"ע). אפולינר נודע עד מהרה בזכות תמיכתו באמנים רבים ובהתהוותן של מרבית תנועות האמנות בפאריז בשנים שלפני מלחמי'ע. על ידידיו הקרובים נמנו, בזה אחר זה, פיקאסו (1905), מאטיס (1907), בראק (1908), הנרי (לה דואניה) רוטו (1908). אפולינר נודע גם כמי שענין את פאריז בפיסול האפריקאי וכמי שניסח, ביחד עם פיקאסו ובראק, את עקרונות הקוביזם. ב-1909 התיידד עם מארינטי (ע"ע) וסייע בניסוח המאניפסטים הפוטוריסטים. ב-1910 תמך בהתארגנותה של קבוצת 'חתך הזהב' (ר' להלן) והוא שקבע את השם 'אורפיזם' ליצירותיהם המופשטות של כמה מחברי קבוצה זו (ר' להלן). ב-1913 פרסם מאמר חשוב על הקוביזם. באותה שנה (1913) חיבר ופרסם את קובץ שיריו הנודע 'אלכוהול'.

עם פרוץ מלחמי'ע התגייס לצבא הצרפתי, נפצע קשה בראשו (1916), שוחרר וחזר לפאריז. ב-1917 חיבר והפיק מחזה המהווה לדבריו נסיון ליצירת סגנון חדש: 'הסורראליזם'. אפולינר אף ניסה להשפיע על המשורר אנדרה ברטון (ע"ע) לנסות ידו בסגנון החדש (לימים, 1924, יסד ברטון את הזרם הסורראליסטי באמנות). בשנה האחרונה לחייו (1918) פרסם קובץ שירים בשם 'קאליגרמות' בהם שילב מילים וציורים. אפולינר נפטר, ממגפת השפעת, בהיותו בן 38.

חתך הזהב SECTION D'OR 1910. קבוצת אמנים שהתארגנה במונפארנאס בשנת 1910, כנראה ביוזמתו של ז'אק ויון (ע"ע) במטרה למצוא סינטזה חדשה בין הרוחניות של סרוזיה (קב' ה'נביא'), הפוביזם, הקוביזם ומערכת פרופורציות של פיתאגוראס (מכאן השם 'חתך הזהב'). הקבוצה זכתה לעידוד רב מצד מבקר האמנות והמשורר גיום אפולינר (ר' לעיל). בנוסף התיידדו עם חברי הקבוצה גם הפוטוריסטים האיטלקים (ע"ע מארינטי) ורבים מהרוסים שהגיעו לביקורים בפאריז (ע"ע אוואנגארד רוסי). הקבוצה הציגה לראשונה ב-1912. בתערוכה זו זכו דלוניי, קופקה, פיקאביה ולגיה לכנוי 'אורפיזם'.

Kupka, Frank	1871-1957
Villon, Jacques	1875-1963
Duchamp-Villon, Raymond	1876-1918
Picabia, Francis	1879-1953
Gleizes, Albert	1881-1953
Leger, Fernand	1881-1955
Herbin, Auguste	1882-1960

ואסילי קאנדינסקי (ע"ע), במטרה לקיים תערוכות משותפות, כולל של מוזמנים נציגי מגמות שונות. בתערוכה הראשונה (דצמבר 1911 - ינואר 1912), שכללה 43 תמונות, השתתפו גם גבריאלה מונטר (1877-1962). ע"ע קאנדינסקי, אוגוסט מאקה (1887-1916). ע"ע מארק, היינריך קאמפנדונק (1889-1957) וכן הצייר יוג'ין קאהלר (1882-1911) האמריקאי (מפאריז) אלברט בלוק (1881-1961), הרוסים, האחים דויד ו-ולאדימיר בורלוק (ע"ע) והצרפתים הנרי "לה דואנייה" רוסו (ע"ע) ורובר דלוניי (ע"ע). במקביל לתערוכה פרסמו פראנץ מארק וקאנדינסקי אסופת מאמרים, שכלל עטיפה עם הדפס של קאנדינסקי בשם "הפרש הכחול" (מכאן שם הקבוצה). התמונות הוצגו בהמשך בברלין, בגלריה "סטורס" של הרווארת וואלדן (ע"ע) ולאחר מכן בקלן, האגן ופרנקפורט. הצלחתה של התערוכה הראשונה הניעה את הקבוצה לארגן ארוע דומה (מרץ 1912) שבו הוצגו 315 תמונות. בין המוזמנים נודעו לימים ציירי קבוצת "הגשר" מדרזדן, השוויצרי-גרמני פאול קליי (ע"ע), האלוזאסי הנס-ז'אן ארפ (ע"ע), הרוסים מיכאל לאריוניב (ע"ע) ואישתו נאטליה גונשארובה (ע"ע) והצרפתים אנדרה דרן (ע"ע), מוריס ולאמן (ע"ע), רוג'ה דה לה-פריני, ג'ורג' בראק (ע"ע) והספרדי פאבלו פיקאסו (ע"ע). תערוכה זו, בצרוף ליונל פיינינגר (ע"ע), הוצגה שוב בברלין (1913), במסגרת "סלון הסתיו הגרמני" שאירגן ע"י הרווארת וואלדן (ע"ע). הקבוצה המקורית התפזרה עם פרוץ מלחמת 1914. קאנדינסקי חזר לרוסיה, מונטר עברה לסקאנדינביה, מארק ומאקה גויסו לצבא ונהרגו בקרבות. בשנת 1924 התארגנה קבוצה חדשה בשם "ארבעת הכוחים" שבה השתתפו קאנדינסקי, קליי ופיינינגר, ממורי הבאוהאוס וכן אלכסי יאבלנסקי (ע"ע), אף שלא הציג בתערוכות "הפרש הכחול". קבוצה זו המשיכה להציג יחד עד 1934.

המכנה המשותף של אמני "הפרש הכחול" נבע מתפיסתם האמנותית של מארק וקאנדינסקי, שפעלו כמעין צוות רעיוני. שניהם נטו לעבר המגמות המדגישות את המעורבות הריגשית של האמן, ברוח הפוסט אימפרסיוניזם של גוגן (ע"ע) וידידיו מ"אסכולת פונט אוון", פאול סרוזיה (ע"ע) אבי תאורית ה"נביא" ואולי יותר מכל, ואן גוך (ע"ע) ואדוארד מונק (ע"ע) מראשוני האקספרסיוניזם. בתפיסה זו בולטת הנטייה לראות באמנות חויה דתית מיסטית - ביטוי לרוחניות של הנשמה היתרה, שמעבר לחומריות ומעבר למראה העיניים. במילים אחרות, היפוכה של הראיה הראליסטית "המצלמת" את המציאות, שהנחתה את האמנות מאז קורבה (ע"ע) במחצית המאה ה-19.

מכאן צמחו שני כיוונים נוספים משותפים גם הם למרבית משתתפי תערוכות "הפרש הכחול": האחד, "הפוביזם" המשחרר את האמן ממגבלות כלשהן ומאפשר את יצירתו של עולם דמיוני אישי. השני, "הפרימיטיביזם" דהיינו הפניה אל הרוח הבראשית, כפי שהיא מתגלה באמנות של תרבויות כגון אפריקה ופולינזיה והאמנות העממית הכפרית של אירופה. קווים משותפים אלה ניכרים בברור - לפחות עד 1910 - אצל כל הרוסים שהשתתפו בתערוכות, כגון קאנדינסקי, לאריונוב, גונשארובה, והאחים בורלוק ואחרים שלא השתתפו. ביניהם היותר מפורסמים, אלכסי יאבלנסקי, מארק

מיצירותיו של ואן גוך, שגרמה לו לזעזוע עמוק. ב-1904, בתום תקופת שירות צבאי, הציג (עד 1908) ביחד עם מאטיס, ולאמן, אלבר מארקה (ע"ע), ראול דופי (ע"ע), קיס ואק דונג'ן (ע"ע) ואמנים אחרים, שנודעו בשם קבוצת ה"פוב" (הפראים) בגין הצבעוניות הנועזת של תמונותיהם. ב-1907 התיידד עם פיקאסו (ע"ע), בראק (ע"ע), חואן גרי (ע"ע) ואמנים אחרים, שפעלו במונמארטר, בבנין הסטודיות 'באטו לאווארי'. למרות השפעתו על התהוות הקוביזם של אמנים אלה, לא הצטרף לתנועה. לעומת זאת פנה לסגנון פרימיטיבי הידוע לעיתים כתקופתו הגותית. בשנת 1912 אייר, עבור בעל הגלריה הנודע דויד קאהנווילר (ע"ע), ספרי שירה של גיום אפולינר (ע"ע) ומאקס ג'אקוב (ע"ע) - תחום שהוא עתיד לחזור אליו, בהצלחה רבה, בשנות ה-1920. לאחר שירות צבאי במלחמת 1914 פנה לסגנון מסורתי יותר. בתקופה זו גם עיצב תפאורות לתאטרון ולבלט (1919), כולל ה"בלט הרוסי" של דיאגילב. דרן נפטר בהיותו בן 74.

הדעות על אמנותו, לאחר 1919, חלוקות ביותר. יש שראו בו עדיין את אחד מגדולי הציירים הצרפתים (גיאקומטי) ויש רבים המזלזלים ואפילו שונאים את סגנונו, הנחשב כחזרה לאקדמיזם.

Marc, Franz

מארק, פראנץ

1880-1916

צייר גרמני. ממיסדי קבוצת "הפרש הכחול". בנו של צייר. נולד במינכן וכאן למד באקדמיה לאמנות. לאחר מכן המשיך לצייר עוד מספר שנים בסגנון אקדמי מסורתי. בהיותו בן 23 (1903) ביקר לראשונה בפאריז. כעבור 3 שנים (1906) ערך מסע ביוון והגיע עד למנזר הר אתוס - חוויה שעלתה בקנה אחד עם נטייתו האישית למיסטיקה דתית. בשנה שלאחריה (1907) ביקר שוב בפאריז. בשלב זה התוודע לאמנותם של הפוסט אימפרסיוניסטים (ע"ע גוגן, ואן גוך ועוד) וציירי ה"פוב" (ע"ע מאטיס). ב-1909 התיידד במינכן עם הצייר אוגוסט מאקה (1887-1914) ויחד הצטרפו ל"אגודה החדשה" של האמנים הצעירים במינכן. במסגרת זו התיידד גם עם ואסילי קאנדינסקי (ע"ע) ואחרים. יחד יסדו כעבור שנה (1910) את הקבוצה הידועה בשם "בלאוה רייטר" (הפרש הכחול). באותה שנה פיתח תאורות צבע, שבאמצעותה קיווה לחשוף את האמת הפנימית של האוביקט המצויר: הכחול=גבריות, פעולה והדר; הצהוב=נשיות ופסיביות; האדום=חומריות הנכנעת לתכונות הצבעים האחרים. שאר הצבעים מייצגים שילוב של תכונות אלו. על בסיס תאוריה זו צייר תמונות, כגון "סוסים אדומים" ו"סוסים כחולים" (1911). בשנה שלאחריה (1912) שהה שוב תקופה קצרה בפאריז, ביחד עם אוגוסט מאקה. בביקור זה פגשו את חברי קבוצת "חתך הזהב" (ע"ע גיום אפולינר) ובמיוחד את רובר דלוניי, ממשותפי תערוכת "הפרש הכחול", שעסק בשלב זה בפיתוח סגנון חדש, מופשט לחלוטין, הידוע בשם "אורפיזם" - סגנון שהייתה לו השפעה מכרעת על עבודותיו של מארק ואמנים אחרים מקבוצת הפרש הכחול ומקורביהם (ראה להלן). מארק נהרג במלחמת 1914 בהיותו בן 36.

הפרש הכחול DER BLAUE REITER. קבוצת אמנים שהתארגנה (1911) במינכן, בראשות פראנץ מארק ו-

שאגאל (ע"ע), וסוניה דלונני-טרק, שהייתה נשואה זמן קצר לוויילהלם אודה (ע"ע), סוחר אמנות ופטרונם של "התמימים" כגון הנרי "לה דואנייה" רוסו, שהוצג, כזכור, בתערוכה הראשונה של "הפרש הכחול" (זו אולי גם הסיבה להזמנתו של רובר דלונני). השילוב של אקספרסיביזם, מיסטיקה, פרימיטיביזם וצבעוניות, מתאים גם לתאור אמנותם של מרבית ציירי קבוצת "הגשר" מדרזדן, שהוזמנו להשתתף בתערוכה השנייה - אם כי אצל לודוויג קירשנר (ע"ע), אולי החשוב שבאמני קבוצה זו, הביטוי הוא יותר בגבולות הביקורת החברתית, בדומה לטולוז-לוטרק (ע"ע), אף הוא מאמני הפוּסט אימפרסיוניזם הצרפתי. שניהם זכו להערכה רבה בגרמניה.

די ברוקה (הגשר) Die Brücke. קבוצת ציירים תלמידי המגמה לאדריכלות של המכללה הפוליטכנית בדרזדן. הקבוצה המקורית החלה (1903) כחברות בין לודוויג קירשנר (ע"ע), אריק הקל וקארל שמידט-רוטלוף (1884-1976) - כולם עדיין בני עשרים. כעבור שנתיים (1905) התארגנו קבוצה תחת השם "הגשר". השם בא להביע את הרצון ליצור קהילה קטנה, בדומה לציירי פונט-אוון (ע"ע גוגן), שתיצור גשר אל המגמות העדכניות של האמנות. מדבריהם של חברי הגשר ברור שכוונותיהם היו בעיקרן אנטי מימסדיות ואנטי בורגניות.

ההשראה העיקרית של אמנותם - במיוחד בתחום תחריטי העץ, נבעה מכמה מקורות: איורים מתקופת הגותיקה שהיו מצויים במוזיאון בדרזדן, סגנונם של גוגן (ע"ע) ונטייתו אל התרבויות "הפרימיטיביות", הלהט של ואן גוך (ע"ע) והאקספרסיוניזם האישי של אדוארד מונק (ע"ע).

שנה לאחר יסוד הארגון (1906) הצטרף אליהם מאקס פכשטיין (ע"ע), שסיים זה עתה את לימודיו באקדמיה לציור בדרזדן. תערוכותיהם הראשונות של חברי הקבוצה (07-1906) כמעט ולא זכו לתגובת הקהל. בהמשך, כאשר החלו להציג בגלריות המכובדות יותר בדרזדן, הזמינו אליהם אמנים ותיקים יותר, כגון הצייר הגרמני אמיל נולדה (ע"ע), הפיני אקסל גאלן-קאללה (ידידם של האדריכל אליאל סארינן והמלחין יאן סיבליוס), השוויצרי אמייט קונו (מציירי אסכולת פונט-אוון) וההולנדי קיס ואן דונגן (מראשוני ה"פוב" בפאריז). תערוכות אלו גרמו, בגין סגנונם הבוטה, לשערורייה זוטא אצל חובבי האמנות בדרזדן. בשנת 1909 עברו מאקס פכשטיין ואמיל נולדה לברלין. אבל כאשר נדחו תמונותיהם מתערוכת "הססציון הברלינאי" (ע"ע מאקס ליברמן), יסדו (1910) ארגון מקביל, "הססציון החדש", במטרה לקדם את המגמות היותר עדכניות באמנות. מרבית חברי "הגשר" עברו בשלב זה לברלין והצטרפו לארגון החדש. כאן הצטרף לקבוצה אחרון חברה: הצייר אוטו מולר (1874-1930). "הגשר" זכתה לתמיכתו של הרווארת וואלדן (ע"ע), שפירסם מעבודותיהם בכתב העת "דר סטורם" (1911), וכל חברה הוזמנו להציג בתערוכה השנייה (מרץ 1912) של "הפרש הכחול" במינכן (ע"ע פראנץ מארק וקאנדינסקי). אבל בסמוך לאחר מכן הסתכסכו ביניהם והקבוצה התפרקה. אמני הגשר המשיכו להציג, בנפרד, בגלריה "דר סטורם" וכן בתערוכות "סלון הסתיו הברלינאי הראשון" - שתיהן מיוזמותיו של ואלדן.

עיקר חשיבותה של קבוצת "הגשר" נובע מכך שבגינה נקבע המושג "אקספרסיוניזם גרמני", לתאור כלל סגנונות האוואנגארד שהופיעו בגרמניה לפני ואחרי מלחמי"ע - זאת למרות שבפועל פעלו ברוח תנועות האמנות שהופיעו

שאגאל (ע"ע), וסוניה דלונני-טרק, שהייתה נשואה זמן קצר לוויילהלם אודה (ע"ע), סוחר אמנות ופטרונם של "התמימים" כגון הנרי "לה דואנייה" רוסו, שהוצג, כזכור, בתערוכה הראשונה של "הפרש הכחול" (זו אולי גם הסיבה להזמנתו של רובר דלונני). השילוב של אקספרסיביזם, מיסטיקה, פרימיטיביזם וצבעוניות, מתאים גם לתאור אמנותם של מרבית ציירי קבוצת "הגשר" מדרזדן, שהוזמנו להשתתף בתערוכה השנייה - אם כי אצל לודוויג קירשנר (ע"ע), אולי החשוב שבאמני קבוצה זו, הביטוי הוא יותר בגבולות הביקורת החברתית, בדומה לטולוז-לוטרק (ע"ע), אף הוא מאמני הפוּסט אימפרסיוניזם הצרפתי. שניהם זכו להערכה רבה בגרמניה.

ההכרות, אולי המקרית, כפי שצוין קודם, עם רובר דלונני, שהיה בעיצומה של פיתוח שפה חדשה מופשטת לחלוטין, הידועה בשם "אורפיזם", פתחה בפני כמה מחברי קבוצת "הפרש הכחול" (קאנדינסקי, מארק, מאקה ועוד) צוהר לעולם שונה, שהתאים לחיפושיהם אחר ביטוי חזותי טהור, שמעל למציאות. עתה ניתן לראות בצבע עצמו את תכליתה של האמנות וליחס לו תכונות שמימיות ופסיכולוגיות. תפיסה זו עתידה לשמש בעיקר את קאנדינסקי בשנים שלאחר מלחמי"ע, אולי בגין השקפת עולמו התיאוסופית, שהיא לכשעצמה מעין מיסטיקה דתית כלל יקומית וכלל אנושית - בדומה לזו של המלחין הרוסי אלכסיי סקריאבין (1872-1915) שפיתח אף הוא תאוריה תיאוסופית המשלבת צבע ומוסיקה (מקצתה שימשה את וולט דיסיני בסרט "פאנטאזיה"). זיקה זו אינה יוצאת דופן והיא מופיעה בשירה הסימבוליסטית הצרפתית אצל וורלן ורמבו. ראוי לציין שהשילוב בין מוסיקה, תמימות וצבע מתאימה לא רק לקאנדינסקי אלא גם לפאול קליי ולליונל פיינינגר, שפעלו כמורים במסגרת הבאוהאוס.

מכל מקום, דלונני וסגנונו המופשט הביא בהמשך למהפך, לא רק אצל קאנדינסקי, אלא גם אצל אמנים אחרים, מהם תאוסופים כמוהו, כגון הפסל הרומני בראנקוסי, הצייר ההולנדי מונדריאן ומהם בעלי אמנות מיסטיקות אחרות כגון מאלביץ וטאטלין ברוסיה.

קירשנר ארנסט לודוויג Kirchner, Ludwig 1880-1938

צייר. מחשובי האקספרסיוניזם הגרמני. נולד ב-באוואריה. למד אדריכלות במכללה הטכנית בדרזדן (5-1901) וציור (4-1903) במינכן. אירגן ביחד עם חבריו לכיתה ואמנים צעירים אחרים מדרזדן את הקבוצה הקרויה "די ברוקה" (הגשר). תחילה צייר בסגנון ה"יוגנסטיל" (אר נובו גרמני) אבל עד מהרה פיתח שפה אישית, שהיא סינטזה של סגנון הגותיקה (בין תגליותיו האמן הקרוי גרונוואלד), אליו הוסיף מרכיבים פוסט אימפרסיוניסטים טיפוסיים שמקורם באמנות "הפרימיטיבית" של פולינזיה (ע"ע גוגן), מסרים חברתיים (ע"ע טולוז-לוטרק), ביטוי ריגשי קיצוני (ע"ע אדוארד מונק) וצבעוניות משוחררת המקבילה ל"פוביזם" (ע"ע מאטיס). קירשנר בדומה לשאר חבריו מקבוצת "הגשר", הציג (1912) בתערוכת "הפרש הכחול" במינכן (ע"ע מארק). באותה שנה התפרסמו בברלין מקצת חיתוכי העץ שלו בכתב העת "סטורם" של הרווארת וואלדן (ע"ע). קירשנר גויס לצבא במלחמי"ע (1914) וכמעט מיד

מהותה של האמנות 'הפרימיטיבית'. עם שובו התקבל כמנחה באקדמיה בברלין (פכשטיין היה אחד הבודדים בין חברי קבוצת הגשר שסיים לימודי ציור באקדמיה).
ב-1918 הצטרף לימועצת העובדים למען האמנות ו'קבוצת נובמבר' בברלין. אבל מתחילת שנות ה-1920 ואילך איבד את החיוניות, שאיפיינה את תמונותיו מלחמ"ע1. עם עלות הנאצים לשלטון הוכרז כ"אמן מנוון" ופוטר מהאקדמיה, אך חזר ללמד לאחר מלחמ"ע2. פכשטיין נפטר בברלין בהיותו בן 74.

Heckel, Erich

הקל, אריק
1883-1970

צייר גרמני, חבר קבוצת 'הגשר' (ע"ע קירשנר). החל ללמוד אדריכלות ב-דרזדן (1904). הצטרף לחבריו לכתה שארגנו את קבוצת הגשר (BRUCKE), במטרה להציג יחד את ציוריהם האקספרסיוניסטים. בציוריו המוקדמים אפשר לגלות זיקה לואן גוך ולאחר מכן לאמנות אפריקה וב-1913 ניכרת השפעה של דלוניי והפוטוריזם האיטלקי.
משנות ה-1920 ואילך היו תמונותיו יותר רגועות בתפיסתן. הקל נמנה עם האמנים שהוגדרו ע"י הנאצים כ"מנוונים" (1937). לאחר מלחמ"ע2 לימד באקדמיה לאמנות בקארלסרוואה עד שיצא לגמלאות. המשיך לצייר עד מותו בגיל 87.

אמנים נוספים המזוהים עם קבוצת הגשר:

Muller, Otto	1874-1930
Schmidt-Rottloff, Karl	1884-1976

* * * * *

Taut, Bruno

טאוט, ברנו
1880-1938

אדריכל גרמני. מגדולי התיאורטיקנים המודרניים ודמות מרכזית בהתהוותם של האקספרסיוניזם והמודרניזם כמנוף לתיקון החברה באמצעות האדריכלות. נולד ב-קינסבורג. עבר לברלין בהיותו בן 20 וכאן התמחה במשרד אדריכלים (3-1900). בהמשך למד אצל תאודור פישר במכללה הטכנית בשטוטגארט (5-1903). לאחר תקופת התמחות נוספת (8-1903) בברלין, החל לעבוד כעצמאי ובשותפויות שונות, בעיקר עם (31-1914) אחיו מאקס טאוט (ע"ע). היה מראשוני הפעילים בארגון הוורקבונד. עבודתו החשובה הראשונה והמפורסמת ביותר היא ביתן הזכוכית בתערוכת הוורקבונד בקלן (1914, נהרס). ביתן זה נחשב בשעתו לאחת הדוגמאות המוקדמות של האקספרסיוניזם באדריכלות. ברנו טאוט, שהיה סוציאליסט ופאציפיסט, עבד בשנות מלחמ"ע1 על שילוב של פרוייקטים אורבניים רעיוניים ואדריכלות מזכוכית ('לב העיר', 'אדריכלות אלפינית' וכד'). מיד עם תום המלחמה החל מארגן קבוצות אמנים ואדריכלים במטרה לעשות למען אדריכלות חדשה בגרמניה (ר' להלן: 'מועצת העבודה למען האמנות'; 'קבוצת נובמבר'; 'מחרוזת הזכוכית'; 'יחוג הארכיטקטים'). לענין זה פרסם וערך

בפאריז בתקופתם (פוסט אימפרסיוניזם, "פוביזם", "קוביזם" וכו'). חברי הגשר, כמו הצרפתים, התנגדו בתוקף לכל גילוי של הפשטה, ודבקו בהשראה שמקורה במראה עיניים, אבל בניגוד לצרפתים זנחו הן את איכות התמונה המצוירת והן את הגישה האובייקטיבית, לטובת ביטוי אישי תוקפני, שפנה לאחר מלחמ"ע1 למסרים חברתיים הגובלים בסיסמאות פוליטיות. מכל מקום, חולשתה המרכזית של קבוצת "הגשר" קבעה בסופו של דבר את רמת אמנותם שלא עמדה יפה במבחן הזמן.

לאחר מלחמ"ע1 (1918) הצטרפו רוב חברי קבוצת "הגשר", לקבוצת "נובמבר", ובסמוך לאחר מכן יסדו את "מועצת העבודה למען האמנות", שפעלה תחילה בראשותו של האדריכל ברנו טאוט (ע"ע) ובהמשך בחרו ליו"ר את האדריכל וולטר גרופיוס (ע"ע) מיסד "הבאוהאוס".
לתופעת "האקספרסיוניזם הגרמני", כמו לקבוצת "הגשר", חשיבות מיוחדת לאמנות בארץ ישראל. המגמה שלטה זמן רב ב"בצלאל החדש" (נפתח 1935), כתוצאה ממינויים של יעקב שטיינהארדט, יוסף בודקו ואחרים המזוהים עם קבוצת "הפסאטיים" (אקספרסיוניסטים "יהודיים"), שנוסדה בברלין בשנת 1912, ואשר הציגה בגלריה "סטורס" של הרווארת ואלדן (ע"ע). זאת במקביל למינויו של ד"ר קארל שווארץ, מומחה לאמנות יהודית מברלין, למנהל מוזיאון ת"א.

אמני קבוצת הגשר:

נולדה, אמיל
1867-1956

צייר גרמני (שם קודם אמיל האנסן). זכור בזכות הצבעוניות הבוטה של ציוריו - בדרך-כלל על נושאים דתיים. בן למשפחת איכרים מצפון גרמניה. בצעירותו עסק לקיומו בגילופי עץ. לימד עיצוב המוצר בסנט גאל (8-1892). בהמשך למד אמנות במינכן (1899). לאחר מכן חילק את זמנו בין פאריז, קופנהגן וברלין (5-1900). בהיותו בן 39 הוזמן להצטרף (1906) לקבוצת "הגשר" בדרזדן, אבל נפרד מהם כעבור שנה וחצי. בתקופה זו ניכרת התלבטותו בין הספקנות והאמונה הדתית הכמעט אלילית (פגאניות).
בשנים 4-1913 הצטרף למשלחת מטעם משרד המושבות הגרמני, שיצאה לחקור את מנהגי התושבים באיי הודו המזרחית. עם שובו לאירופה התבודד על החוף הצפוני של גרמניה. למרות שנולדה תמך בתחילה בתנועה הנאצית, הוכרז על ידם כ"אמן מנוון" ונאסר עליו לצייר ולהציג עד תום מלחמ"ע2. בעבודותיו לאחר המלחמה איבד את העוצמה שאיפיינה את תחילת דרכו. נולדה נפטר בהיותו בן 89.

פכשטיין, מאקס
1881-1955

צייר גרמני. נולד ב-צוויקאו (מדרום ללייפציג). היה חבר קבוצת 'די ברוקה' (ע"ע קירשנר) ב-1906 בדרזדן. ב-1910 היה ממקימי "הססציון החדש של ברלין" ביחד עם אמיל נולדה (ע"ע) ואקספרסיוניסטים אחרים שנדחו מתערוכת "הססציון" (הישן) הברלינאי. ב-1914 נסע, בעקבות גוגן (ע"ע), לסיור באיי הפולינזיה על מנת לעמוד מקרוב על

(1915) פתח במינכן ביס פרטי לאמנות, שפעל עד 1930. בהמשך היגר לארה"ב, לימד במכללת ברקלי, ליד סן פראנסיסקו, לוס אנג'לס (1930-31) ובניו יורק (1932-3) - עד שפתח, שוב, בית ספר פרטי בניו-יורק (1934) כולל קורסי קיץ ב-פרובינסטאון מאסאצ'וסטס.

בגיל 61, בעת מלחמ"ע (1941), נהיה אזרח ארה"ב. מכאן ואילך החל לצייר ביתר חופשיות - עד שהגיע להפשטה. הופמן המשיך ללמד עד גיל 78 (1958) ולאחר מכן עסק בציור בלבד.

הופמן נפטר בניו-יורק בהיותו בן 86.

על פי צוואתו הועברו חלק ניכר מיצירותיו למוזיאון לאמנות מודרנית בברקלי, קליפורניה. כיום זכור הופמן הן בזכות תלמידיו הרבים, מהם דמויות מרכזיות באמנות ארה"ב, והן כמי שפנה בעצמו, אם כי בשלב מאוחר למדי בחייו, אל כיוון ההפשטה ברוח אסכולת ניו-יורק והאקספרסיוניזם המופשט.

Epstein, Jacob

אפשטיין, (סר) יעקב

1880-1959

פסל בריטי-יהודי. מחשובי היוצרים המודרנים בתחום הדיוקן. נולד בניו-יורק למשפחת מהגרים יהודים מרוסיה. בגיל 21 (1901) החל ללמוד אמנות בשיעורי ערב בניו-יורק. במקביל עבד זמן קצר, בשעות היום, במפעל ליציקות נחושת, ולאחר מכן כעוזר לפסל מקומי. כעבור שנה נסע לפאריז (1902-05) כאן למד ציור באקדמיה ז'וליאן ופיסול בבו-זאר. בשנים אלו החל לאסוף פסלים של תרבויות הקריות 'פרימיטיביות' - אוסף שהיה לאחד החשובים בעולם.

בהיותו בן 25 (1905) עבר לגור בלונדון והתאזרח כעבור שנים (1907). בהמשך ביצע מספר רב של אנדרטות ציבוריות, רובן בסגנון ריאליסטי אקספרסיבי. ב-1912 ביקר שוב בפאריז בהקשר לאנדרטה שהקים על קברו של הסופר הבריטי אוסקר ווילד. בשלב זה פגש את אמני 'אסכולת פאריז', ביניהם פיקאסו, בראנקוסי ומודליאני. לאחר שובו לאנגליה (1913) הציג עבודות שניכרת בהן השפעת הקוביזם. למרות שלא היה שותף מלא בנסיונות להקים תנועת אמנות אוואנגארד באנגליה, השתתף בכמה תערוכות וכתבי עת ברוח זו. אבל בשנות ה-1920 פנה לכיוון פיסול דיוקנות בסגנון של אוגוסט רודן, וממחצית שנות ה-1930 ואילך כבר היה מזוהה עם המתנגדים לאמני הפיסול המופשט. ב-1954 הוענק לו תואר אצולה על פועלו כפסל. אפשטיין נפטר בלונדון בהיותו בן 79.

Carra, Carlo

קארה קארלו

1881-1966 צייר איטלקי. ר' עמ' 466.

Gonsharova, Natalia

גונשארובה, נטליה

1881-1962 ציירת. ר' עמ' 490.

Larionov, Mikael

לאריונוב, מיכאל

1881-1964 צייר ומעצב. ר' עמ' 490.

Meyer, Adolf

מאייר, אדולף

1881-1929 אדריכל. ר' אוואנגארד גרמני והבאוהאוס עמ' 514.

(1921-23) את כתב העת FRUEHLICHT (השחר). כמו כן היה מעורכי כתב העת DIE FORM (הצורה) של ארגון הוורקבונד.

בנוסף לכתביה, ביקורת ותאוריה, הקדיש את זמנו לבניה חברתית. תחילה שימש כאדריכל העיר מאגדנבורג (1921-3) ובהמשך כיועץ הבניה למגורים מודרניים של העיר ברלין (1923-32). לאחר מכן (1932-3) לימד אדריכלות בברלין. כן ערך מספר נסיעות עבודה לבריה"מ (1930-33) בהן הכין תוכניות לפרוייקטים (שלא בוצעו), כגון מלון, שיכונים, אולם להסתדרות העובדים, מרכז תרבות ועוד - כולם במוסקבה.

לאחר עליית הנאצים לשלטון, נמלט (1934) ליפן (דרך בריה"מ), מקום בו עסק בתכנון פרוייקטים שונים (לא בוצעו). כעבור שנה (1935) הוזמן לטורקיה לשמש כפרופסור באקדמיה לאמנויות באוני' איסטנבול. במקביל תכנן כמה מבנים באוני' ובתי ספר באנקרה וערים אחרות בטורקיה. ברונט טאוט נפטר באיסטנבול בהיותו בן 59.

"**מחורות הזנכות**" DIE GLAESERNE KETTE.

בנובמבר 1919 יצר ברונט טאוט קשר עם 13 אדריכלים, אמנים ומבקרי אמנות במטרה לקיים חוג לחילופי דעות, רישומים ופנטאזיות, במטרה להגיע לסגנון החדש, המושתת על האוירה האקספרסיוניסטית של השנים שלאחר מלחמ"ע. 12 מתוך ה-13 נענו בחיוב, ביניהם הצייר הרמן פינסטרלין והאדריכלים וולטר גרופיוס, מאקס טאוט (אחיו), האחים ואסילי והנס לוקהארדט והנס שארון (רובם השתתפו בתערוכת 'ארכיטקטים לא ידועים' שאורגנה, ב-אפריל 1919, ע"י 'מועצת העבודה למען האמנות'). על מנת לקיים חופש ביטוי גמור הוחלט תחילה לשמור על אלמוניות, שבוטלה בסופו של דבר, כאשר הפרוייקטים פורסמו ע"י ברונט טאוט בכתב העת FRUEHLICHT. הקבוצה התפרקה בשנת 1920.

Bohm, Domenicus

בוהם, דומניקוס

1880-1955

אדריכל גרמני. מחשובי מתכנני הכנסיות בסגנון האקספרסיוניזם הגרמני. יליד יטינגן. למד אדריכלות אצל תאודור פיישר במכללה הטכנית בשטוטגארט, פתח משרד משלו בקלן (1902). לימד אדריכלות במכללות שונות (1914-50). שרת בצבא בשלהי מלחמ"ע (1918). משנת 1952 החל לעבוד עם בנו, **גוטפריד בוהם** (נולד ב-1920). עיקר עבודותיהם של האב והבן בתחום תכנון הכנסיות בגרמניה, אותן הוציאו ממגבלות הסגנון האקדמי אל הסגנון השואב השראתו מהאקספרסיוניזם הגרמני; מעבר זה נעשה ע"י דומניקוס (האב) כבר בשנת 1922. משפחת בוהם היא אולי היחידה השומרת על רצף האדריכלות האקספרסיוניסטית מאז ועד היום. בוהם נפטר בקלן בהיותו בן 75.

Hofmann, Hans

הופמן, האנס

1880-1966

צייר אמריקאי-גרמני. מחשובי המורים לאמנות בארה"ב. נולד ב-ויסנברג באוואריה. למד אמנות במינכן (1898-1904), לאחר מכן השתקע בפאריז (1904-14). כאן התרשם והושפע מעבודותיהם של מאטיס (פוביזם) ודלוניי (אורפיזם). עם פרוץ מלחמ"ע חזר לגרמניה. כעבור שנה

פיאצנטיני, מארצ'לו

1881-1960

Piacentini, Marcelo

אדריכל איטלקי. בנו של אדריכל. נולד ולמד ברומא (סיימ 1904). פתח משרד עצמאי (1906). שרת בצבא האיטלקי במלחמת 1914-1918. לימד במכללה הגבוהה לאדריכלות ברומא (1922-43). עד 1920 היה סגנון קלאסי אקלקטי. לאחר שמוסוליני והפאשיסטים תפסו את השלטון באיטליה נחשב פיאצנטיני לנושא דברה של האדריכלות הממשלתית. תחילה נשאר סגנון ניאור-קלאסי, אבל עם הזמן, בעיקר בשנות ה-1930, פנה לסגנון שהוא סינטזה בין ניאור-קלאסיקה ומודרניות מונומנטלית.

בין הפרוייקטים היותר ידועים: ויא דלה קונסיליאציון המובילה אל כיכר כנסיית ס' פטר בותיקן (1932); קרית האוני ברומא (5-1933); הביתן האיטלקי ביריד הבינ"ל בפאריז (1937); ראש צוות תכנון בניין היריד הבינ"ל ברומא (40-1937), לא התקיים בגלל המלחמה). כמו כן שיתף פעולה (1919) עם פייר לואיג'י נרווי בתכנון היכל הספורט ברומא. פיאצנטיני נפטר ברומא בהיותו בן 83.

בארץ ישראל זכור פיאצנטיני כמי שתכנן את בנין חברת הביטוח הכללית ("ג'נרלי", 1936) בלב ירושלים (רח' יפא/שלוס ציון המלכה).

הוד, ריימונד

1881-1934

Hood, Raymond

אדריכל אמריקאי. זכור בזכות תכנון מגרדי שחקים בשיקאגו וניו-יורק. יליד רוד-איילנד. למד במכללת MIT, המשיך בבו-זאר בפאריז (10-1905). נודע לראשונה בהיותו בן 41 (1922), כאשר זכה בפרס ראשון עבור הצעה בסגנון ניאור גותי בתחרות הבין לאומית לתכנון משרדי העתון "טריביון" בשיקאגו (הבנין הושלם 1925); תחרות בה השתתפו, ללא הצלחה, אדריכלים מפורסמים רבים (ע"ע: אלכסנדר ברוואלד מארץ ישראל, אדולף לוס מוינה, ברונו ומאקס טאוט, וולטר גרופיוס מגרמניה וכן אליאל סאריין מפילנד, שזכה בפרס שני). מ-1924 ואילך החל הוד לתכנן בסגנון מודרני יותר (אר-דקו). בניינים עיקריים: בנין הוצאת הספרים "מק'גרו-היל" ובנין מערכת העתון "דיילי-ניוז" (1-1930) ומרכז המשרדים ע"ש רוקפלר (40-1929) - כולם בניו-יורק. בהמשך הוצגו עבודותיו במסגרת תערוכת 'הסגנון הבינלאומי' (1932) במוזיאון לאמנות מודרנית בניו-יורק. הוד נפטר בסטאנפורד, קונטיקט, בהיותו בן 53.

לג'ה, פרנאן

1881-1955

Leger, Fernand

צייר צרפתי. מאבות "האסתטיקה התעשייתית". יוצרו של סגנון אישי מיוחד הקרוי "טוביזם" (צינורות). נולד בעיירה נורמנדית קטנה. אביו וסבו היו חקלאים שעסקו בגידול בקר. לאחר שסיים ביי"ס תיכון מקומי עבד שנתיים (9-1897) כמתמחה במשרד אדריכלים בעיר הסמוכה לביתו. בגיל 19 (1900) הגיע לפאריז. כאן המשיך לעבוד בשרטוט אדריכלי (02-1900) ולאחר מכן כעוזר צלם (4-1903). בינתיים ניסה להתקבל למגמה לאדריכלות של הבו-זאר, אך מאחר ולא עמד בבחינות הכניסה החל ללמוד בבית הספר לעיצוב 'אר-דקורטיב'. במקביל למד ציור באקדמיה ז'וליאן.

ב-1908 שכר מקום בבנין סדנאות האמנים 'לה רוש' (הכורות) במונפארנס. כעבור שנה בהיותו בן 27 (1909), חל שינוי בדרך הציור של לג'ה, שעבר לסגנון אישי בו התמיד, בשינויים קלים, כל חייו. תחילה צמצם במודע את מספר הצבעים בעוד שהדמויות והאובייקטים קיבלו צורות גליליות על רקע של קונסטרוקציות ומישורים. יש שקוראים לצורת הציור של לג'ה - טוביזם (TUBISM) דהיינו: צנורות. בהשפעת דלונ'י (ע"ע) הוסיף, אחרי 1913, צבעוניות לעבודותיו, שהפכו כמעט מופשטות. בזכות אלו שובץ במסגרת מיסדי סגנון ה'אורפיזם' (ע"ע אפולניר). לעת זו (1913) גם חתם חוזה עם סוחר האמנות הנודע דויד קאהנווילר (ע"ע).

לג'ה שרת כצלף במלחמת 1914 ונפגע מהרעלת גז, אושפז ושוחרר ב-1917. בשנתיים הבאות צייר מספר תמונות פיגוראטיביות המתארות את המלחמה ונושאים אחרים בעלי אופי מכני: מנועים, גלגלי שיניים, רכבות, בתי חרושת ועוד. ב-1919 התיידד עם האמנים מיסדי תנועת ה'פוריזם' (ע"ע אמדה אוזאנפן ולה קורבוזייה). ב-1923 חיבר את

מאמרו המפורסם ורב ההשפעה "האמנות בעידן המכונה". שנה לאחר מכן (1924) יצר ביחד עם מאן ריי (ע"ע) ואחרים את הסרט הקצר "הבלט המכני" המושתת על רצף צורות גיאומטריות מופשטות. ב-1925 עיטר ביחד עם דלונ'י את "ביתן העיצוב הצרפתי" ביריד הבין לאומי בפאריז (אר דקו) ובמקביל הציג תמונות בביתן "האספרי נובו" שעוצב, באותו יריד, ע"י לה קורבוזייה. כמו כן עיצב, בשנות ה-1920 ותחילת ה-1930 מספר תפאורות לתיאטרון ולבלט. לאחר נפילת צרפת במלחמת 2 נמלט לארה"ב. כאן לימד אמנות באוני' ייל (45-1940) ביחד עם צרפתיים אחרים ביניהם הסופר אנדרה מוראה והמלחין דאריוס מיו. לאחר שובו לצרפת (1945), הצטרף למפלגה הקומוניסטית הצרפתית, כשם שעשו אמנים רבים אחרים בצרפת (פיקאסו, טריסטאן זרה ועוד). בשנותיו האחרונות עשה, בנוסף לציור, מספר נסיונות של שילוב צבע בארכיטקטורה עם האדריכל הצרפתי-אמריקאי פאול נלסון (ע"ע). לג'ה נפטר בהיותו בן 74.

להמברוק, וילהלם

1881-1919

Lehmbruck, Wilhelm

פסל גרמני. מחשובי היוצרים בסגנון האקספרסיוניזם הגרמני. נולד על יד דואיסבורג (צפון מערב גרמניה). בנו של כורה פחם. למד בדיסלדורף בביה"ס לאמנות שימושית (9-1895) ובאקדמיה לאמנות (7-1901). במקביל ביקר באיטליה (1905), שם פגש את רודן (ע"ע) ובהשפעתו פנה לפיסול. בן 29 השתקע בפאריז (14-1910). כאן פגש את אמני מונפארנס (ע"ע מודליאני, בראנקוסי, ארכיפנקו ועוד) אם כי עבודותיו בתחילת תקופה זו מושפעות במיוחד מהפסל הצרפתי אריסטיד מאיול (ע"ע). בהמשך מצא סגנון משלו, המושתת על דמויות מאורכות ודקות שהביאו לפרסומו כאחד הפסלים המקוריים במאה ה-1920. ב-1914, עם פרוץ מלחמת 1914, חזר לגרמניה ועבד כחובש בבית חולים צבאי. חוויותיו מתקופה זו גרמו לו לדכאון חמור ושנה לאחר תום המלחמה התאבד, בברלין, בהיותו בן 38.

גלייז, אלבר
1881-1953

Gleizes, Albert

צייר צרפתי. זכור כמי שהפיץ את רעיונות הקוביזם באירופה ובארה"ב, ביחד עם ז'אן מטצינגר (1883-1957). גלייז נולד בפאריז. תחילה עסק בעיצוב מוצרים ובמקביל בציור. לעת זו נטה לסגנון האימפרסיוניזם, בהיותו בן 27 (1909) הצטרף לקבוצת הקוביסטים. ב-1912 כתב יחד עם הצייר ז'אן מטצינגר (Metzinger 1883-1957) את הספר 'על הקוביזם', שנחשב שנים רבות למקור עיקרי להבנת התיאוריה והעקרונות של תנועה זו. באותה שנה (1912) היה בין מארגני קבוצת 'חתך הזהב' (ע"ע אפולניר) וכן עזר בארגון תערוכותיה. בהמשך (1913) השתתף בתערוכת ה'ארמורי' של אלפרד שטיגליץ (ע"ע) בניו-יורק וכן ב'סלון הסתיו' בברלין (ע"ע ואלדן) ו'נסיד המעוינים' במוסקבה (ע"ע אוואנגארד רוסי).

בשנות מלחמת 1917, בהיותו בארה"ב, עבר חוויה דתית עמוקה ולאחר מכן כתב מספר ספרים על האמנות והנצרות. בהיותו בן 60 (1941) חזר לדת הקתולית ובשנות ה-1940, אייר את ספרו של המתמטיקאי והפילוסוף הקתולי בלו פאסקל. ב-1950 השתתף בארגון תערוכת "אמנות דתית" בקרית הוותיקן. גלייז נפטר בהיותו בן 72.

וובר, מאקס
1881-1961

Weber, Max

צייר אמריקאי. מהראשונים בארה"ב שפנו לכיוון הפוביזם ובהמשך לקוביזם. נולד בביאליסטוק, רוסיה למשפחה יהודית. בגיל 10 (1891) הגיע עם הוריו לברוקלין, ניו-יורק. למד ציור בברוקלין במכללת פראת' (1898-1900) בהמשך לימד ציור בבתי ספר בורגיניה ומינסוטה. בהיותו בן 24 ביקר בפאריז (8-1905) כאן למד באקדמיה ז'וליאן ואצל הנרי מאטיס. כמו כן נמנה על מעריציו המוקדמים של הנרי "לה דואניה" רוסי (ע"ע) ורובר דלוני (ע"ע). עם שובו לניו-יורק השתתף במספר תערוכות של האוואנגארד האמריקאי, בגלריה '291' של אלפרד שטיגליץ (ע"ע). עד 1917 היה סגנונו כמעט מופשט ברוח הקוביזם הסינטיטי. בשנות העשרים והשלושים פנה לכיוון יותר פיגוראטיבי עם זיקה מסוימת לסגנונם של סוטיין (ע"ע) ו-רואו (ע"ע).

וובר לימד שנים רבות (בין תלמידיו הצייר מארק רותקו (ע"ע). כמו כן פירסם ספרים שהיתה להם השפעה על אמנות ארה"ב: 'הקוביזם' (1914) ו'אמנות פרימיטיבית' (1926). מסוף מלחמת 20 הקדיש את רוב זמנו לציור נושאים "יהודיים חסידיים", שלדבריו נשארו חרוטים בזכרונו מתקופת ילדותו. וובר נפטר בניו-יורק בהיותו בן 80.

פיקאסו, פבלו
1881-1973

Picasso, Pablo

אמן ספרדי. מראשי אסכולת פאריז. אבי הקוביזם ביחד עם בראק והדמות המרכזית באמנות המאה העשרים מתחילתה ועד לשנות החמישים, במיוחד בתחום ביטוי עוצמת החוויה האנושית חברתית.

פיקאסו נולד במאלגה, דרום ספרד. בנם של חוזה רואיז (Ruiz) מורה לשרטוט וציור ומאריה פיקאסו לופז. החל לצייר בגיל 10 (1891) בהדרכת אביו. כעבור 4 שנים (1895) עברה משפחתו לברצלונה, מקום בו התקבל האב כמורה ופאבלו כתלמיד, בבית הספר לאמנות "לה לוטיה"

(LA LLOTJA). כעבור שנתיים (1897), בהיותו בן 16, הוצגה תמונתו "מדע וצדקה" בתערוכת האמנות במדריד, וזכתה בציון לשבח. כתוצאה מכך התקבל כתלמיד, לאקדמיה המלכותית, אבל לאחר זמן קצר התאכזב מרמת המורים ובחר לצייר בכוחות עצמו ברחובות העיר, בבתי הקפה ובבתי זונות או להעתיק, במוזיאון "פראדו", יצירות של ולאסקז, אל גרקו, מורילו וגויה. בהמשך (1898) חלה ויצא להחלמה בכפר קטן בקטלוניה בחברת ידיד מתקופת לימודיו ב-"לה לוטיה". עם שובו לברצלונה (1899) החל לחתום על תמונותיו בשם פיקאסו, שם משפחתו של אמו, אולי כסימן לכך שפנה עורף לאקאדמיזם. בשלב זה התחבר עם צעירי האוואנגארד, שעניינם היו נשואות לפאריז ושנהגו להפגש בקפה "אלס קאטרה גאטו" (4 החתולים). כאן גם קיים (1900) את תערוכתו הראשונה, שכללה כ-50 דיוקנות ואת התמונה "הרגעים האחרונים", המתארת, בצבעים קודרים, כומר הנותן ברכתו לאשה גוססת. לאחר שתמונה זו נבחרה לייצג, באותה שנה, את ספרד ביריד הבינלאומי בפאריז, החליט פיקאסו שהגיע הזמן לבקר בפאריז (אוקטובר-דצמבר) - הן כדי לראות את עבודתו המוצגת והן כדי לעמוד מקרוב על המתרחש. מביקור זה נותרו מספר תמונות בצבעי פסטל, פחם, מים ושמן, מהן בהשפעת אמנים שונים כגון סטינלין תיאופיל-אלכסנדר (Steinlen 1895-1923) וטולוז-לוטארק (ע"ע).

עם שובו לספרד ערך ביקור במאלגה ומכאן המשיך למדריד מקום בו מונה לעורך כתב העת לאמנות ARTE JOVEN (אמנות צעירה). באותה עת (1901) התאבד אחד מידידיו הקרובים - ארוע שהשפיע עליו, כפי שמעידות התמונות שיצר לעת זו, "המתאבלים" (1901), "מזכרת" (1901) ו"החיים" (1903) כמו גם האוירה הקודרת של שאר תמונותיו מתקופה זו, בהן תאר את חייהם של אנשים קשיי יום, כגון עוורים, פושטי יד וחסרי בית - רובן עם דגש על הצבע הכחול. (מכאן השם: "התקופה הכחולה" - 1901-1904). בשנים אלו הרבה לנסוע בין פאריז וברצלונה, כשהוא שואב את נושאי תמונותיו משתי הערים. באביב 1904, בהיותו בן 23, החליט להשתקע בפאריז. כאן שכר לעצמו מקום בבניין הסטודיות "באטו לאבואר" (ראה להלן בארק וקוביזם), שברובע מונמרט. במקביל משתנה הצבע בתמונותיו מכחול לורוד (מכאן השם "התקופה הורודה" 1904-1906), וכן גם הנושאים, שעיקרם תיאור שחקנים ואנשי קרקס. בשלב זה פגש באמצעות דוד קאהנווילר, שזה עתה יסד גלריה חדשה, את המשוררים הצעירים גיום אפולניר, אנדרה סלומון, מאקס ג'אקוב, גרטורד שטיין ואחיה ליאו, ואת האספן הרוסי הנועד סרגיי שוחוקין.

בשנת 1906 מורגש שוב שינוי ביצירתו של פיקאסו, המתבטא במעבר לצבעי חום-אדמה והתעניינות בפסלים אפריקאיים. במקביל החל לעבוד על בד גדול המתאר זונות ומלחים בצבעי ורוד בהיר; תמונה שתקרא לימים ע"י אנדרה סלמון, "העלמות מאביניון" (ע"ש רחוב הזונות בברצלונה). כאשר סיים תמונה זו (1907) לא רק שהשמיט את דמויות המלחים, אלא שהזונות עצמן הפכו לגזירות של משטחים, מעין דיביזיוניזם צורני, עם רמזים של פיסול אפריקאי. כמעט כל מי שראה את היצירה הביע זעזוע ואי הבנה, ביניהם האמנים הנרי מאטיס ואנדרה דרן, והמכר החדש, הצייר ג'ורג' בראק, מדיירי "באטו לאבואר". אי

לכך בחר פיקאסו לגלגל ולגנוז את הבד (עד 1937). בהמשך (1909) לכשהתיידדו בראק ופיקאסו, החליטו לנסות ולמצוא במשותף סגנון צורני חדש, שיסודו ראציונלי, במקביל ובניגוד לשרירותיות הפוביזם, ששחרר את האמנות ממגבלות הצבע המסורתיות.

בשנה הראשונה עסקו פיקאסו ובראק בניתוח צורני של הנושא למרכיביו (מכאן השם "קוביזם אנאליטי"). בשלב זה נראה כאילו בראק הוא שהוביל אל הדרך היותר גיאומטרית שאת מקורה ניתן ליחס לסזאן. תוך שנה הגיעו אל שלב "הקוביזם ההרמטי" (1910-12) שבו, לא רק ביטלו את מרכיב הצבע, אלא החליפו את הפרספקטיבה המסורתית בהצגה בו זמנית, של הנושא, מנקודות ראייה שונות - טכניקה, שגם אותה ניתן ליחס במידת מה לסזאן.

עם זאת, אין לשכוח שפיקאסו ובראק לא רק בנו על המופשט, אלא שמרו על נקודת המוצא של האמנות כתאור של נושא שמקורו בתחום הראייה המציאותית: מעין ראליוזם חדש. אדרבה, תוך זמן קצר החלו לשלב ביצירותיהם אותיות, מילים ומשפטים ואפילו הדבקות של עיתונים וחומרים אחרים, או חיקויים של אלה, בטכניקה הידועה בשם "קוביזם סינטטי" (1912-1914) - סגנון ששימש את פיקאסו גם ליצירת פסלי קולאז' (פיקאסו פיסל מאז 1905 אם כי יצירות אלה לא הוצגו לאחר מלחמת"ע2). עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה (אוגוסט 1914) נותר פיקאסו כמעט לבד בפאריז: בראק, אפולינר ומרבית הצרפתים גויסו לשרות צבאי. קאהנווילר, שהיה אזרח גרמני, עבר לשווייץ ורכושו בצרפת, כולל אוסף התמונות, הוחרם. גם האמנים הספרדים חזרו הביתה, למעט חואן גרי, איתו המשיך לקדם את הקוביזם הסינטטי. בשנת 1916 החל לשתף פעולה עם המלחין הצרפתי אריק סאטי ובאמצעותו הכיר חוג מכרים חדש של אמני אוואנגארד, שנהגו להפגש ב"קפה דה לה רוטונד", ברובע מונפארנאס - ביניהם ז'אן קוקטו, ששכנע את האמרגן הרוסי הנודע סרגיי דייאגילב להעלות מחדש מוסיקאלי בשם "מצעד" (PARADE), שיכלול דמויים של המאה ה-1920: גורדי שחקים, אוירונים, עפ"י מוסיקה של סאטי ותפאורות של פיקאסו. במסגרת זו פגש את אשתו הראשונה, הרקדנית אולגה קוחלובה (פיקאסו נמנע מלהנשא לבנות זוגו עד כה כמו גם בהמשך - למעט לאולגה ממנה נפרד בשנת 1931 ופעם נוספת עם הקרמיקאית ז'אקלין ריק, בשנת 1961, בהיותו בן 80, איתה חי עד מותו).

הביקורת אהבה את התפאורות של פיקאסו, שהשכיל לשלב רקע ראליסטי עם תלבושות בסגנון ה"קוביזם הסינטטי". זאת לעומת המוסיקה של אריק סאטי, שכללה רעש מנועים ומכונות כתיבה, ונתפסה כאיום על עצם קיומה של התרבות הצרפתית. מכל מקום, המפגש בין פיקאסו לבלט הרוסי מסמן מפנה הדרגתי ביצירתו מקוביזם סינטטי, כגון התמונה "שלושת המוסיקאים" (1921), הנחשבת לאחרונה בסגנון זה, אל עבר אוירה חדשה, "יים תיכונית". בהמשך יצר עוד מספר תלבושות ותפאורות עבור "הבלט הרוסי" של דייאגילב, "כובע שלוש פינות" של המלחין הספרדי עמנואל דה פאלה (1919), "פולינצינלה" של המלחין הרוסי איגור סטרווינסקי (1920) ושוב עם דה פאלה (1921) וסאטי (1924).

בשנת 1924 הצטרפו רבים מאנשי הרוח בפאריז אל חוג ה"סורראליזם" של אנדרה ברטון (ע"ע). אבל פיקאסו, למרות הלחץ הישיר והסמוי, בחר לשמור על עצמאותו. עם זאת, אין ספק שהשפיע על תנועה זו, בעיקר ביכולתו להפנים דימויים אובייקטיביים ולתרגמם לשפה חזותית חדשה. מאידך, צדק אנדרה ברטון, ששייך את פיקאסו לסורראליזם, כפי שניתן לראות בהתייחסותו לנושאים כגון הארוטיקה, המטמורפוזה ודימויים מיתולוגיים, שהיו חביבים על ידידיו, הסופרים הסורראליסטים. כך למשל סדרת ה"מינוטאור" (חצי אדם, חצי שור) המגלמת את המאבק בין האנושי והחייתי שבאדם. אבל יותר מכל בשרים שחיבר בין השנים 1934-36 (תקופה בה מיעט לצייר) ומאוחר יותר במחזה "התאוה נתפסת בזנב" (1941).

בשנת 1937, בעיצומה של מלחמת האזרחים בספרד, הביע את עמדתו בזכות הרפובליקה בסידרת ההדפסים "החלום והשקר של פראנקו", שההכנסות ממכירתן הועברו לממשלה הספרדית. אבל תרומתו החשובה ביותר לרפובליקנים מצאה את ביטויה ביצירת הענק "גרניקה", בשחור לבן (3.49x7.77 מ'), שהושלמה בשלושה שבועות, עבור הביתן הספרדי ביריד הבינלאומי (1937) בפאריז. תמונה זו, הנחשבת בעיני רבים ליצירת המופת של המאה העשרים, נועדה למחות כנגד הפצצת גרניקה - בירת חבל הבאסקים, בה נטבחו אלפי אזרחים, ע"י טייסת מתנדבים שנשלחה מגרמניה לעזרת פראנקו. ה"גרניקה" כוללת מספר דימויים המביעים בדרך סמלית את ההרס והחורבן שנפלו בגורלה של ספרד מידי הפאשיסטים: הסוס הגווע, אשה זועקת עם תינוק בזרועותיה, היד המורמת עם הפנס, השור הזועם ועוד. מבחינה סגנונית יצר פיקאסו בעבודה זו את השילוב של אקספרסיוניזם, סורראליזם ומסר חברתי. מקצת המרכיבים המופיעים ב"גרניקה" יופיעו בהמשך ביצירות כגון "אשה בוכה" (1937), "טבע דומם ושור שחור" (1938) וכן ברישומים ובהדפסים מאותה תקופה. יתרה מכך, לאחר נפילת הרפובליקה קבע לעצמו כלל, שלא הוא ולא ה"גרניקה" יכנסו לספרד אלא לאחר שיחוסל משטרו של פראנקו - כפי שאכן היה (הגרניקה, שהועברה בשעתו למוזיאון האמנות בניו-יורק, מצויה כיום בביתן מיוחד ליד מוזיאון הפראדו במדריד).

ב"סלון הסתיו" 1944 של פאריז, הידוע גם בשם "סלון השחרור", הציג את סיכום עבודותיו בחמש שנות המלחמה (44-1939) ביניהן, לראשונה, גם פסלים. אלה, בנוסף להודאתו על הצטרפותו למפלגה הקומוניסטית, גרמו לזעזוע ולגל מחאות. לעת זו, כבר היה פיקאסו בן ה-72 למיתוס שמעבר לביקורת. בו זמנית חידש את ידידותו עם מכריו הותיקים: הסופרים אלואר, רברדי, אראגון וכן התיידד עם ז'אן פאול סארטר, מאבות הפילוסופיה הקיומית EXISTENTIALISM.

בשנת 1946 עזב את פאריז והשתקע בדרום צרפת, תחילה ב-אנטיב ולאחר מכן בכפר ואלוריס שליד הגבול הספרדי. כאן התמסר, בין השאר, לפיתוח תעשיית הקרמיקה המקומית. בין עבודותיו המפורסמות לעת זו זכורות במיוחד "יונת השלום" שצייר עבור קונגרס השלום בפולניה (1949) והבדים "מלחמה" ו"שלום" (1952), אותם הועיד לבית התפילה הישן של וואלוריס.

1910	"דיוקן אמברואז וולאר"	בשנת 1955 השתקע ב-קאן ובהמשך (1958) רכש את ארמון ואובנארג (VAUVENARGUES), ששימש לו בו זמנית כבית, סטודיו ומוזיאון. בשנים האחרונות לחייו הרבה להתייחס בעבודותיו ליצירות של אמני העבר כגון: אלטדורפר, מאנה, דלקרוא, קורבה, לעיתים בתמונה בודדת ולעיתים בסדרות. כך, למשל 58 הואריאציות של ולאסקו. אחד מהישגיו הגדולים בתקופה זו היא הסידרה של 167 תמונות, שצייר בשנה אחת (1969) בתנופה חסרת מעצורים.
1911	"דיוקן דניאל הנרי קאהנווילר" "אקורדיוניסט" "MA JOLIE"	פיקאסו נפטר ב-מוגיין, צרפת, בהיותו בן 91.
1912	טבע דומם עם רשת נצרים" "גיטרה" (פסל פח וחוט פלדה)	מתחילת דרכו ניכרים אצל פיקאסו הדחף והמקוריות היצירתית, שלא נתנו לו מנוח ואשר בזכותם הצליח להתחדש שוב ושוב, הן מבחינה סגנונית והן במציאת אתגרים ונושאים מיוחדים. אין אמן במאה העשרים, שלא הושפע מעבודותיו ומאיך, ידע לעכל ולעבד לפי צרכיו את הישגיהם של אחרים. תמונותיו של פיקאסו נמכרו במחירים גבוהים כבר בשנים הראשונות לאחר בואו לפאריז ובמיוחד לאחר מלחמת"1. הצלחה זו, בנוסף לפוריותו הגדולה, איפשרו לו לרכז בידיו למעלה מ-50,000 מעבודותיו ("הפיקסואים של פיקאסו"). כתוצאה מכך קשה עדיין לסכם את מכלול יצירתו, מה גם שבחלקן לא היו ידועות כלל ואילו האחרונות החלו לזכות להערכה של ממש רק בשנות ה-1980, כ-10 שנים לאחר מותו.
1913	"סטודנט עם מקטרת" "אישה עם חולצה"	עבודותיו העיקריות:
1914	"כוס אבסינט" (פסל ברונזה צבועה ומסגנת סוכר)	1897 "מדע וצדקה"
1915	"הרלקין" "דיוקן מאקס ג'אקוב" (עפרון)	1900 "אוהבים ברחוב"
1917	"דיוקן של אולגה" "הרלקין"	"מולן דה לה גאלט"
1919	"איכרים ישנים" (טמפרה ועפרון צבעוני)	1901 "מתאבלים"
1920	"דיוקן אריק סאטי" (עפרון)	"זכרונות"
1920	"דיוקן איגור סטראווינסקי" (עפרון)	"דיוקן עצמי"
1921	"שלושה מוסיקאים"	1902 "המרק"
1923	"חליל פאן"	"אישה רוכנת"
1925	"שלוש רקדניות"	"שתי אחיות"
1926	"גיטרה" (פסל מחוט ברזל, מסמרים ונייר עיתון)	1903 "ארוחה של עיוור"
1927	איורים לסיפורי באלזאק (13 תחריטים, 67 חתכי עץ)	"יהודי זקן וילד"
1928	"קונסטרוקציה" (פסל מחוט ברזל)	"החיים"
1929	"אישה בכורסא"	"הגיטאריסט הזקן"
1930	"הצליבה" "ברחצה"	"הטראגדיה"
	איורים ל"מטאמורפוזיס" של אובידיוס (30 תחריטים)	1904 "ארוחה דלה" (תחריט).
1932	"דמות עם כדור על החוף" "אישה מול הראי"	1905 "נערה על כדור"
	"ראש אישה" (פסל, ברונזה)	"השחקן"
	"הצליבה" עפ"י גרנוואלד (רישומי ציפורן טוש)	"ליצן" (פסל ברונזה)
1933	"מינוטאור" (קולאג')	1906 "ההרמון"
	"דוגמנית ופסל סורראליסטי" (תחריט)	"רחצה"
	"סדנת הפסל" (סידרת תחריטים)	"דיוקן גרטרוד שטיין"
1934	"אשה שוחה" "ערום ונוף"	"שני ערומים"
1935	"מינוטאורומאכיה" (תחריט)	"אישה בערום עם רגליים שלובות"
1936	"מינוטאור" (סידרת, רשומי דיו וגואש)	"דיוקן עצמי עם לוח צבעים"
1937	"גרניקה" "אשה בוכה"	1907 "העלמות מאבניון"
	"החלום והשקר של פראנקו" (תחריטים ואקואטינטים)	1908-9 "שלוש נשים"
1938	"טבע דומם עם ראש שור אדום"	1909 "לחם ופירות על שולחן"
1940	"אשה מסתרקת"	"בית חרושת ליד הורטיה דה אברו"
1942	"ראש מת" (פסל ברונזה)	"אישה עם אגסים"
1943	"ראש שור" (פסל ממושב וידיות אופניים)	"ראש אישה" (פסל ברונזה)
1944	"בית שרוף" "איש עם כבש" (פסל ברונזה)	
1946	"שמחת חיים"	
1947	"דוד ובת שבע" עפ"י קראנאך (סידרת ליטוגרפיות)	
1949	"מלחמת שורים" (סידרת לוחות לקרמיקה)	
1950	"עז" (פסל גבס, בהמשך ברונזה)	
1951	"פרצוף של אישה" (כד קרמי עם פיה)	
1952	"שלוש" ו"מלחמה"	
1953	"ידיים מחזיקות דג" (קרמיקה)	

1954-5	"נשים באלג'יר" סידרה עפ"י דלאקרוא
1956	"מתרחצים" (פסל עץ)
1957	"לאס מאנינאס" סידרה עפ"י ולאסקז
1962	"ארוחה על הדשא" עפ"י מאנה (רישום, יומן מס' 163)
1963	"אונס הסבינות", מחווה לדלאקרוא
1967	"ראש" (פסל פלדה)
1968	"סויטה 347" (תחריטים)
1969	"גבר עם מקטרת וקופידון"
	"נשיקה"
1970	"גבר ודוגמנית" (רישום דיו)
1971	"צעיר מתרחץ עם כף חול"
1972	"דיוקן עצמי" (עפרונות צבע)

בוצ'יוני, אומברטו **Boccioni, Umberto**
1882-1916 אמן איטלקי. ר' עמ' 466.

בראק, ג'ורג' **Braque, George**
1882-1963

צייר צרפתי. אחד מגדולי האמנים במאה ה-20 ואבי הקוביזם (ביחד עם פיקאסו). בראק נולד ב-ארג'אנטו, עיירה קטנה ליד פאריז. אביו וסבו, שנהלו חברה קבלנית לצביעת בתים, נהגו גם לצייר בזמנם החופשי. בגיל 8 עבר עם משפחתו לעיר הנמל לה האבר. בצעירותו התעניין בנגינה (חליל), בספורט (איגרוף) והשתתף שנתיים בקורסי ערב לציור. בחודשי הקיץ השתלם אצל אביו בעבודות צבעות בנין. במסגרת זו רכש את הטכניקה ליצירת חיקויים של טקסטורות עץ ושיש - טכניקה שהוא עתיד להשתמש בתמונותיו.

בתום שנת שרות צבאי החליט ללמוד אמנות, ולצורך זה קבל סיוע ממשפחתו. בהיותו בן 20 (1902) השתקע בפאריז וכאן למד שנתיים בסטודיו פרטי ועוד תקופה קצרה בבו-זאר. בו זמנית הרבה לבקר בלובר - במיוחד באגפים המצרי והיווני הארכאי. תמונותיו הראשונות מתקופה זו מושפעות מהאימפרסיוניזם הרך של מונה ופיסארו (ע"ע) ובהמשך (1904) מהטכניקה הגיאומטרית יותר של סזאן (ע"ע). לאחר מכן מורגש המעבר לצבעוניות המשוחררת של אמני קבוצת "הפוב" (ע"ע מאטיס), שעבודותיהם הוצגו (1905) ב"סלון הסתייו".

בהיותו בן 25 (1907) הציג לראשונה ב"סלון העצמאים" שש עבודות, שכולן נמכרו. באותה שנה חתם חוזה עם דוד קאהנווילר (ע"ע), שפתח זה עתה גלריה קטנה. במקום זה פגש את משוררי האוואנגארד גיום אפולינר (ע"ע) ומאקס ג'אקוב (ע"ע) ואת הצייר פאבלו פיקאסו, שסיים זה עתה את תמונתו המפורסמת "העלמות מאביניון" - תמונה שזעזעה את בראק בגסותה ("נראה כאילו אתה מתכוון שנאכל קש או נשתה בנזין ונירק אש"). עם זאת נהיו שני האמנים לידידים, ותוך חודשים ספורים החלו בתהליך העתיד להוביל עד מהרה לתפיסת עולם חדשה: "הקוביזם" (ראה להלן).

כיום לא ניתן לומר בבטחון מי מהשניים המציא את הסגנון החדש. הקרבה בין תמונותיהם, בתקופה זו, כה גדולה עד שלא תמיד ניתן לזהות את יוצרן. קרוב לודאי שפיקאסו, בתמונתו "העלמות מאביניון", גרם להלם המשחרר הראשוני, ואילו בראק הוא שפנה לכיוון

הגיאומטרי, בעקבות ההתחלות שמצא בתערוכה המקפת (1906) של יצירות סזאן. מכל מקום, בקיץ 1908 יצא בראק דרומה אל הנופים של סזאן ב-אסטאק, (מקום בו כבר צייר בעבר). כאן יצר סדרה של תמונות, שהוצגו בסתיו בגלריה של קאהנווילר וזכו מיד לכינוי "סגנון הקוביות", שהביא בהמשך לשם "קוביזם". כעבור שלוש שנים (1911) מופיעות, לראשונה אצל בראק, אותיות סטנסיל בתמונה "הפורטוגזית" ושנה לאחר מכן (1912) הדבקות נייר ברישום "צלחת פירות וכוס". עבודות אלה נחשבות לדוגמה הראשונה לקולאז'.

עם פרוץ מלחמ"ע (1914) גויס כסמל חיל רגלים וזכה פעמיים באותות הצטיינות על אומץ לב. בשנה שלאחריה נפצע בראשו ואושפז בבי"ח. לאחר מספר חדשים נשלח להבראה. בתקופה זו נהג להכין סקיצות רישום ולהוסיף בשוליים מחשבות ואימרות. דפים אלו פורסמו (1917) ע"י ידידו המשורר פייר רוורדי (1889-1960) (Reverdy) ופורסמו תחת הכותרת "מחשבות והרהורים על הציור". לאחר החלמתו שוחרר מהשרות והצטרף לידידיו האמנים שנתרו בפאריז. עבודותיו בשנתיים הבאות (18-1917), בסגנון הקוביזם הסינטיטי, מתאפיינות ביתר צבעוניות ובמשטחים רחבים - אולי בהשפעת ידידו, הצייר הספרדי חואן גרי. משנת 1919, בהיותו בן 38, זנח את הקוביזם. שלוש שנים לאחר מכן (1922) עזב את רובע מונמרט וכמו אמנים רבים התישב ברובע מונפארנס, מקום בו בנה לעצמו סטודיו חדש (1925), התכונן אוגוסט (פרה). מכאן ואילך מקובל למיין את עבודותיו בסדרות, בהתאם לנושאים: נשים נושאות פירות, טבע דומם על מדף, פירות, גיטרות, טבע דומם על שולחן וכי'. כמו כן הכין בתקופה זו שתי תפאורות עבור "הבלט הרוסי" של סרגי דיאגילב (1925; 1923). ב-1931 הכין סדרה של רישומים על לוחות גבס לבן ברוח ציורי הקרמיקה של יוון העתיקה, ולאחר מכן סדרת דמויות: הזוג, הצייר והמודל וכי'.

בשנות מלחמ"ע עבד על סידרה של פסלים שטוחים דקורטיביים, שוב ברוח יוון העתיקה, המזכירים במעורפל נושאים מיתולוגיים. לאחר המלחמה חזר לסדרות כגון: שולחן הבילארד, פנים הסטודיו, צפרים וכי'. בראק נפטר בפאריז בהיותו בן 81.

עבודות עיקריות:

1906	"שער אנוור".
	"ליאסטאק".
1907	"מבט ממלון מיסטראל".
1908	"בתים ב-ליאסטאק".
1910	"פסנתר ולאוטה".
	"כינור וכד".
1911	"איש וגיטרה".
	"הפורטוגזית".
1912	"צלחת פירות וכוס".
1913	"נערה וגיטרה".
	"שולחן המוסיקאים".
1914	"מוסיקה".
1917	"מוסיקאית".
1918	"צורות מוסיקאליות: גיטרה וקלרינט".
1919	"קפה-בר".

ומרסל דושאם) וכן גלייז, מטצינגר, לגיה, פיקאביה ואשתו גבריאל בופה, לה פרניי, קופקה, דלוניי ואשתו סוניה טרק ד-דלוניי ועוד. שנה לאחר מכן (1912) התקיימה התערוכה הראשונה של קבוצת 'חתך הזהב'. במסגרת זו זכו עבודותיהם, המופשטות לחלוטין, של קופקה, לגיה, פיקביה ובעיקר רוברט וסוניה דלוניי, לשם 'אורפיזם', במאמר שפרסם גיום אפולינר.

הדי הקוביזם של פיקאסו-בראק, תערוכת "חתך הזהב" וספרם של גלייז ומטצינגר ("קוביזם" 1912), הגיעו כמעט מיד לקבוצות האוואנגארד בערים שונות כגון מינכן (הפרש הכחול); מוסקבה (נסיד המעוינים); מילאנו (הפוטוריסטים) וכן קבוצות אחרות, שהחלו גם הן ליצור בסגנונות דומים, בלונדון ובניו-יורק.

במקביל ובניגוד להתפתחות האורפיזם המופשט, עברו בראק ומיד לאחריו פיקאסו וידידו הצייר הספרדי חואן גרי לשלב השלישי, בו החזירו את המציאות לתמונותיהם. שלב זה, הקרוי 'קוביזם סינטטי', מתאפיין בשילוב אלמנטים שונים כגון סטנסלים של אותיות (1911) וקולאז' (1912) של קטעי עיתונים, רשתות, או ציור דמוי הדבקות. שלב זה ימצא לימים את ביטויו בעיקר אצל ציירי ה'דאדא' הגרמנים.

בהמשך פנה פיקאסו (1913) ליצירת תבליטים ופסלים קוביסטים מחומרים לא מסורתיים (פח, עץ צבוע וכו'). לאחר גיוסו של בראק (1914) חלה הפסקה בהתפתחות הקוביזם בצרפת. לשלב האחרון של הקוביזם הסינטטי מקובל ליחס את תמונותיו של בראק (1917-19) ומקצת תמונות של פיקאסו (עד 1921), בהן אירגנו את הנושא במשטחים צבעוניים רחבים. לעת זו כבר הופיעו סגנונות חדשים, המשלבים את הקוביזם והאורפיזם, בשני מרכזים מבודדים זה מזה: האחד, הניאופלאסטיציזם (דה סטיל) של מונדריאן בהולנד, והשני הסופרמאטיזם של מאלביץ והקונסטרוקטיביזם של טאטלין ברוסיה - התפתחויות שהביאו בעקבותיהן גם את הסגנון החדש - "המודרניזם" - בארכיטקטורה, גרפיקה ועיצוב המוצר.

באטו-לאבואר BATEAU-LAVOIR. קבוצת בניי סטודיו לאמנים ב-מונמארטר, פאריז. האיזור היה על סף התפוררות ונעזב בתום מלחמ'על. השם עצמו שפרושו 'ספינת הכובסות', ניתן על-ידי התאורטיקן והסופר מאקס ז'אקוב (Max Jacob 1876-1944) וידידו פייר רוורי (Pierre Revery 1889-1960) שהתגוררו כאן ב-1904 יחד עם פאבלו פיקאסו, ג'ורג' בראק, ואחרים, שנודעו לימים בזכות סגנון הקוביזם.

אמנים המזוהים לחלוטין עם הקוביזם, בנוסף לפיקאסו ובראק (ע"ע):

Gleizes, Albert	1881-1953
Herbin, Auguste	1882-1960
Metzinger, Jean	1883-1957
Marcussis, Louis	11883-194
Gris, Juan	1887-1927

הרבין, אוגוסט Herbin, August
1882-1960

צייר צרפתי. זכור בעיקר בזכות היותו בין הצרפתים הבודדים שהתמידו בסגנון המופשט מאז שנות ה-1920.

טבע דומם עם קלפים".	
"מדף מעל הקמין" (טבע דומם).	1922
"ערום עם סל פירות".	1926
"ורד שחור".	1927
"טבע דומם: השולחן".	1928
"לימונים ומחזיק מפיות".	
"סירות על חוף דיפי".	1929
"טבע דומם: היום".	
"שולחן עגול".	
"המתרחצים".	1931
"טבע דומם".	1934
"מפת שולחן צהובה".	1935
"אשה עם כובע".	1936
"לה דואר" (הזוג).	1937
"סטודיו".	1939
"צייר ומודל".	
"שולחן מטבח".	1942
"שטיח ירוק".	1943
"ביליארד".	1945
"סטודיו מס' VI".	1950
"המקלחת".	1952
"נוף ים".	1953
"צפרים שחורות".	1957

קוביזם CUBISM. סגנון אמנותי, שמקורו ביצירתם המשותפת של בראק ופיקאסו שעבדו בסמוך זה לזה, בשנים 1908-14, בבנין הסטודיות הקרוי 'באטו לאבואר' (ר' להלן) במונמארטר, פאריז.

בדרך כלל מקובל שהצעד הראשון להתהוות הקוביזם ארע ב-1908, כאשר בראק ראה את "העלמות מאביניון", תמונה שצוירה ע"י פיקאסו שנה קודם לכן (1907). לאחר הזעזוע הראשון החליט בראק להצטרף לפיקאסו על מנת למצוא דרך חדשה באמנות.

השלב הראשון, הקרוי 'קוביזם אנאליטי' (1909-10), מתאפיין בצמצום מספר הצבעים בניגוד לאימפרסיוניזם ולקוביזם והדגשת ההיבט הגיאומטרי והאובייקטיבי, בניגוד לאקספרסיוניזם. הסגנון זכה כמעט מיד לתמיכתם הבלתי מסוייגת של סופרי האוואנגארד, ביניהם גיום אפולינר, מאקס ג'אקוב ואנדרה סלומון, גרטרוד שטיין ואחיה ליאו וכן הסוחר הרוסי הנודע סרגי שחוקין (ע"ע), שאוספיו מצויים כיום במוזיאונים של מוסקבה ופטרסבורג.

בשלב השני, הקרוי 'קוביזם הרמטי' (1911-12), ביטלו פיקאסו ובראק את הפרספקטיבה המסורתית ויצרו במקומה שיטה לתיאור האובייקט בו זמנית מנקודות שונות, כולל העדר כמעט מוחלט של כל צבע, למעט שחור, לבן ואפור.

ב-1911 כבר עסקו אמנים רבים בניסויים קוביסטיים, ביניהם אנדרה לות, אנדרה דינוייה דה סגונזאק, ארכיפנקו, סובאג', ריברה, חואן גרי, גלייז, הרבין, מארקוסיס, מטצינגר ועוד. בשנה זו גם התכנסה קבוצת אמנים בסטודיו של הצייר ז'אק ויון במונפארנאס, על מנת לחקור את האפשרות לפתח סגנון המבוסס על סינטזה של פוביזם, קוביזם, פרופורציות מתמטיות וסולמות מוסיקליים. אל קבוצה זו, הקרויה 'חתך הזהב', השתייכו בנוסף לז'אק ויון גם שני אחיו (ריימונד דושאם - ויון

הצייר ג'ון מארין ועוד.
ב-1927 נערכה לו תערוכה בגלריה של אלפרד שטיגליץ.
עבודתו המפורסמת ביותר, 'אשה עומדת', אותה יצר
במספר גרסאות (1912-27), מצויה כיום בכמה מוזיאונים,
בארה"ב.
לאשו נפטר בניו-יורק בהיותו בן 53.

Haring, Hugo

הארינג, הוגו
1882-1958

אדריכל גרמני. נודע בזכות תאוריית האדריכלות האורגנית.
הארינג נולד ב-ביבראק, וורטמברג. למד אדריכלות
בשטוטגארט ובדרזדן. במלחמה על גויס לצבא והיה ממונה
(1915-16) על שיקומה של פרוסיה המזרחית. לאחר
המלחמה (1918) השתקע בברלין. לעת זו התיידד עם מיז
ואן דר רו (ע"ע) ואף שכר משרד בביתו. יסד את קבוצת
'רינג' (1923-33) ושימש כנציג הקבוצה בקונגרס הבינלאומי
לאדריכלות מודרנית (CIAM 1929) ונבחר לסגן נשיא האגף
הגרמני. פעילותו המעשית, שממילא הייתה מצומצמת
ביותר, המשיכה להתנהל בעצלתיים גם לאחר עליית
הנאצים לשלטון (1933). לעת זו (1935-43) הקדיש את
מרבית זמנו לניהול בית ספר פרטי לעיצוב בברלין. את
השנתיים האחרונות של המלחמה עבר בעירית מולדתו.
לאחר מכן חזר לפעילות מעשית (1945-54). בשנים
האחרונות לחייו לקה במחלה ממארת, שריתקה אותו
לביתו עד מותו בהיותו בן 76.

הארינג, זכור כיום כמיסד קבוצת ה'רינג' (ר' להלן), אבל
בעיקר בזכות פיתוח תיאוריית האדריכלות האורגנית
המקשרת בין הצורה והפונקציה. תיאוריה זו מוצאת את
ביטויה הברור ביותר בבנייני חווה חקלאית שתכנן על יד
העיר לובק (1923).

אפייני האדריכלות האורגנית על פי הוגו הארינג הם
חומרים חמים (עץ ולבנים) וקוים זורמים הבאים לבטא
את הפעילות (הפונקציה) הפנימית של הבנין (הבנין כאילו
'צומח מבפנים' ולכן התחושה האורגנית). מהגישות
השונות לפונקציונליזם, זו של הארינג מהווה דרך ביניים:
אין היא חופשית ודינמית דוגמת הסקיצות של מנדלסון
ואין היא מכניסטית הנדסית דוגמת עבודותיו של הנס
מאיי. יש הרואים באדריכל הפיני אלוואר אלטו את
ממשיך דרכו.

אחת הפרשיות המענינות בחייו נובעת מידידות שיצר עם
מאלביץ (בעת ביקורו בגרמניה 1927), אשר השאיר בידו
את יצירותיו. הארינג הצליח לשמר אוסף זה למרות
הסכנה שהאוסף יתגלה ע"י הנאצים או יושמד בהפצצות.
רק סמוך למותו נאות למכור את התמונות למוזיאון
'סטדליק' באמסטרדאם - למעט התמונה המפורסמת 'לבן
על לבן', שנרכשה קודם לכן עבור המוזיאון לאמנות
מודרנית בניו-יורק.

למד ציור ב-ליל (2-1900) ובפאריז (1903). עבד בסגנון
אימפרסיוניסטי עד 1909, כשעבר לגור בבנין הסטודיות
'באטור-לאבואר'. כאן צייר, תחת השפעת הקוביסטים,
נופים ונושאים אחרים. בשנות ה-1920 פנה לסגנון מופשט
של צורות גיאומטריות. חבר-מיסד (1931) קבוצת
ABSTRACTION-CREATION. לאחר מלחמה"ע 2 הוסיף
מימד צבע ברוח התאוריה של גיתה, בדומה לאיטן
ואלברס. הרבין נפטר בהיותו בן 78.

Hopper, Edward

הופר, אדוארד
1882-1967

צייר אמריקאי. מחשובי סגנון הראליזם החברתי בארה"ב.
נולד בניו-יורק. למד אצל אחד מציירי אסכולת הראליזם
האמריקאי (ASH CAN). הציג בתערוכת ה'ארמורי' בניו-
יורק (1913). עד שנות העשרים נשאר כמעט בלתי ידוע
והתקיים מעבודות גרפיקה ואיור. רק בשנות השלושים
התחיל להתבלט כאחד מאמני הראליזם החברתי, שפעלו
כנגד השפעות האמנות לשמה והאמנות המופשטת. כאשר
זכה להצלחה בשנות ה-1950, הכחיש שהיה מעורב
באמנות בעלת צביון חברתי וטען כי תפיסתו היתה תמיד
חזותית גרידא. בשנות ה-1950 וה-1960 הציג בתערוכות
יחיד במוזיאונים רבים בארה"ב. הופר נפטר בניו-יורק
בהיותו בן 85.

Bellows, George

בילוז, ג'ורג'
1882-1925

צייר אמריקאי. מחשובי אמני הראליזם בארה"ב. יליד
קולומבוס, אוהיו. למד באוני אוהיו, אחר כך בסטודיות
שונות לאמנות בניו יורק ובמכון לאמנות בשיקאגו. בלוז
היה ספורטאי בצעירותו, נושא שהעסיק אותו בצעירותו,
בהם ניסה לתת את תחושת צילום עצירת הפעולה. ברוח זו
יצר את תמונתו המפורסמת "המתאגרפים" (1907).
שנתיים לאחר מכן, בגיל 27, נבחר לחבר באקדמיה
הלאומית לאמנות וציור (האמן הצעיר ביותר שנבחר אי
פעם). בלוז נפטר בניו-יורק בהיותו בן 43.

Lachaise, Gaston

לאשו, גאסטון
1882-1935

פסל אמריקאי-צרפתי. זכור בזכות דמויות של נשים. לאשו
נולד בפאריז, בנו של נגר רהיטים. למד בבו-זאר. בגיל 24
(1906) היגר לארה"ב. תחילה גר בבוסטון וכעבור 6 שנים
(1922) השתקע בניו-יורק.
מכאן ואילך התגבש סגנונו המיוחד שעיקרו תאור נשים
דשנות עם קרסול זעיר ברוח תמונותיו של רנואר. בגיל 36
(1918) נערכה לו תערוכת יחיד ראשונה. בשלב זה התיידד
עם כמה מאמני האוואנגארד האמריקאי ואף פיסל את
דיוקנם - ביניהם המשוררים מריאן מור, א"א קאמינגס,

* * * * *